

מידות, התשע"ד | דצמבר 2013

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם
ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-35

"צעירים חסרי מנוח"

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-35

מידות, התשע"ד, דצמבר 2013

כתיבה: אבישג רודיק כהן ושרון לבל לנדה

מחקר וניתוח: אבישג רודיק כהן, שרון לבל לנדה ויפעת בראל

עורך אחראי: גיא בייגל

ועדה מייעצת: עופר בביוף – מחזיק תיק צעירים בעיריית ראש העין; אלישבע מזי"א – מנכ"לית רוח חדשה; ד"ר רונית עמית – מנכ"לית קרן גנדיר; פרופ' צינמון רחל גלי – חוקרת וראשת החוג לחינוך מיוחד ולייעוץ חינוכי באוניברסיטת תל אביב; רחל שרביט – ראשת האגף לנוער צעירים ושירותי תקון וסמנכ"לית בכירה במשרד הרווחה

תוכן העניינים

5	תקציר מנהלים
8	1. פתיחה
10	2. מטרות הדוח
11	3. מבוא
11	3.1 מיהו צעיר
12	3.2 חשיבות ההשקעה הממסדית בצעירים
16	4. מתודולוגיה
18	5. הסוגיה החברתית – צעירים בישראל
18	5.1 צעירים בישראל – מאפיינים ונתונים כלליים
19	5.2 קבוצות צעירים הראויות להתייחסות מיוחדת
22	5.3 צעירים בישראל – צרכים
22	5.3.1 בניית זהות
23	5.3.2 תעסוקה
24	5.3.3 השכלה
27	5.3.4 דיור
27	5.3.5 הורות צעירה
28	5.4 צעירים בישראל – הזדמנויות
29	5.4.1 התנדבות ופעילות פילנתרופית
29	5.4.2 פעילות פוליטית של צעירים
31	5.5 אבני דרך ומגמות בהתפתחות התחום בישראל
31	5.5.1 התקופה הפרה-היסטורית – טרום שנות ה-2000
32	5.5.2 ניצוצות ראשונים 2000-2003
33	5.5.3 זיהוי צעירים כנושא ולבלוב ראשוני 2004-2005
34	5.5.4 הבום הגדול 2006-2010
37	5.5.5 ומה הלאה? צמיחה התייצבות ונסיונות למיסוד 2011-2012
39	5.5.6 סיכום התפתחות התחום
43	6. מיפוי השחקנים בשדה
43	6.1 משקיעים חברתיים
43	6.1.1 מקומה של המדינה בשדה
48	6.1.2 קרנות פילנתרופיות ותורמים מוסדיים
51	6.1.3 ארגוני גג ותשתית מוסדות לאומיים
52	6.1.4 תאגידים
53	6.2 מיפוי וסיווג מיזמים, ארגונים והתארגנויות אחרות
53	6.2.1 ארגוני רשת ופורומים מקצועיים
53	6.2.2 עמותות וארגונים הפועלים עם ולמען צעירים
68	7. תוצאות ושינוי חברתי
68	7.1 פרמטרים ותנאים חיוניים שתורמים למודל מצליח
69	7.2 הצלחה בתחום הצעירים

72	8. אפיון הפערים בין הצרכים, ההזדמנויות והמענים הקיימים
72	8.1 צרכים
72	8.1.1 צרכים של תתי קבוצות באוכלוסיית הצעירים שאינן מקבלות מענה
75	8.1.2 סוגיות נושאות המעסיקות צעירים אשר זוכות להתייחסות חלקית
77	8.2 הזדמנויות
79	9. סיכום והמלצות
80	9.1 אתגרים רוחביים
84	9.2 אתגרים נקודתיים
85	9.3 מדידת הצלחות ואפקטיביות בארגונים
87	10. רשימת קריאה
87	10.1 מחקרים
89	10.2 ניירות מדיניות
90	10.3 החלטות מדיניות
91	11. נספחים

תקציר מנהלים

בדוח זה מידות מבקשת לסקור את תחום הצעירים בישראל, הן מתוך הסתכלות על צרכים של צעירים אשר אינם זוכים למענה והן מתוך הבנה של פוטנציאל התרומה הייחודי של אוכלוסיית צעירים לחברה בכללותה ולעתידה של מדינת ישראל¹.

תחום הצעירים מתייחס לשלב החיים של הבגרות הצעירה, שבו הצעירים כבר בגירים על-פי חוק, אך טרם סיימו את משימות ההתבגרות. גבולות שלב חיים זה מטושטשים: לרוב הוא מתבסס על הגדרה גילית ו/או על הגדרת משימות מעבר לבגרות שבהן הצעיר טרם הכריע. לצורך דוח זה (ולפי מרבית התפיסות בארץ) צעיר יוגדר ככזה כל עוד הוא בטווח הגילים הרלוונטי, 18–35, ומתמודד עם לפחות שתיים מתוך מגוון הסוגיות שטרם הוכרעו: תעסוקה, השכלה, בניית זהות, שייכות ומשפחה. סוגיות אשר ניתן לחלקן לשלושה מעגלים: יחסים אינטימיים, קריירה ושייכות. הגדרה זו היא רחבה מאוד, ונובעת הן ממאפיינים ייחודיים של הצעיר בישראל, בעיקרם השירות הצבאי, והן מסיבות הנובעות מהיסטוריית התפתחות השירותים בארץ והעדפות הגורמים הפעילים בתחום.

בעשור האחרון (עד סוף 2012) עבר תחום הצעירים קפיצה משמעותית: ממצב שבו לא נעשה כלל שימוש במושג "צעיר" ועד למצב כיום שבו ישנה מודעות לתחום בקרב גורמים רבים – הממשלה, השלטון המקומי, עמותות ותורמים. אלו מודעים לקיומה של קבוצת אוכלוסייה רחבה שראוי וכדאי להשקיע בה. קיימים כיום מאות ארגונים הפעילים בתחום ביניהם כ-42 מרכזי צעירים המהווים שותפות בין מגזרית בין השלטון המקומי, הממשלה, ג'וינט ישראל וקרנות פילנתרופיות. מרכזים אלה הם שחקן הדגל בתחום המספק מענה הוליסטי לצעירים.

אנו מסבירים את הצמיחה של תחום הצעירים באמצעות מודל של חלון הזדמנויות, שעיקרו התלכדות והפריה הדדית של כמה זירות שונות שלכולן מניעים בנושא הצעירים: עמותות וארגונים, אשר זיהו את הצעירים כאוכלוסייה שההגדרות הקיימות אינן מספקות לה מענים ואינן מממשות את הפוטנציאל שלה לתרומה לחברה; קרנות פילנתרופיות וארגונים פילנתרופים, אשר זיהו את תחום הצעירים, מסיבותיהם שלהם, כנישה הקוראת להתייחסות; חוקרים באקדמיה אשר זיהו את נושא הצעירים ותחומים שונים בתוכו; גורמים שונים במשרדי ממשלה (רווחה, קליטה) שזיהו את הבעייתיות הטמונה בהתעלמות מצעירים; שחקנים פוליטיים אשר זיהו את הפוטנציאל הטמון בצעירים לקידום החברה בישראל, וכן שחקנים פוליטיים צעירים שהובילו אותה הנושא ברשויות המקומיות; הצעירים בישראל עצמם, אשר החלו להציף את האתגרים שעמם הם התמודדו על סדר היום הציבורי.

עם זאת, למרות הצמיחה בתחום, התמיכה הפוליטית שהוא זוכה לה, והמלצות רבות לעיגונו - תחום הצעירים לא הצליח עד כה להתמסד ולקבל סטטוס מעוגן בחקיקה והדבר פוגע בהמשך צמיחת

¹ הדוח נכתב בתמיכתה ובמימונה של קרן גנדיר.

התחום כמו גם בפוטנציאל השימור של ההישגים הקיימים. כמו כן עדיין קיימים צרכים רבים שלא נענו עבור אוכלוסיות שונות, וישנה שורה של הזדמנויות שהפוטנציאל שלהן לא מוצה.

הדוח מציע מגוון המלצות כדי לאפשר לארגונים, לגורמים המממנים ולגורמים הממשלתיים להמשיך ולעשות את הדברים שהם עושים טוב, טוב עוד יותר.

א. המלצות ברמת הארגון הבודד:

ניכר כי הארגונים שהשתתפו במחקר שנערך במסגרת הדוח מדגימים חשיבה ועשייה מפותחות יחסית בתחום של הצבת מטרות ויעדים רלוונטיים, כמו גם במדידת הצלחות ואפקטיביות ארגונית. חלק לא קטן מהארגונים מפעיל ראייה הוליסטית של שירותים והזדמנויות (מענה לצרכים והתייחסות לצעירים כמשאב) וחשיבה מערכתית ביחס לתחום כולו. בנוסף, הארגונים מציבים לעצמם יעדי הצלחה מתאימים וכן עוסקים במדידת הישגיהם.

למרות תפיסות מתקדמות אלו אנו מביאים מספר המלצות לעוסקים בתחום על מנת לעשות טוב יותר את שהם עושים: הסתכלות על הצעיר לאורך זמן ומתן מענה לצרכים ולהזדמנויות; פעילות לקידום התחום גם בספירת המדיניות; חידוד ההבדל בין מטרות, יעדים ומדדי הצלחה ופיתוח הסתכלות המתרגמת את מטרות הארגון ויעדיו למדדי הצלחה; גיבוש מדדי הצלחה תוך שיתוף אוכלוסיית היעד; פיתוח ומימון (על ידי ארגונים וקרנות) של תהליכי הערכה ומדידה ותשתיות לקיומן – להערכת הפעילות בתחום בטווח הקצר והארוך.

ב. המלצות כלליות ברמת התחום:

- **הרחבת היקף המענים הקיימים לאוכלוסיות – תחומים בהם ישנם מענים, אולם אלו מצומצמים ורחוקים מלתת מענה להיקף אוכלוסיית היעד, ויש להרחיבם:** מעני דיור ומענים הוליסטיים לצעירים חסרי עורף משפחתי; השלמת השכלה לצעירים פגיעים; מענים בתחומי תעסוקה, הכשרה מקצועית, ייעוץ ללימודים ומלגות להשכלה גבוהה לשלוש קבוצות: לחרדים, ערבים וצעירים עם מוגבלויות; מענים לצעירים שאינם זכאים לסיוע על פי חוק חיילים משוחררים (אוכלוסיות לא משרתות, צעירים שעברו יותר מ-6 שנים ממועד השחרור שלהם); מענים לציבור הצעירים הכללי (בנושאים של זהות ומעורבות חברתית).
- **פיתוח שירותים ותשתיות חדשות במגוון תחומים או אוכלוסיות, אשר נכון להיום כמעט ואין מענים עבורם:** צעירים פגיעים במובן הרחב, ולא רק בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות וצעירים בסיכון; כלים לחיים עצמאיים (תקציב, זוגיות, משפחה, תכנון קריירה ואיזון בין עבודה למשפחה); תעסוקה לחסרי השכלה (הכשרות רלוונטיות, מענים, מלגות); יצירת אלטרנטיבות לדיור, קידום ההבנה של סוגיית הדיור ויכולת השגתו; התייחסות מערכתית כוללת לתחום המנהיגות והמעורבות החברתית; מנהיגות ומעורבות חברתית לצעירים חרדים ולצעירים ערבים.

• בנוסף, קיימים מספר אתגרים רוחביים שעמם התחום מתמודד והם משמעותיים לסוגיית קיימותו ואופן התפתחותו:

- גיבוש מדיניות ממשלתית לצעירים בכלל ולצעירים פגיעים בפרט
- גיבוש מדיניות ביחס לתפקיד השלטון המקומי
- הסדרה עצמית והפריה הדדית בין ארגוני המגזר השלישי
- קיום דיאלוג תוך מגזרי ובין מגזרי (עמותות, תורמים וממשלה) בסוגיית תפקיד החברה האזרחית וגבולות האחריות- גיבוש תפיסה של עבודה מול הממשלה והבנת נקודות החולשה והחוזק של המגזר השלישי בתחום הצעירים
- פיתוח והנגשת ידע יישומי לפעילות הנעשית בנושא צעירים
- פיתוח וחיזוק הקיימות הפיננסית של התחום והארגונים וקידום תחום הצעירים כחלק משוק משולב
- העלאת המודעות לצורך והעלאת הנכונות לקבל עזרה בקרב צעירים
- שיתוף אוכלוסיית הצעירים בפיתוח שירותים והגדרת הסוגיות הרלוונטיות עבורה

לסיכום ניתן לומר, שעל אף קפיצת המדרגה המשמעותית שקרתה בתחום בעשור האחרון לתחום ולעוסקים בו, ישנו עוד מרחב צמיחה רחב ועדיין קיימות שאלות הנוגעות לביסוסו וקיומו בעתיד. מה גם, שמעבר לפיתוח המענים לאוכלוסיות יעד ספציפיות, דוח זה מדגיש את החשיבות של פיתוח ההזדמנויות לצעירים ככלל, לאור ההבנה כי השקעה בצעירים היא בראש ובראשונה הזדמנות להפיכתם לשחקן משמעותי בחברה, מעורב חברתית ויוזם לטובת החברה כולה.

1. פתיחה

פעילותה של מידות מכוונת לקידום אפקטיביות של ארגונים ומשקיעים חברתיים. לשם כך מידות מציעה מגוון שירותים וכלים, כגון אנליזות לעמותות, דוחות תחום וייעוץ למשקיעים חברתיים.

דוח התחום שלפניכם הוא הרביעי בסדרה של פרסומים המהווים את אחד המוצרים האלה, והוא מושתת על ההנחה כי סקירה ממין זה תסייע לכלל הגורמים הפועלים בתחום (עמותות ומשקיעים חברתיים כאחד) לבחון את התמונה הכללית של הפעילות – להבין את הצרכים והמענים הקיימים, לזהות את השחקנים הפועלים בו ולהעריך מהם המודלים האפקטיביים לפעולה.

המחקר העומד בבסיס דוח זה נערך במהלך שנת 2012 ופורסם כטיזטה בתחילת שנת 2013. מיום פרסום הטיזטה החל מהלך משמעותי של תיקוף הדוח, ובמסגרתו הוצג הדוח במגוון פורומים לאנשי מקצוע רלוונטיים הפועלים בתחום. במפגשים אלה התקיימו דיונים על מסקנות הדוח, הצלחות התחום ואתגריו לשנים הבאות, והתקבלו הערות, הארות והתייחסויות באשר לכתוב. עיקר ההתייחסויות נגעו למספר תחומים:

1. התייחסות לנתונים שהוצגו על התחום – בעקבותיה נבדקו שוב הנתונים השונים וחודדו המקורות שעומדים בבסיסם.
2. הערות ובקשות של גופים אחדים לעדכון המידע המוצג עליהם – בעקבותיהן שוחחנו, נפגשנו וחידדנו את הכתוב.
3. הצורך להתייחס באופן מעמיק וממוקד יותר לסוגיה של צעירים בחברה הערבית בישראל. לאורו, רוכז המידע והידע שנצבר במהלך העבודה על הדוח. בנוסף, נערך מהלך מתודולוגי נוסף של ראיונות שהתמקד בצעירים מהחברה הערבית וארגונים הפועלים עמם במטרה לתקף את מסקנות הדוח גם אל מול ה"קולות" העולים מהשטח – ארגונים העובדים עם צעירים ערבים ונציגי קהילות של צעירים ערבים. חומרים אלה רוכזו בנספח 1.1². [המספור של הנספחים לא עוקב. היתה כבר התייחסות לנספח 1.2 אז כדאי לסדר את האיזכורים לפי הסדר]
4. הצורך לרכז ולאגד את הידע השזור לכל אורכו של הדוח, בדבר צעירים בסיכון – לאור זאת התווספה למסמך, בנספח 1.2, תמצית של מסמך אשר עוסק בצעירים בסיכון ומאגם את

² סביב הסוגיה של צעירים ערבים – הדבר היה מורכב מעט יותר. למרות העיסוק הרב יחסית בצעירים ערבים הייתה תחושה כי ישנו מחסור בקול הצעירים והאוכלוסייה עצמה. בהתייחס לצעירים ערביים הדוח עסק בעיקר בזיהוי צורכיהם, ניתוח המענים הקיימים, וניתוח הפערים בין הצרכים לבין המענים. אולם בבסיס הנתונים היה מיעוט יחסי של ארגונים ערבים שענו על הסקר וקולם בדוח היה מצומצם. לפיכך הוחלט על מהלך נוסף וממוקד, כדי להרחיב את הלימודה מהצעירים עצמם (הפועלים במסגרת ארגוני והתארגנויות צעירים) ומארגונים הפועלים עם צעירים ערבים.

הידע שנצבר בדוח. המסמך המלא נכתב בעבור השולחן העגול הממשקי³ שהגדיר לעצמו לעסוק השנה בתחום הצעירים בסיכון⁴.

בעקבות התייחסויות אלה פעלנו לעדכן, להעמיק ולהרחיב את הכתוב, והדוח המופיע לפניכם הוא הדוח הסופי.

תהליך התיקוף האיר גם סוגיות אחדות שאינן עתידות לקבל מענה במסגרת הדוח – אם בגלל העדר שקיפות של נתונים ואם מסיבות מתודולוגיות והגדרת גבולות המחקר. הסוגיות המדוברות נוגעות לפירוט ההשקעות בתחום מהמדינה ומגורמי מימון פרטיים ואחרים. אף שנשאים אלה לא נכללו בדוח זה, אנו מאמינים כי סוגיות אלה יוכלו להרחיב את הידע בתחום, וכי יש להידרש אליהן בעתיד.

נושא חשוב נוסף אשר עלה בתהליך התיקוף נוגע לתפיסות הערכיות שלאורך ארגונים בתחום פועלים. נושא זה מקפל בתוכו גם את שאלת המצפן הערכי המנחה את הארגונים (כל ארגון לעצמו וכולם יחדיו כארגוני צעירים), וגם את האופן שבו הארגונים מפתחים את השירותים לצעירים. ההבנות שעלו מדיונים אלה הצביעו על כך שיש לאתגר ולחשוב על שינוי התפיסה בה מעצבים שירותים לצעירים. התפיסה שעמדה בבסיס פיתוח השירותים לצעירים בעשור האחרון הייתה כזאת (בדומה לשירותים חברתיים אחרים) שבמהלכה נעשה בירור "מלמעלה" של צורכי הצעירים במטרה לגבש מענים לצרכים אלו. מהדיונים עלה כי יש צורך בתפיסה החדשה שצריכה לעמוד בבסיס השירותים וזו צריכה לקחת בחשבון שמדובר לרוב באוכלוסייה בוגרת, חזקה, עצמאית ויצירתית. לכן, הפרקטיקה צריכה להיות כזו שמציעה לצעירים פלטפורמות לפעילות אשר באמצעותן יפתחו לעצמם את המענים המתאימים ביותר.

דוח זה בא להאיר ולבאר את הזינוק המשמעותי של התחום, שהתרחש בעשור האחרון, להאיר את הסוגיות הרלוונטיות להמשך צמיחת התחום ואת הדרכים שבהן השחקנים השונים יכולים לפעול באופן אפקטיבי יותר. תמונת המראה שהדוח מציג נכונה לדצמבר 2012, כאשר התחום ממשיך ומשתנה גם במהלך כתיבת שורות אלה (ארגונים המשיכו לפעול ולהתפתח, התחום חדר בצורה משמעותית יותר לחברות המיעוט, הוקמה השדולה לצעירים בכנסת ועוד).

אנו מקווים כי התכנים שתפגשו במסמך זה יוכלו לסייע לכם בעבודתכם, בהשקעותיכם החברתיות וייתרמו לפיתוח התחום. נבקש להודות לכל האנשים והגופים שסייעו בהבאת דוח זה לכדי פרסום בניהם קרן גנדיר, ארגוני צעירים, ארגונים למען צעירים ומגוון נרחב של מומחים וצעירים שלקחו חלק במחקר.

קריאה מהנה!

צוות מידות

³ בשנת 2008 קיבלה הממשלה את החלטה 3190, העוסקת ביחסי הממשלה, החברה האזרחית והמגזר העסקי התורם להשגת מטרות ציבוריות. כחלק מהחלטה זו נקבע כי משרדי הממשלה יקיימו שיח מתמשך עם מגזרים אלה. השולחן העגול הממשקי הוא הפלטפורמה לשיח זה, במסגרתו נבחרים נציגים משלושת המגזרים.

⁴ סביב הסוגיה של צעירים בסיכון עלתה תחושה שהנתונים, המידע, הידע והמסקנות הנוגעים לצעירים אלה שזורים לאורכו של הדוח, ומרוכזים או מאוגדים כסוגיה נפרדת, וישנו צורך באיגום הדברים. בד בבד עם העבודה של איגום החומרים עבור מסמך זה, נתבקשה מידות להכנות מסמך דומה בעבור השולחן העגול הממשקי הפועל במשרד ראש הממשלה, אשר החל השנה לעסוק בצעירים בסיכון; הנספח המופיע בדוח זה הוא תמצית של המסמך שנכתב לשלוח העגול.

2. מטרות הדוח

מסמך זה נכתב על ידי מידות במטרה לקדם את תחום הצעירים בישראל, הן מתוך הסתכלות על צרכים של צעירים אשר אינם זוכים למענה, והן מתוך הבנה של פוטנציאל התרומה הייחודי של אוכלוסיית צעירים לחברה בכללותה ולעתידה של מדינת ישראל⁵.

לעיסוק בצעירים חשיבות רבה – הן מאחר שמדובר בתחום פעולה חדש יחסית, שעלה על סדר היום בישראל רק באמצע שנות ה-2000, והן בשל הזינוק האדיר של הנושא מאז, זינוק הדורש דיון בסוגיות המרכזיות העדכניות נכון לשנת 2013. המחאה החברתית של קיץ 2011, שהעלתה את נושא הצעירים על סדר היום הציבורי ביתר שאת, ובחירתם לכנסת ה-19 של שבעה חברי כנסת חדשים שגיליהם מתחת ל-35⁶ רק מדגישים כי נושא זה ראוי לדיון במסגרת דוח תחום ולבחינה מעמיקה של ההישגים והאתגרים לעוסקים בתחום.

בדוח זה מידות מבקשת לסייע לעוסקים בתחום הצעירים להבין את השינויים שחלו בו בעשור האחרון ואת האתגרים הניצבים בפניו. דוח זה נועד לשמש את כלל ציבור העוסקים בתחום – עמותות ומשקיעים חברתיים כאחד וכן את ציבור הצעירים והציבור הרחב בישראל – כדי לשפר את טיב ומגוון המענים הניתנים לצעירים.

מטרות הדוח:

1. למפות את התחום – לבחון מיהם הגורמים השונים הפועלים עם ולמען צעירים בישראל, ומהו היקף המענים לצעירים שנותנים גורמים התנדבותיים וממשלתיים;
2. לעמוד על השינויים שחלו בתחום במהלך העשור האחרון (2002–2012);
3. להציע מדדי הצלחה לבחינת אפקטיביות הפעילות בתחום הצעירים;
4. לאתר אתגרים וחסמים הניצבים בפני העוסקים בתחום הצעירים – ארגונים העובדים עם ולמען צעירים, קרנות, רשויות מקומיות וממשלה;

⁵ הדוח נכתב בתמיכתה ובמימונה של קרן גנדיר.

⁶ **יש עתיד** – יואל רזבוזוב, בן 32, ספורטאי ישראלי, חבר מועצת נתניה; פנינה תמנו-שיטה, בת 31 ממקימות מטה המאבק למען ליהודי אתיופיה; בועז טופורבסקי, בן 31, לשעבר יו"ר התאחדות הסטודנטים. כמו כן נכנסה לכנסת גם אחת הדמויות המובילות בנושא הצעירים בישראל יפעת קריב, בת 40 אשר הייתה חברה ב"פורום הצעירים" של נשיא המדינה, שמעון פרס, שטרתו פיתוח והעצמת צעירים מנהיגים ומובילים במדינת ישראל, הייתה ממפתחי ומנהלי מיזם מרכזי צעירים בג'וינט ישראל ומנהלת אגף צעירים במשרד לפיתוח הנגב והגליל. **הבית היהודי** – יוני שטבון, בן 33, ראש מטה הצעירים של מפקד הציונות הדתית, יו"ר תנועת "רעננים". **העבודה** – סתיו שפיר, בת 27, עיתונאית, ממובילות המחאה החברתית של קיץ 2011; איציק שמולי, בן 33, לשעבר יו"ר התאחדות הסטודנטים, ממובילי המחאה החברתית של קיץ 2011; מיכל בירן, בת 34, יו"ר המשמרת הצעירה של מפלגת העבודה, דוקטורנטית לכלכלה באוניברסיטת תל אביב.

3. מבוא

תחום הצעירים, או כפי שהוא מכונה בחו"ל תחום "הבוגרים הצעירים" (*young adults*), הוא תחום חדש המאפיין את העשורים האחרונים⁷, ומתייחס להארכת המעבר משלב ההתבגרות לשלב הבגרות.

באופן מסורתי, המעבר מתקופת ההתבגרות לשלב הבגרות עוגן בגיל 18, שבו הפרט הופך לבוגר עצמאי רגשית וכלכלית, ומוכן להקים יחידה משפחתית ועצמאית. שינויים דמוגרפיים וחברתיים-כלכליים אשר התחוללו משלהי המאה ה-20 הובילו באופן הדרגתי לטשטוש הגבול בין התבגרות לבגרות, עד כי כיום לא ניתן להתייחס לנקודת זמן מסוימת שבה הפרט הופך לבוגר, אלא לתקופת חיים מתמשכת⁸. כך, שלב זה, המכונה גם "בגרות צעירה" ו"בגרות בהתהוות" (*emerging adulthood*)⁹, הוא שלב נוסף ונפרד במעבר בין ההתבגרות לבגרות.

3.1 מיהו צעיר?

ההגדרות של המונח "צעירים" מתייחסות לטווח גילים בעל שונות רבה¹⁰, כאשר כיום בישראל טווח הגילים שמרבית הגורמים מגדירים כצעירים מגיע עד 35. אולם, המרכיב הגילי הוא רק חלק מההגדרה.

בבגרות הצעירה (או בבגרות בהתהוות) לצעיר ישנם מאפיינים כפולים: מצד אחד – יש לו מאפייני בגרות ונשיאה באחריות: הוא בעל זכויות פוליטיות וחברתיות של בגיר, לרוב הוא מצוי במערכת זוגית וביכולתו לקבל החלטות משמעותיות בהקשר לחייו. מצד אחר, לרוב הוא אינו עצמאי כלכלית, אין לו יחידה משפחתית משלו, והוא נמצא בתהליך לימודים או רכישת מקצוע ואין לו תעסוקה קבועה. מבחינה פסיכולוגית תקופת מעבר זו מאופיינת בבלבול, בחקירה עצמית וחיפוש עצמי, בחיפוש משמעות, ובתחושת חוסר יציבות ואי ודאות¹¹.

כדי להשתלב באופן תקין כבוגר בחברה, על הצעיר לעמוד במספר משימות: השתלבות במסגרות שמאפשרות לימודים גבוהים ו/או רכישת מקצוע; פיתוח קריירה, כלומר השתלבות בתעסוקה שתבטיח הכנסה הולמת וסיפוק; מציאת דיור הולם; השתלבות במסגרות חברתיות שתספקנה תחושת משמעות, שייכות ועיצוב זהות ותאפשרנה מעורבות חברתית¹². יכולתו של הצעיר לעמוד במשימות

⁷ לבל, 2008.

⁸ קטן, 2009; לבל, 2008; בנבשתי, 2004, 2007; Arnett, 2000.

⁹ Arnett & Tanner, 2006.

¹⁰ מרבית ההגדרות של המונח "צעירים" מתייחסות לטווח הגילאים 15–25 (לדוגמה הגדרת האו"ם, אוסטרליה ואחרים), במקרים מסוימים נכללים בהגדרה גם גילי 12–13, או שהטווח מתפרש עד גיל 30 (לדוגמה באיחוד האירופי ובקנדה). לסקירה, ראה את פרסומיהם של אורחי ואח', 2007 וישראל ויילמה 2005.

¹¹ Arnett, 2000, 2004; Arnett & Tanner, 2006; Tanner & Arnett, 2009.

¹² קטן, 2009.

אלה מושפעת מקיומם של תמיכה כלכלית ורגשית, עורף המספק תמיכה שכזו וכן הכשרה אקדמית או מקצועית מתאימה.

מאפיין נוסף של תקופת הבגרות הצעירה הוא הצורך להכריע בסוגיות הקשורות לשלושה מעגלים נפרדים: יחסים אינטימיים, קריירה (תעסוקה/ השכלה) ושייכות לחברה¹³. נהוג להתייחס לפרט כצעיר כל עוד הוא טרם הכריע בשניים ממעגלים אלה לפחות. הכרעות בעלות חשיבות נדרשות פעמים רבות במהלך חיינו הבוגרים, אך בתקופת הבגרות הצעירה לא רק שהצעיר נדרש לקבל כמה החלטות קריטיות (בעלות משמעויות ארוכות טווח) בצמתים מרכזיים, אלא גם לראשונה בחייו עליו לעשות זאת מחוץ למסגרות התמיכה הפורמליות.

תחום הצעירים אינו בעל גדרות ברורות, ובניגוד לשלבי חיים אחרים (כמו ילדות, התבגרות או הזדקנות), הגיל אינו המאפיין היחיד הקובע מי מצוי בשלב זה. ישנה שונות רבה, על בסיס ההקשר הסביבתי¹⁴, באופן שבו צעירים חווים את הסוגיות השונות המרכיבות את תקופת "הבגרות הצעירה". הקשרים של מגדר, מצב חברתי-כלכלי ורמת דתיות – כל אלה משפיעים על האופן שבו צעירים חווים את תקופת הבגרות הצעירה, ומכך נגזרים הצרכים שלהם בתקופה זו. התערבויות צריכות אפוא להביא בחשבון הבדלים אלה¹⁵.

במסמך זה החלטנו לשלב בין הגדרה גילית רחבה לבין הגדרה המתייחסת לסוגיית ההכרעה בצמתים השונים בחיים. כך, צעיר יוגדר ככזה כל עוד הוא בטווח הגילים הרלוונטי (18–35), ומתמודד עם לפחות שתי סוגיות שטרם הוכרעו (יחסים אינטימיים, קריירה ושייכות).

3.2 חשיבות ההשקעה הממסדית בצעירים

תקופת הבגרות בהתהוות היא קריטית לעיצוב זהותו העצמאית של האדם ולהתפתחותו הבריאה, זאת בשל כמה סיבות:

ראשית, משום שצעירים מתאפיינים ביכולת גבוהה של משוב ומיקוד עצמי, אשר נמצאו כתורמים למידת ההצלחה של התערבויות שונות¹⁶ (כמובן בהנחה שתכניות ההתערבות מתאימות למאפייני הצעיר).

שנית, מחקרים בתחום מצאו כי לאירועים מעצבים המתרחשים בשלב זה של החיים יש משקל רב יותר מאירועים המתרחשים בשלבים מוקדמים או מאוחרים יותר של החיים¹⁷. כמו כן, מאחר שהצעיר

¹³צינמון וריץ', 2012.

¹⁴Côté, 2006; Schwartz et al, 2005.

¹⁵צינמון וריץ', 2012.

¹⁶צינמון וריץ', 2012.

מחובר עדיין במידה רבה למסגרות פורמליות ולא פורמליות שונות (בית הספר התיכון, הצבא, החברה שבה גדל וכדומה), זו ההזדמנות האחרונה למנף את הקשרים הללו ולהשפיע באופן משמעותי על עתידו של הצעיר ועל השתלבותו ותרומתו לחברה.

לכאורה סוגיית עיצוב הזהות של הפרט והקושי להכריע בשאלות שונות יכולה להיתפס כבעיה אישית, אולם מפרספקטיבה ציבורית - לסוגיה זו השלכות חברתיות ניכרות. הסיבה היא שליכולתו של הצעיר להתמודד עם השלכות האירועים שהוא חווה, וגם להכרעות שיקבל במהלך תקופת הבגרות בהתהוות – יש השפעה מעצבת על חייו הבוגרים. הבחירות שייבצע הצעיר הן שתקבענה במידה רבה את מידת התלות שלו במערכות המדינה מחד גיסא, ואת תרומתו לחברה בטווח הארוך, מאידך גיסא.

לסוגיית הטיפול בצעירים משנה תוקף בכל הנוגע לצעירים שהיו באחריות המדינה כל עוד נחשבו מתבגרים (כלומר, בוגרי מסגרות חוץ ביתיות), הן מבחינה ערכית והן מבחינה תועלתנית: מבחינה ערכית עולה הטענה, כי באחריות החברה לא לנטוש אותם בדיוק בשלב שבו עליהם להתמודד עם ההכרעות המשמעותיות בחייהם כבוגרים, בעיקר כאשר עליהם לעשות זאת מתוך עמדת נחיתות ופגיעות רבה¹⁸ (המעבר לבגרות אצל צעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות נמצא כקשה יותר ותלול יותר מצעירים שגדלו בחיק משפחתם). חוקרים רבים מסכימים כי למדינה ישנה אחריות לדאוג לצעירים אלה בתהליך המעבר לחיים עצמאיים במהלך שנות הבגרות הראשונות, הן בהקניית כלים והן בסיוע כלכלי.

מנקודת מבט תועלתנית עולות מספר טענות: ראשית, סיוע לצעירים בשלב זה ימנע אבדן של ההשקעה הממסדית הנרחבת בנוער ובילדים בסיכון. שנית, טיפול בצעירים בשלבים מוקדמים, יקטין את המשאבים הנדרשים מהמדינה לטיפול בהם בשלבים מאוחרים יותר, כשיחלו להיתמך על ידי רשתות התמיכה של המדינה.

גישות מדיניות כלפי צעירים

בזכות הבנה של חשיבות תקופת ההתבגרות הצעירה על עתידו של הצעיר וככזו גם על החברה בכללותה, מדינות שונות הכירו בצרכים הייחודיים של צעירים, ופיתחו מדיניות ספציפית המתמקדת בתקופת חיים זו.

אפשר להצביע על שונות רבה בגישות המדיניות השונות הננקטות כלפי צעירים בעולם. כהכללה, את תפיסת המדינה ביחס למדיניות הצעירים אפשר לחלק לשתיים: גישה הרואה בצעירים משאב חברתי שיש לפתחו, וגישה הרואה בהם בעיה חברתית שיש להתמודד עמה¹⁹. הגישה הראשונה מדגישה את

¹⁷Tanner & Arnett, 2009. Life markers in biographical narratives of people from three cohorts: a lifespan perspective in historical perspective. *Human Development*, 44:171090. 171–190

¹⁸ ראה סקירה אצל בנבנישתי, 2009.

¹⁹ הישראלי ווילמה 2005; לבל, 2008; אורשלימי 2010.

פוטנציאל התרומה של הצעירים לחברה ומבקשת לפתח כלים שיסייעו למשאב זה להגדיל את תרומתו העתידית. התומכים בגישה זו עושים זאת באמצעות פיתוח יוזמות של צעירים, סיוע לצעירים בפיתוח קריירה ועידוד שילובם בתחומי ההשכלה והתעסוקה, הקהילה, החברה והפוליטיקה. הגישה השנייה מתייחסת לשלב המעבר מילדות לבגרות כאל תקופת מעבר הטומנת בחובה סכנות הכוללות בעיות בהשתלבות חברתית והתנהגות א-סוציאלית בעתיד (חוסר תפקוד, אבטלה, פשע, סמים וכדומה). גישה זו היא מניעתית ועיקר מטרתה למנוע את הבעיות האופייניות לשלב המעבר מילדות לבגרות.

הבדל נוסף בין גישות המדיניות השונות נובע בין השאר מתפיסות מוסדיות שונות באשר לתפקיד המדינה אל מול הפרט²⁰, לציפיות מהצעיר, לאופייה ותפקידה של מדינת הרווחה וגם ממידת קידוש האינדיבידואלים בחברות השונות. בהתאם לתפיסות השונות במדינות, קיים שוני בין המדינות בכל הקשור למידת קיומם של מנגנוני הסללה²¹ עבור צעירים, מנגנונים המשפיעים על מידת חוסר הודאות עמה יתמודדו הצעירים.

במדינות ניאוליברליות דוגמת בריטניה, ארה"ב וקנדה מצופה מצעירים להשיג עצמאות כלכלית בשלב מוקדם, בעוד שאין התייחסות מערכתית ממוסדת למעברים בין שלבי החיים השונים. כתוצאה מכך, במדינות אלה צעירים משתלבים בשוק העבודה בשלב מוקדם יחסית, והם זוכים לשכר נמוך ולתנאים בסיסיים יחסית. לעומת זאת, עבור צעירים ממדינות רווחה, כמוגם ממדינות שמרניות (כגון גרמניה, דנמרק, הולנד) בצפון אירופה ובמרכזה, קיימים מסלולים ממוסדים של השכלה או הכשרה מקצועית (vocational). במדינות אלה הדגש אינו על מימוש העצמי האינדיבידואליסטי, אלא בעיקר בהשגת כישורים עבור הצעיר, ותיווך בין כישורים אלה לבין הזדמנויות תעסוקה. באופן כזה, מידת חוסר הודאות הטמונה בתקופת הבגרות הצעירה/ההבגרות בהתהוות מנוטרת במידה רבה על ידי המדינה.

בהסתמך על הגישות השונות לצעירים ניתן לאתר ארבעה מודלים מרכזיים לטיפול בצעירים:

- **המודל הדמוקרטי** - בבסיסו עומדת תפיסה הרואה צעירים כמשאב. המודל מתמקד בכלל הצעירים ומדגיש מנהיגות צעירה, מעורבות פוליטית ועידוד אוטונומיה ועצמאות לצעירים. המדיניות מתואמת על ידי אחד ממשדרי הממשלה, אך לא מוקצה לצורך כך משרד מיוחד לענייני צעירים.
- **המודל הקונסרבטיבי** - גישתו משלבת בין תפיסת הצעירים כמשאב לבין תפיסת הצעירים כבעיה. המודל מתמקד בצעירים מגיל הילדות ועד גיל הקמת משפחה צעירה. הדגש במודל זה הוא על מעורבות חברתית ופוליטית של צעירים ופתרון בעיות ייחודיות לאוכלוסיית הצעירים. לרוב ניתן למצוא משרדי ממשלה ייעודיים לנושא.

²⁰ לבל, 2009; הישראלי וילמה, 2005; Heintz, 2009; Heinz, 2010.

²¹ מנגנוני הסללה הנם מסלולים ממוסדים של השכלה או הכשרה.

- **המודל התת-מוסדי** - בבסיסו עומדת תפיסה הרואה בצעירים בעיה ומתמקד בצעירים מאוכלוסיות מוחלשות. דגשיו של מודל זה הם על עידוד מעורבותם הפוליטית והחברתית של הצעירים והגברת האוטונומיה והאינטגרציה שלהם. המדיניות מנוהלת על ידי המדינה וארגוני המגזר השלישי. רשויות מקומיות אינן משתתפות בניהול.
- **המודל הליברלי** - ביסודו עומדת תפיסה של צעירים כבעיה, מתמקד גם הוא בצעירים מאוכלוסיות מוחלשות. דגשיו של מודל זה הם קיצור זמן הצעירות ונקיטת פעילויות מנע נקודתיות בשוליים החברתיים של הצעירים. מעורבות המדינה נמוכה ועיקר הפעילות מתרחשת במסגרת מוסדות קהילתיים וארגונים חברתיים.

המעורבות הממסדית בנושא הצעירים משתנה ממדינה למדינה ונעה בין התערבות מינימלית ונקודתית לבין התייחסות כוללת ומערכתית של מתן שירותים ותיאום בין משרדי ממשלה.²²

ההבדלים בתפיסת ה"צעירים" משפיעים על האופן שבו מזוהות ומוגדרות אוכלוסיית היעד של המדיניות (צעירים בכלל, צעירים פגיעים או אוכלוסיות קצה), על אופי מדיניות ההתערבות²³ ועל היקפה. לטעמנו על העיסוק בצעירים להיות חלק ממדיניות כוללת וקוהרנטית המכירה בשלבי החיים השונים. על המדינה ליצור "מעברים" (pathways) המאפשרים לצעירים לקבל החלטות ולנווט את חייהם, ובכך להבין כי הם אחראים לתוצאות העתידיות בטווח הארוך של הבחירות הללו. המדיניות צריכה להביא בחשבון את ההבדלים שבין צעירים מרקעים חברתיים/ כלכליים שונים ביכולת לנווט את חייהם ולבחור בין מסלולים אפשריים שונים. מדיניות כוללת של מעגלי חיים חיונית כדי שתקופת המעבר לא תהיה תקופה של תלות במעגלי המשפחה והסיוע חברתי, אלא ככזאת המאפשרת בניית זהות וביגורפיה אישית. המדיניות אינה יכולה להתמקד רק בשוק התעסוקה, אלא בכל הסוגיות של המעבר לבגרות ולתמוך בצעירים בהיבטים הרחבים של פיתוח קריירה.

²² לדוגמה אחזקת אתר אינטרנט או עריכת אירועים ייעודיים לצעירים כמו למשל בקנדה לבין התערבות מקסימלית הכוללת הבניית משרדים ייעודיים לצעירים (כמו למשל בניו זילנד, קנדה, הודו, גרמניה, אוסטרליה, ליכטנשטיין, לוקסמבורג וצרפת) או ועדות בין משרדיות המתאמות ומנהלות את הנושא (שוודיה, אירלנד, פורטוגל, יוון, ספרד, בלגיה, הולנד ופינלנד), מועצה לאומית לצעירים (בבריטניה ואירלנד).

²³ לבל, 2009; אורשלימי, 2010.

4. מתודולוגיה

דוח זה עוסק בתחום הצעירים בישראל, ומנסה להגדיר ולאפיין את העבודה המגוונת בתחום הצעירים²⁴, למפות את השדה ולעסוק באתגרים ובהישגים של התחום בעשור האחרון. חקר השדה כלל מספר שלבים:

בשלב הראשון נערכה עבודת מידענות ואיתור החומרים האקדמיים והמקצועיים שהתפרסמו בארץ ובעולם בנושא צעירים.

בשלב השני אותרו מומחים וגורמים רלוונטיים ונערכו ראיונות עם 29 מומחים מהאקדמיה, השלטון המקומי, משרדי ממשלה, פוליטיקאים, ארגוני שדה וארגוני תשתית בתחום המגזר השלישי (ראה פירוט בנספח 2).

בשלב השלישי נערך מיפוי מענים ותכניות עבור קבוצות אוכלוסייה שונות מקרב הצעירים²⁵. המיפוי נעשה על פי תשעה תחומים: השכלה, תעסוקה, דיור, רווחה, משפחה, מעורבות חברתית ומנהיגות, קהילות ושירות אזרחי. במסגרת המיפוי בחנו את המדיניות והתכניות הממשלתיות כלפי צעירים ב-8 משרדי ממשלה²⁶. כמו כן מופו כ-200 תכניות הניתנות על ידי עמותות, משרדי ממשלה ובמסגרת שיתופי פעולה שונים בין ממשלה ועמותות וכן 15 תקנות וחוקים רלוונטיים לצעירים, בעלי משמעות תקציבית. גם סוגיית התפתחות הידע נבחנה ובסך הכול נסקרו 18 מחקרים ו-11 ניירות מדיניות שנכתבו בישראל בעשור האחרון (ראה פירוט בנספח 5 וברשימת המקורות).

הממצאים שעלו מהראיונות ומסקירת הספרות שימשו את צוות מידות בהבנת תחום הצעירים בישראל: מהו העיסוק בצעירים, כיצד התחום התפתח, מיהם השחקנים הפועלים בתחום ומהם האתגרים המעסיקים אותו כיום. על בסיס תובנות אלה נבנו שאלונים שהועברו במסגרת ארבעה סקרים (ראה פירוט בנספחים):

- שאלון לצעירים אשר הועבר במתכונת אינטרנטית ל-404 צעירים.
- שאלון לצעירים אשר הועבר במתכונת טלפונית חלקית ל-307 צעירים כדי לבחון סוגיות ממוקדות שעלו בסקר האינטרנטי ודרשו בירור נוסף: תפיסת הצרכים של צעירים והמודעות שלהם לשירותים קיימים ומידת השימוש בהם.
- שאלון לארגונים המספקים שירותים ומענים לצעירים ופועלים על צעירים למטרות שינוי חברתי כדי לבחון ולמפות את הארגונים הפועלים, את היקף וסוג המענים שהם מספקים לאוכלוסיות

²⁴ בנייר זה אנו משתמשים במונח "ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים" ובכך כוללים ארגונים המתמקדים בצרכים של צעירים, ארגונים הרואים צעירים כמשאב וארגונים המשלבים בין שתי הגישות.

²⁵ בעלי מוגבלויות, עולים (אתיופיה קווקז ובוכרה), בני מיעוטים, צעירים פגיעים, צעירים מהפריפריה החברתית-גיאוגרפית, צעירים מהציבור הכללי וצעירים מצטיינים.

²⁶ משרדי הביטחון, החינוך, התמ"ת, הרווחה, הקליטה, הנגב והגליל, ראש הממשלה, השיכון ומשרד המדע.

השונות ואת ההישגים, האתגרים ומדדי ההצלחה שבהם הם משתמשים. השאלון נשלח ל-253 ארגונים, מתוכם השיבו על הסקר במלואו 66 ארגונים (26% היענות) ובאופן חלקי 186 ארגונים (73%).

- שאלון לרשויות המקומיות אשר מטרתו לבחון את המדיניות בשלטון המקומי ביחס לצעירים. השאלון נשלח ל-110 רשויות והשיבו עליו 30 רשויות מקומיות.

את התהליך ליוותה ועדה מייעצת אשר הורכבה מנציגי השלטון המקומי, הממשלה, הקרנות הפילנתרופיות, עמותות והאקדמיה. הוועדה דנה בסוגיות המתודולוגיות והמהותיות שעלו כחלק מתהליך המחקר.

בעזרת מגוון כלים אלה נאסף מידע על צורכי הצעירים, היקף המענים הניתנים על ידי עמותות ומסגרות השלטון המקומי עבור צעירים ותובנות הארגונים וקובעי המדיניות בשלטון המקומי באשר להישגי התחום ואתגריו. המידע והנתונים שנאספו עובדו, וניתוח זה עומד במרכז הדוח.

לאחר ניתוח הממצאים ועיבודם פרסמנו טיוטה ראשונה לדוח. הטיוטה הופצה באופן פומבי לכלל המשתתפים בתהליך ובקשנו לקבל הערות והארות על הדוח. בד בבד, הוצגה מצגת של עיקרי ממצאי הדוח במגוון פורומים של אנשי מקצוע העוסקים בתחום. במסגרת מפגשים אלה התקיימו קבוצות דיון ממוקדות במסקנות הדוח והתקבלו הערות כלליות על הליך כתיבת הדוח ותוכנו. לאחר חודשים של איסוף כל אלה נערך הדוח ועודכן לקראת פרסומו בגרסה הסופית.

בעקבות מפגשים אלה שמנו דגש נוסף על צעירים מאוכלוסיות ייחודיות כפי שמופיע בנספח 1.

5. הסוגיה החברתית – צעירים בישראל

5.1 צעירים בישראל – מאפיינים ונתונים כלליים

מבחינה מוסדית, בגיל 18 מתבגר בישראל הופך לבוגר בעל חובות בחברה. אולם מבחינה חברתית, פעמים רבות הפרט עדיין לא נתפס – בעיני עצמו ובעיני אחרים – כבוגר.

אם כן, כיצד אפשר לדעת מיהו צעיר בישראל? אף על פי שבעשור האחרון החלה האקדמיה להתייחס לסוגיה, וחרף פעילותם הענפה של אנשי מדיניות ומשרדי ממשלה בתחום הצעירים, עדיין אין הגדרה אחידה ומשותפת לטווח הגילים הנכלל במושג "צעירים", וגורמים שונים משתמשים בהגדרות גיל שונות.²⁷

במסמך זה נאמץ את ההגדרה הגילית המשמשת את רוב הגורמים העוסקים בתחום²⁸, ולפיה צעיר הוא אדם בטווח הגילים 18–35. בשנת 2011 חיו בישראל 2.0543 מיליון צעירים בטווח גילים זה, ואלה היו 26.4% מהאוכלוסייה הכוללת.²⁹

ישנן שתי סיבות עיקריות לכך שבמדינת ישראל משך תקופת הצעירות ארוך יחסית³⁰:

האחת היא שבניגוד למדינות אחרות, שבהן צעירים מוצאים את עצמם מחוץ למסגרת מחייבת ועוטפת בגיל 18, ויש אף כאלה שמתחילים להשתלב בשוק התעסוקה כבר בגילי 15, הרי שבישראל צעירים בני 18 מתגייסים לצבא או לשירות הלאומי ועוברים להשגחתה של מערכת הוליסטית וטוטלית לשנים אחדות. הצעירים המשתחררים מהצבא חווים פעמים רבות מעבר משמעותי וקשה לחיים האזרחיים, ונכנסים לתקופת "מורטוריום חברתי" וחיפוש עצמי. כתוצאה מכך, תקופת החיפוש המאפיינת את תקופת ההתבגרות המתמשכת, מתארכת עוד יותר.

סיבה נוספת שבגינה גיל הצעירים בישראל ארוך יחסית קשורה להתפתחות ההיסטורית של השירותים לצעירים; עד שנת 2007 רוב השירותים לצעירים יועדו לצעירים עד גיל 30.³¹ במהלך הזמן פותחו שירותים, בשיתוף בין גורמים בעלי אינטרסים שונים, הפונים לאוכלוסיות יעד שונות. כך, טווח הגילים 18–30, אשר שימש בראשיתו את העוסקים העיקריים בתחום, הוארך לגילי 18–35 (ובמקומות נוספים אף מעבר לכך, בשל דרישות השותפים).

²⁷ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מספקת נתונים על צעירים בני 21–34; משרד הרווחה מגדיר צעירים ומספק שירותים לצעירים באחריותו בגילים 18–25 (לרוב כחלק מהשירותים הניתנים לנוער); משרד רה"מ ולשכת סגנית השר, גילה גמליאל, מסתמכים על הגדרת הל"מ; והמשרד לפיתוח הנגב והגליל בעיסוקו במרכזי הצעירים משתמש בהגדרה 18–35; משרד הביטחון כלל לא הגדיר צעירים, אלא משתמש בהגדרה של "חיילים משוחררים" – 6 שנים ממועד השחרור על פי חוק חיילים משוחררים.

²⁸ לבל, 2008; קטן, 2010; אדיב ואורשלימי, 2010.

²⁹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012, שנתון דמוגרפי.

³⁰ אדיב ואורשלימי, 2010, לבל, 2008.

³¹ האזרחי ואחרים, 2010. עמ' 10 סברו כי גיל צריך גם להיות תקרת הגג לעיסוק החברתי בצעירים בישראל.

ישנם מומחים בתחום³², הסבורים כי גיל 30 צריך להיות תקרת הגג לעיסוק בצעירים וכי התארכות הטווח של צעירים גובה מחיר מטיב השירותים לצעירים ומהלגיטימיות של שירותים כאלה. כמו כן, מחקר רחב היקף שנערך בישראל, על ההיעזרות במרכזי צעירים, מצא כי ישנו צורך רב יותר בעזרה לצעירים עד גיל 25, ולא לאחר מכן³³. עם זאת יש לזכור כי הגדרת הצעירים אינה מסתמכת רק על הגדרה גילית, אלא היא מבוססת בעיקר על צורכי הפרט. לטענת מספר אנשי מקצוע בתחום "כל עוד צעיר צריך להתמודד עם שני מעגלי הכרעה (מסלול קריירה – השכלה ותעסוקה, משפחה, שייכות) במקביל הוא מבחינתו קהל יעד"³⁴.

בהתייחס למגזרים השונים באוכלוסייה ניתן לומר בהכללה כי לקבוצות שבהן גיל הנישואין הנהוג הוא מוקדם, או שיש בהן מסלול מקצועי מובנה (כמו אצל חרדים), יש מאפיינים וצרכים ספציפיים. בשל כך, לקבוצות אלה מאפיינים ייחודיים והן אינן נכללות בדוח זה. צעירים בישראל הם אפוא צעירים בני 18–35 המתמודדים עם מעגלי הכרעה שונים: השכלה ותעסוקה, משפחה, שייכות ומשמעות. עם זאת, איננו כוללים בדוח צעירים המשרתים שירות צבאי, כיוון שבתקופה זו הם כפופים למסגרת ממשמעת שמכוונה ומכשירה אותם וברוב המכריע של המקרים, בתקופת זו, אינם מתמודדים עם סוגיות אלה. צעירים המשרתים שירות אזרחי, לעומת זאת, נכללים בתחום העיסוק של דוח זה, הן בשל האופי הוולונטרי של שירות כזה בישראל כיום, והן, ובעיקר, בשל היותו מנוף לשילוב אוכלוסיות מוחלשות ומודרות ומנוף למעורבות אזרחית ולפיתוח מנהיגות.

5.2 קבוצות צעירים הראויות להתייחסות מיוחדת

אוכלוסיית הצעירים מתחלקת לתתי קבוצות, המובחנות ביניהן בצורכיהן הייחודיים ובמידת הפגיעות או פוטנציאל ההצלחה שלהן. לכל אוכלוסיות הצעירים פוטנציאל הצלחה, אולם בעוד שפוטנציאל ההצלחה של צעירים מצטיינים הוא לכאורה גבוה יותר, ישנן קבוצות צעירים שלהבנתנו מימוש פוטנציאל ההצלחה שלהן דורש השקעת משאבים נוספים (צעירים פגיעים, צעירים בעלי מוגבלויות וכדומה).

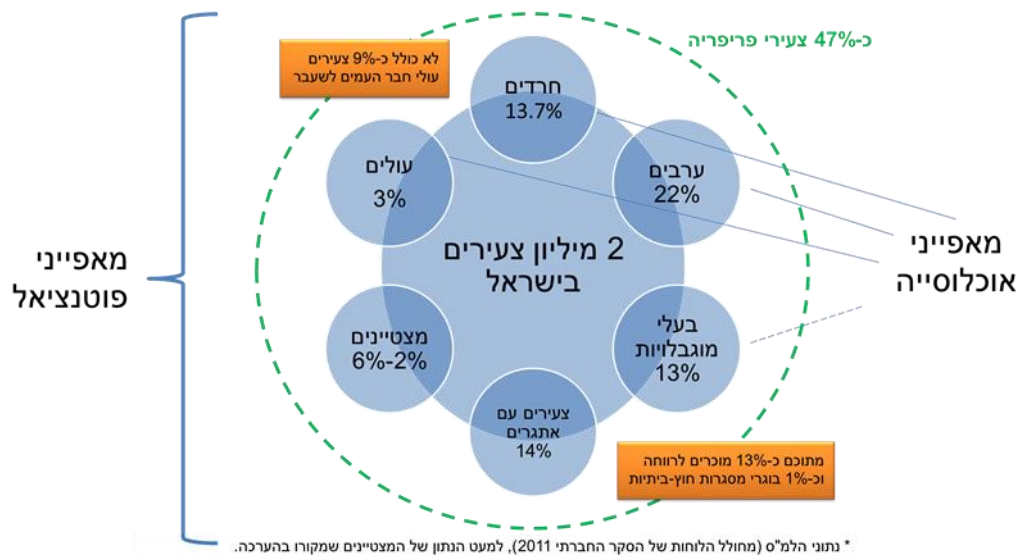
³² החוקרים פרופ' זעירא ובנבנישתי מגדירים צעירים עד גיל 30, מתוך ריאיון עם אשת מקצוע העוסקת בתחום הצעירים.

³³ זעירא, 2012.

³⁴ ציטוט מריאיון עם אשת מקצוע.

תרשים 1: צעירים בישראל קבוצה הטרוגנית ורב מימדית*

צעירים בישראל – קבוצה הטרוגנית ורב מימדית

* יש לציין כי תתי קבוצות אלה חופפות; כך למשל, ייתכן שישנו צעיר פגיע שהוא גם עולה, בעל צרכים מיוחדים, ערבי או חרדי.

- עולים מבוכרה ומהקווקז ובני העדה האתיופית – מחקרים מצאו כי לצעירים עולים צורך רב יותר בעזרה מאשר לצעירים מקבוצות אוכלוסייה אחרות במגזר היהודי³⁵. בהכללה, קבוצה זו מתאפיינת בכך שעליה להתמודד עם אתגרי הבגרות מנקודת פתיחה נמוכה יותר מאוכלוסיית הצעירים הכללית בעניינים של גיבוש זהות, בעיות בשירות הצבאי, קשיים ברכישת השכלה או הכרה מקצועית, קשיים במציאת תעסוקה ומצב חברתי-כלכלי נמוך יחסית. כן מתאפיינת קבוצה זו בתחושת תלישות וחוסר שייכות³⁶, בעיקר כתוצאה מקשיי שפה, ניכור חברתי ומשבר הגירה וקיומו של עורף משפחתי חלש. כשלים בשילוב בשוק התעסוקה ובהשכלה גבוהה עלולים גם הם להשפיע על שילובה של אוכלוסייה זו בחברה.
- בישראל ישנם 260 אלף צעירים בני 18-35 שעלו ארצה. מתוך קבוצה זו נבקש להתמקד בצעירים שעלו מבוכרה ומהקווקז ובבני העדה האתיופית, המהווים כ-3% מאוכלוסיית הצעירים בישראל, זאת לאור מידת שילוב מוצלחת יחסית של צעירים עולים ממדינות אחרות, כפי שהדבר מתבטא בהשתלבותם בשוק התעסוקה ובמערכת ההשכלה הגבוהה.

³⁵ צעירא ואח, 2012.

³⁶ ערכת הפעלה של מרכזי הצעירים, מהדורת אוקטובר 2009.

- בעלי צרכים מיוחדים ובעלי מוגבלות – שיעור בעלי המוגבלות בגילי 18-35 מוערך בכ-13% מאוכלוסיית הצעירים³⁷. צעירים בעלי צרכים מיוחדים מתמודדים עם סוגיות המעבר מהתבגרות לבגרות הדומות לצעירים מהציבור הרחב, ולא זו בלבד, אלא שעליהם להתמודד גם עם הדרה ואפליה בשוק התעסוקה.
- ערבים – ישנם 453.3 אלף איש צעירים ערבים בני 18-35, שהם כ-22% מכלל אוכלוסיית הצעירים. מלבד הסוגיות הרגילות המעסיקות צעירים, צעירים ערבים מתמודדים ביתר שאת עם סוגיות של זהות והגדרה עצמית כמיעוט ועם סוגיות של השתלבות במערכת ההשכלה הגבוהה ושל הדרה משוק התעסוקה³⁸.
- צעירים פגיעים – לקבוצה זו משתייכים צעירים בעלי יותר ממאפיין אחד של פגיעות, אשר עלולים למנוע מהם להשתלב בעולם המבוגרים ולזכות במעמד חברתי: צעירים ששהו בהשמה חוץ ביתית, עולים, חסרי תעודת בגרות, בעלי מגבלה פיזית או נפשית, צעירים שלמדו במסגרות חינוך מיוחד, שלא שירתו בשירות צבאי או לאומי או שנעזרו בשירותי רווחה. ישנו קושי במתן הערכה מספרית לכלל הצעירים הפגיעים בישראל, בעיקר מאחר שאין זו קבוצת אוכלוסייה מוגדרת. לפיכך התמקדנו בבני 18-35 המוכרים על ידי מסגרות הרווחה כבעלי צרכים שונים של נזקקות. מספרם עומד על 285,198³⁹, והם מהווים כ-14% מכלל הצעירים. מתוך כלל הצעירים המוכרים על ידי מסגרות הרווחה, רק 7,033 זוכים למענה חוץ ביתי ו-10,796 זוכים למענה כלשהו בקהילה.
- צעירים מצטיינים – צעירים בעלי כישורים גבוהים, מצטיינים בלימודים במסגרות אקדמיות ובעלי יכולות הנהגה ורצון להשפיע. נתוני משרד החינוך מתייחסים ל-1% מחוננים⁴⁰ ו-5% מצטיינים⁴¹. לאלה יש להוסיף את אחוז הצעירים בעלי פוטנציאל הצטיינות לא לימודי, כלומר בעלי יכולת הנהגה והובלה. מספר הצעירים המצטיינים הוא אפוא בגדר הערכה בלבד.

³⁷ הסקר החברתי, 2011.

³⁸ דוח קריית אונו, 2010. מודרים משכילים במקצועות איכות בחברה הישראלית. צינמון, 2012.

³⁹ שלום ואילן 2011 צעירים בנתוני יסוד. מצגת של משרד הרווחה.

⁴⁰ <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Gifted/MafyanayTalmidim/GiftedChildren/Mehunanim.htm>

⁴¹ <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Gifted/MafyanayTalmidim/>

5.3 צעירים בישראל – צרכים

ישנם כמה צרכים עיקריים המאפיינים את אוכלוסיית הצעירים בישראל:

5.3.1 בניית זהות

גיבוש זהות הוא תהליך חקירה שבו הפרט מתנסה בבחירה בסוגיות שונות מתוך מגוון אפשרויות. תהליך זה דורש מהפרט לבצע בחירות המגדירות את אישיותו, לגבש תפיסות עולם, להציב לעצמו מטרות לעתיד, לבחור תחום עיסוק ולזהות את הכישרונות והרצונות שלו.

במסגרת תהליך זה ניתן לאתר שני צרכים:

א. מיפוי כישורים ונטיות – סיוע בהצבת מטרות מקצועיות והכוון מקצועי לימודי.

ב. טיפוח דימוי ה"עצמי" – טיפוח אמונה ביכולות, העלאת רמת השאיפות בקרב צעירים ותמיכה רגשית.⁴²

ישנה שונות רבה בין צעירים באשר לצורכיהם בתמיכה ובליזוי, לעתים בשל רקע כלכלי-חברתי שונה. כך, למשל, במחקר בקרב בוגרי פנימיות נמצא כי 30% מהם זקוקים לתמיכה ולליזוי רגשי וגם לסיוע בסוגיות אחרות של בחירה.⁴³ שיעור זה גבוה יותר משיעורם של צעירים שאינם בוגרי פנימיות הנזקקים לסיוע. לצעירים מקבוצות אוכלוסייה שונות ישנם צרכים שונים ומוקדי חקירה שונים, אך המשותף לכולם הוא שמוקדי החקירה השונים אינם עומדים בפני עצמם, אלא הם שלובים זה בזה ומתקיימים ביניהם יחסי גומלין. לדוגמה: חקירת מקצוע מובילה לבדיקת מסלולי השכלה שונים, לבחינה עצמית ולהגדרת השקפת עולם חברתית ופוליטית.⁴⁴

במחקר עדכני שערכו פרופ' צינמון ופרופ' ריץ' (2012) נמצא כי התחומים המרכזיים שמעסיקים את הצעירים בישראל הם עבודה, משפחה (זוגיות והורות), השילוב בין תפקידים שונים (משפחה וקריירה); הסוגיה הכלכלית והלימודית-תעסוקתית כרוכות זו בזו. תחום נוסף שמעסיק מאוד צעירים (יהודים) הוא תחום הפנאי.⁴⁵ גם הסקרים שאנו ערכנו ושממצאיהם יוצגו בהמשך מציגים תמונה דומה.

⁴² צינמון וריץ', 2012; זעירא ואח', 2012.

⁴³ זעירא ואח', 2012.

⁴⁴ צינמון וריץ', 2012.

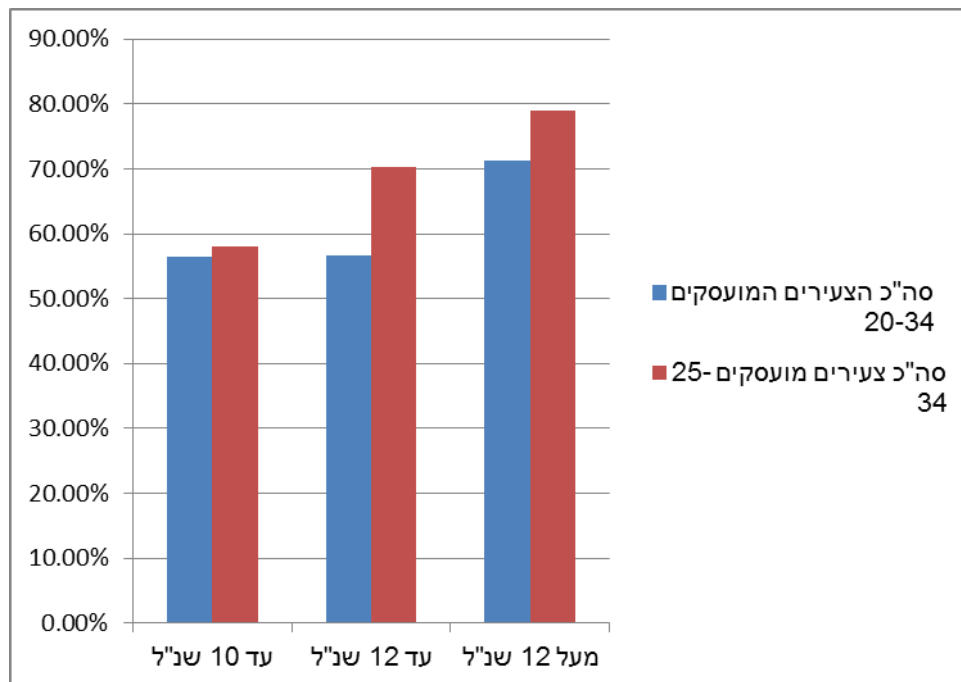
⁴⁵ צינמון וריץ', 2012; זעירא ואח', 2012.

5.3.2 תעסוקה

זהו הצורך העיקרי שאותו צעירים מזהים, ובסקר שערךנו נמצא כי 84% מהצעירים רואים במציאת תעסוקה מתאימה כצורך המרכזי המעסיק אותם. מעניין לציין כי צעירים בעלי הכנסות נמוכות מהממוצע וצעירים בעלי הכנסות גבוהות מהממוצע רואים בתעסוקה מתאימה צורך מרכזי במידה רבה יותר מצעירים בעלי הכנסה ממוצעת.⁴⁶

בעוד שסוגיית הקריירה שמה דגש על תעסוקה איכותית, אנו רואים כי עצם סוגיית התעסוקה, ולא רק מידת התאמתה, משמעותית אצל צעירים, כאשר בקרב צעירים בישראל קיימים 12% אבטלה (בניגוד ל-8% אבטלה בגרמניה, שבה קיימים מסלולי הכשרה, תמיכה והכוונה תעסוקתית לצעירים). כפי שניתן לראות מנתוני הלמ"ס, בעיה זו חמורה יותר בקרב צעירים חסרי השכלה גבוהה.

תרשים 2: מצב התעסוקה של צעירים על פי מידת ההשכלה (סה"כ שנות לימוד)⁴⁷

בקרב בעלי 10-12 שנות לימוד, רק מעט יותר ממחצית הצעירים מועסקים (56%-ו-57% מועסקים בהתאמה), זאת בעוד שבקרב בעלי 12 שנות לימוד ומעלה שיעור המועסקים עומד על 71%.

עם זאת, הפער ברמת התעסוקה בין צעירים בעלי השכלה של פחות מ-10 שנות לימוד ובין כאלה בעלי השכלה אקדמית מטרד יותר כאשר אנו מתמקדים בצעירים בני 25-34: רק 58% מהצעירים

⁴⁶ 89% מבעלי הכנסות מתחת לממוצע ובעלי הכנסות מעל הממוצע. לעומת 80% בקרב בעלי הכנסות ממוצעות.

⁴⁷ מחולל הלוחות של הסקר החברתי.

בעלי השכלה נמוכה (עד 10 שנות לימוד) מועסקים, לעומת 70% מהצעירים בעלי 12 שנות לימוד ו-79% מהצעירים בעלי יותר מ-12 שנות לימוד. כלומר כאשר מוציאים את טווח הגילים של הצבא וראשית ההשכלה הגבוהה מהמשוואה, אנו רואים כי הפער בין בעלי השכלה וחסרי השכלה הולך וגדל, וכי ככל שההשכלה עולה כך צעירים מצליחים לשפר את מצבם התעסוקתי.

בקרב צעירים מקבוצות ספציפיות – עולים מאתיופיה, צעירים ערבים ובעלי מוגבלות – סוגיית התעסוקה מטרידה אף יותר בשל כשלים בשוק התעסוקה וסוגיות של אפליה והדרה. מחקרים שנערכו בתחום⁴⁸ מצאו, כי ישנה קבוצה גדולה של עולים צעירים שאינה לומדת ואינה מחפשת עבודה. בעיה זו חריפה יותר בקרב עולי קווקז ובוכרה ובמידה רבה אף יותר בקרב יוצאי אתיופיה. זאת ועוד, בקרב עולי אתיופיה קיימת בעיה של מציאת תעסוקה מתאימה גם בקרב בעלי השכלה אקדמית. בשל כך, מספר המועסקים יוצאי אתיופיה במקצועות שהולמים את הכשרתם (מקצועות אקדמאיים, חופשיים וטכניים) נמוך ב-16% מכלל האוכלוסייה (44% לעומת 61%) וכמעט מחצית מהאקדמאים יוצאי אתיופיה עובדים בעבודה שאינה קשורה כלל למקצוע שלמדו.

גם בקרב בעלי מוגבלויות קיימת בעייתיות בכל הקשור לתעסוקת צעירים; כמעט 40% מהצעירים בישראל שאינם לומדים הם צעירים עם מוגבלות.

5.3.3 השכלה

רכישת השכלה מתאימה היא צורך של צעירים כשלב בפיתוח קריירה והיא גורם מנבא ליכולת ההשתלבות במקצועות רבים בשוק התעסוקה. כאשר בוחנים את נושא ההשכלה, יש להבחין בין רכישת השכלה תיכונית לבין רכישת השכלה גבוהה.

מהסקר האינטרנטי שערכנו בקרב צעירים עולה, כי 69.8% מהצעירים דירגו רכישת השכלה כצורך מרכזי המעסיק אותם וטענו כי זה הוא הצורך השני בחשיבותו המעסיק אותם לאחר תעסוקה.

מנתוני הסקר החברתי של הלמ"ס עולה, כי ל-19.8% מהצעירים תעודת סיום תיכונית, ל-35.6% תעודת בגרות, 21.6% מהצעירים רכשו השכלה אקדמית ו-13.9% מהצעירים רכשו השכלה על תיכונית שאינה אקדמית. 9% מהצעירים אינם זכאים לכל תעודה, אפילו לא לתעודת בגרות.

כ-266,040 מהצעירים נמצאים בתהליך של רכישת השכלה גבוהה⁴⁹: 78.35% לומדים לתואר B.A או לתואר מקביל, 17.5% לומדים לתואר M.A או לתואר מקביל, 2% לומדים לדוקטורט ו-2% לתעודה אחרת.

⁴⁸ קינג וולדה-צדיק, 2005; קינג, 2006; הנדלס, 2005.

⁴⁹ הלמ"ס, 2012, הסקר החברתי מחולל הלווחות

בקרב קבוצות אוכלוסייה ספציפיות – צעירים פגיעים, צעירים עולים וערבים – נושא ההשכלה דורש התייחסות מיוחדת.

צעירים פגיעים – רובם⁵⁰ מדגישים כי הם זקוקים לסיוע בהשכלה, בעיקר בכל הקשור למימון. סיוע נמוך יותר נדרש בנושאים של השלמת בגרויות ופסיכומטרי, דבר המעיד כי השירותים הקיימים בתחום מספקים.

עולים – נמצאו פערים בין צעירים יוצאי אתיופיה, בוכרה וקווקז ובין שאר האוכלוסייה היהודית (וגם עולים ממדינות אחרות) ברמת ההשכלה⁵¹: בקרב יוצאי אתיופיה נמצא אחוז גבוה של נשירה ממערכת החינוך (12% לעומת 5% מכלל היהודים), שיעור זכאים לתעודת בגרות נמוך (30% לעומת 55% מכלל היהודים) ושיעור נמוך של בעלי תעודת בגרות איכותית, העומדת בדרישות המינימום לכניסה לאוניברסיטאות (16% לעומת 48% מהאוכלוסייה הכללית). הפערים ברמת ההשכלה בין יוצאי בוכרה וקווקז לבין האוכלוסייה הכללית קטנים יותר, אך עדיין בולטים⁵².

צעירים מהחברה הערבית – בקרב צעירים ערבים קיימת בעיה מורכבת בכל הקשור להשכלה גבוהה, ושיעורם של סטודנטים ערבים נמוך משיעורם באוכלוסייה⁵³. שני חסמים עיקריים ניצבים בדרכם של צעירים ערבים לאקדמיה: הראשון – חסם הכניסה לאקדמיה כתוצאה מ"תוצרי מערכת החינוך"⁵⁴ וקושי בהתמודדות עם הבחינה הפסיכומטרית. השני – חסם ההשתלבות במערכת ההשכלה הגבוהה. נמצא כי שיעור הנשירה בקרב הסטודנטים הערבים גבוה ב-30% מאשר בקרב יהודים⁵⁵, וכשליש בלבד מסיימים את התואר בזמן התקני, לעומת מחצית מהסטודנטים היהודים.

ניתן לסכם את הסוגיות המקשות על צעירים מקבוצות שונות להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה כך:

- השכלה תיכונית לא שלמה או לא איכותית – קשיים בהשלמת השכלה תיכונית, השכלה תיכונית לא איכותית, שמובילה לאי עמידה בדרישות הסף, היעדר מסגרות להשלמת השכלה וקשיים במבחן הפסיכומטרי.
- היבט כלכלי – עלות גבוהה, אי זכאות לסבסוד ממשלתי הניתן במסגרת חוק חיילים משוחררים,

⁵⁰זעירא ואח', 2012.

⁵¹ וולדה-צדיק, 2005; הנדלס, 2005.

⁵² נמצאה ההשתתפות חלקית והישגי בגרות נמוכים של בני נוער יוצאי בוכרה וקווקז בחינוך העל יסודי, עם העדפה ברורה לבתי ספר מקצועיים. בקרב בעלי השכלה גבוהה נמצא שיעור נמוך של לומדים לתואר שני (עקב מיעוט מלגות וסיוע אוניברסיטאי בתארים מתקדמים, וכן בגלל בעיה של מיעוט הקוונה וייעוץ לקראת הלימודים, אשר בעטיו רק 43% מהמרוויגים היו בוחרים שוב במקצוע שבו בחרו).

⁵³ ממסמך של המל"ג עולה כי אחוז היהודים המתחילים ללמוד באקדמיה מתוך שנתון ממוצע עומד על 52%, בעוד שבקרב הערבים השיעור נמוך בהרבה, ועומד על 21% בלבד. כך רק כ-11% מהסטודנטים לתואר ראשון הם ערבים; <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1846561>.

⁵⁴ פער של כמעט 20% בשיעור הניגשים לבחינות הבגרות במגזר הערבי לעומת המגזר היהודי (57% לעומת 75%); כמעט מחציתם של הניגשים לבחינות אינם זכאים לתעודה (28% זכאים לתעודת בגרות בחברה הערבית, לעומת נתון גבוה בהרבה במגזר היהודי – 51%).

⁵⁵ (כ-15.4% לעומת 10.8% בלבד במגזר היהודי).

- חוסר מודעות לאפשרויות הסיוע בדיוור, בכלכלה וכיוצא באלה.
- בחירת מסלול לימודים – קושי בבחירת מקצוע לימוד וחוסר היכרות עם האפשרויות הקיימות.

בעיות אלה אינן ייחודיות לצעירים מקבוצות ספציפיות. מבין הסטודנטים לתואר ראשון באוניברסיטאות, 22% נושרים במהלך הלימודים ו-10% נושרים במהלך השנה הראשונה ללימודים. נמצא כי ישנם סיכויי נשירה גבוהים יותר בקרב סטודנטים ממצב חברתי-כלכלי נמוך יחסית, עולים חדשים, ערבים, בוגרי מכינות ומקבלי סיוע. מחקר עדכני שנערך⁵⁶ מראה כי 76% מהצעירים בישראל מוטרדים מסוגיית בחירת המקצוע, 85% מהם מתקשים בבחירת תחום לימודים ומקצוע, אך רק 47% מהם מעוניינים ביעוץ וסיוע, אשר נמצאו כגורם המקטין את סיכויי הנשירה מהלימודים. כלומר, לצעירים ישנה נכונות נמוכה להיעזר בכלים מקצועיים קיימים כדי להכריע בצומתי הכרעה עמם הם מתמודדים.

בדומה, בסקר שערכנו נמצא, כי ישנה מידת היכרות גבוהה יחסית עם שירותים בתחום ההשכלה הגבוהה, בעיקר בנושא של מלגות (70% מהנסקרים), אך רק 50% מהצעירים מכירים שירותים של ייעוץ להשכלה אקדמית ורק 45% מכירים מענים של סיוע בהשלמת בגרויות. דווקא בעלי הכנסות נמוכות מהממוצע הם בעלי היכרות נמוכה יותר עם שירותים אלה מאשר בעלי הכנסות ממוצעות ומעלה (45%-38.7% בהתאמה).

בכל הקשור למידת ההיעזרות בשירותים מצאנו, כי יש לצעירים מידה נמוכה של נכונות להיעזר בהם: מידת ההיעזרות הרבה ביותר היא בשירותים לסטודנטים: 26.7% מהצעירים נעזרו בשירותים ייעודיים לסטודנטים, כגון דיקנט הסטודנטים, אגודות סטודנטים וכיוצא באלה, ו-27% זכו לקבל מלגות להשכלה גבוהה (מעניין לציין כי דווקא בעלי הכנסות מעל הממוצע נעזרו במידה רבה יותר בשירותי מלגות-47% לעומת ממוצע של 27% מקרב בעלי הכנסות ממוצעות ומטה), אך שיעור נמוך בלבד נעזר בשירותי ייעוץ והכוונה ללימודים (6.7%).

⁵⁶ גתי ואח', 2012.

5.3.4 דיור

צעירים בישראל מתמודדים עם בעיה קשה ברכישת דיור ומציאת דיור מתאים ובר השגה. נייר מדיניות שבחן את בעיית הדיור אפיין אותה כמורכבת, בין השאר בשל שילוב של בעיות שונות המשפיעות על הביקוש וההיצע לרכישת דירה ולדיור להשכרה.

זאת ועוד, אחת הבעיות שאותרו בתחום הדיור היא בעיית המחסור בידע על שוק הדיור⁵⁷, המורכבת מארבע בעיות:

1. מחסור בידע על הטבות ברכישת דיור לצעירים. המידע אינו מרוכז ואינו מאוגם במקום אחד.
2. מכשול ביורוקרטי של מיצוי זכויות והטבות בדיור.
3. חוסר היכרות עם שוק הדיור, היעדר מידע על התהליך הנכון והשיקולים ברכישת דירה (הוצאות משכנתא, מסלולי מימון) ושכירת דירה (זכויות, ניסוח חוזה וכיוצא באלה).
4. תכנון תקציבי לקוי – חוסר המיומנות וההיכרות עם ההיבטים הכלכליים והפיננסיים של שוק הדיור והמשכנתאות.

גם בסקר שערכנו נמצא, כי צעירים רואים בבעיית הדיור ובעיקר במציאת ומימון מקום מגורים ובבחירת אזור מגורים בעיה מרכזית המעסיקה אותם (67.1%, ו-30.4%, בהתאמה). יש לחדד ולהדגיש כי בעיית הדיור חמורה יותר עבור צעירים בסיכון כאשר אוכלוסיית הקצה היא צעירים חסרי דיור. צעירים אלה מתמודדים עם מקרים של חוסר קורת גג, דיור זמני, צורך בסבסוד שכר דירה ובמציאת מענה דיור. לצעירים בוגרי פנימיות קיימים כיום פתרונות דיור שונים, אולם אלה רחוקים מלענות על הביקוש הקיים.

5.3.5 הורות צעירה

צעירים בישראל מתמודדים עם צרכים והתלבטויות הקשורות להורות צעירה במידה שונה מצעירים במדינות מערביות אחרות, הן משום שגיל הצעירים בישראל מתארך והן בשל מאפיינים תרבותיים של ריבוי ילודה וגיל הורות נמוך יחסית. כ-200 אלף צעירים הם הורים לילדים (או עתידים בקרוב להיות כאלה)⁵⁸.

⁵⁷ שמולי א. כפי שמצוטט אצל לביא, 2010, עמוד 27.

⁵⁸ מילר, 2010, הורים וילדים – התאחדות הסטודנטים בישראל.

סוגיית ההורות הצעירה מורכבת משלושה חלקים:

- א. חקירת מרכיב ההורות בזהות הצעירים - סוגיה זו היא מרכיב משמעותי בזהות של צעירים והיא משתנה משמעותית בחקירה העצמית של צעירים⁵⁹: מה היחס בין הורות וקריירה, זוגיות ועוד.
- ב. הסוגיה הכלכלית/ השירותית - שירותים להורים צעירים - ישראל מתאפיינת במיעוט מסגרות ציבוריות ומפוקחות לתינוקות ופעוטות (עד גיל 3) ובחופשת לידה בתשלום קצרה, כך שהורים צעירים הנמצאים בשלבים של לימודים או ביסוס קריירה נתקלים בקשיים לשלב זאת עם הורות. סוגיה זו קשורה הן למענקי תמיכה מהמדינה (קצבת ילדים, שירותים לגיל הרך, חופשת לידה בתשלום להורים ועוד) והן לכלים לניהול משק בית והתנהגות צרכנית. אמנם אלה תקפים לצעירים בכלל, אך הם רלוונטיים במיוחד עם הגידול בצרכים המאפיין הקמת משפחה.
- ג. כלים להורות צעירה - סוגיות של זוגיות והורות, יחסי הורים-ילדים, סמכות הורית ועוד. גורם מרכזי שהיה, בין היתר, אמון על הקניית כלים להורים צעירים הוא תחנות טיפות החלב. אולם גורם זה איבד במשך השנים מהרלוונטיות שלו, וצעירים רבים היכולים להרשות זאת לעצמם פונים לשוק הפרטי. כיום, לאור הצורך, גם מרכזי צעירים שונים ברחבי הארץ החלו לפעול בתחום.

5.4 צעירים בישראל – הזדמנויות

העיסוק בצעירים לא נע סביב צרכים בלבד, אלא הוא מספק להם גם הזדמנות להיות לאזרחים תורמים ומשפיעים. כפי שיתואר בהמשך, העיסוק בהתנדבות ומעורבות חברתית ופוליטית של צעירים לא רק עומד בפני עצמו, אלא הוא גם מרכיב מרכזי בהתמודדויות אחרות המעסיקות צעירים: בניית זהות, בחירת השכלה ומסלול קריירה. למעורבות של צעירים בקהילה ישנו תפקיד כפול: הן כצורך והן כהזדמנות לתרום בקהילה.

את העיסוק בהזדמנויות הסובבות את תחום הצעירים ניתן לחלק להתנדבות⁶⁰ ולפעילות פוליטית וחברתית בזירה המקומית והארצית. ישנו מגוון רחב של מסגרות המקדמות תחומים אלה בקרב בני 18-35: לפני השירות הצבאי/ לאומי מוצעות מסגרות שנות השירות למיניהן ומכינות הקד"ץ; במקביל לתקופת הצבא קיימות המסגרות השונות לשירות האזרחי/ לאומי. גם לאחר הצבא קיים מגוון רחב של מסגרות המקדמות מעורבות חברתית ופוליטית, בהן תכניות למעורבות חברתית ומנהיגות, מסגרות לסטודנטים וקהילות סטודנטים, עמותות לשינוי חברתי, חיים בקהילות צעירים במתכונות שונות והתארגנויות אחרות.

⁵⁹ צינמון, 2012

⁶⁰ בהתנדבות פורמלית הכוונה לשורה של פעילויות בעלות מספר מאפיינים: הן מתוכננות, מתנהלות לאורך זמן, אין קשר חברתי בין המתנדב לבין המוטבים והיא נעשית בתוך הקשר ארגוני. התנדבות מונעת משורה של מניעים אלטרואיסטים אגואיסטים וחברתיים.

5.4.1 התנדבות ופעילות פילנתרופית

סקר שנערך בקרב הציבור הרחב בישראל⁶¹ בחן היבטים שונים של התנהגות התנדבותית של צעירים בגילי 18–34. הסקר מצא כי 49% מהצעירים בישראל מתנדבים: כ-25% עושים זאת באופן פורמלי במסגרת ארגונים, 35% מתנדבים באופן בלתי פורמלי עם יחידים ומשפחות ו-11% עושים זאת בשני הערוצים בו זמנית. ממצאים אלה משקפים את שיעורי ההתנדבות בחברה הכללית⁶².

מחקרים שבוצעו בתחום מצאו, כי ישנה חשיבות רבה לכך שצעירים הם קבוצת כוח חשובה ובעלת השפעה פוליטית וחברתית; הם מהווים את קאדר היזמים החברתיים והמנהיגים החברתיים של העתיד, וככאלה השפעתם על פניה של החברה – גדולה.

עבור הצעירים עצמם, התנדבות יכולה להקנות ניסיון מקצועי חשוב וכך לסייע להם בפיתוח קריירה, כמו גם בפיתוח מודעות חברתית, רישות חברתי ורכישת הון חברתי. מחקר שנערך בתחום מצא כי מתבגרים צעירים שהביעו רצון לעזור, להתנדב ולתרום, היו גם אלה שדיווחו על חוויות של אושר, שמחה והתרוממות רוח⁶³.

להתנדבות ומעורבות חברתית של צעירים יש השפעה חיובית הן על החברה שזוכה בדור עתידי של מנהיגים ופעילים חברתיים והן על הצעיר עצמו. בזכות ההתנדבות הצעיר משפר את ההון החברתי שלו, קשריו החברתיים והניסיון המקצועי שלו, וכן הוא מפתח תפיסת עולם חיובית יותר וצובר חוויות חיוביות. בדומה, פעילות בקבוצות מנהיגות של מרכזי הצעירים הביאה לחיזוק הקשר ליישוב ורצון לפעול לשיפור המצב הקיים במקום מגוריהם⁶⁴.

5.4.2 פעילות פוליטית של צעירים

מחקר שנערך לאחרונה⁶⁵ מצא כי התחום הפוליטי והדתי ומעורבות אזרחית הם תחומי החקירה בהם צעירים מביעים את העניין המועט ביותר. למרות זאת, ההשקעה בהם חשובה משום שיש לה השפעה הן על החברה בכללותה והן על התפתחות הקריירה של הצעירים. בדומה, הסקר שנערך בנושאי התנדבות מצא כי צעירים ציינו את הערכים "לעשות הרבה כסף", "לפעול לפי האמונה הדתית שלהם" כערכים מובילים (במידה פחותה הרבה יותר ממבוגרים) וכי צעירים פחות מעוניינים לפעול ל"שיפור העולם", בהשוואה למבוגרים. ככלל, רמת המעורבות החברתית והפוליטית שעליה דיווחו צעירים היא נמוכה.

⁶¹ חסקי-לוונטל ואח', 2008.

⁶² באשר לפרופיל המתנדבים, נמצא קשר חיובי בין היקפי ההתנדבות בקרב צעירים לבין הרקע הסוציאקונומי של ההורים, כן נמצא כי צעירים ממעמד גבוה יחסית נוטים יותר להתנדב וכי נגישות להון חברתי וקשרים חברתיים הם חלק מהגורמים המבדילים בין צעירים מתנדבים וכאלה שלא. נוסף על כך נמצא קשר בין התנדבות ומידת הדתיות, והמניעים העיקריים שצינו הצעירים היו רצון ליצור חברה טובה יותר, תחושה טובה, קבלת סיפוק והנאה מההתנדבות ומהסיוע לזולת והזדהות עם מטרות הארגון.

⁶³ ראה סקירה אצל חסקי-לוונטל ואח', 2008, עמודים 8–13.

⁶⁴ קבוצת גאוקרטוגרפיה, 2011.

⁶⁵ צינמון וריץ', 2012.

מחקר עדכני אחר⁶⁶ מצא כי צעירים נוטים להשתתף פחות בזירה הפוליטית. זאת למעט פעילות ברשתות חברתיות ברשת האינטרנט.

למרות ממצאים פסימיים אלה, נמצא כי ברמה המקומית חלה התעוררות רבה בפעילות הפוליטית ובייצוג של צעירים בשלטון המקומי, בין היתר בשל פעילות של יזמים מקומיים מהזירה האזרחית והפוליטית. כך, נראה כי המהלך הוולונטרי (עמותות צעירים) והמהלך הפוליטי שלובים זה בזה⁶⁷.

ברמה הארצית ניתן לראות שינוי במידת הפעילות הפוליטית של צעירים; המהלך העיקרי הוא המחאה הארצית שפרצה בקיץ 2011. פעולות המחאה וההפגנות שהתקיימו ברחבי ישראל זכו לכמה שמות: מחאת קיץ 2011, המחאה החברתית, מחאת האוהלים ועוד. המחאות התבטאו בהקמת מאהלי מחאה ברחבי הארץ, ובהפגנות ענק שהגיעו לשיאן בהפגנת המיליון ב-3 בספטמבר שבה השתתפו כ-400 אלף איש אשר קראו לשינוי ולצדק חברתי⁶⁸.

המחאה, אשר החלה כיוזמה ספונטנית של צעירים שמחו על יוקר הדיור, התרחבה לדרישות שונות ביחס למדיניות החברתית-כלכלית וזכתה לתמיכה של גופים שונים הפועלים בזירת הצעירים. המחאה הייתה גם הזדמנות עבור אותם גופים העוסקים בקידום מנהיגות ומעורבות חברתית עם ולמען צעירים (אשר חלק ממובילי המחאה היו מזוהים עמם), בהן תנועות הסטודנטים השונות, נציגי תנועות הנוער השונות בוגריהן, חברתי קהילות, בוגרי תכניות מנהיגות ומעורבות חברתית ועוד.

עבור הזירה הפוליטית הוותיקה, המחאה החברתית סימנה כי עליה להביא בחשבון את הדרישות של הצעירים ולתת מענה לצורכיהם. לפחות ברמה המוצהרת ננקטו כמה מהלכים שמטרתם הייתה לתת מענה, ולו חלקי, לתביעות הצעירים, ועדת טרכטנברג בראשם, ועלו יוזמות שונות שמטרתן להקל על צעירים בכלל ועל סטודנטים בפרט.

שנה לאחר מכן, בקיץ 2012, הניסיון לשחזר את המחאה נתקל בהתגייסות ציבורית נמוכה יותר. בד בבד, שחקנים שונים אשר נטלו חלק מרכזי במחאה החברתית של השנה הקודמת נקטו אסטרטגיה שונה והחלו לפעול באופן פורמלי בזירה הפוליטית, למשל איציק שמולי וסתיו שפיר, ממובילי המחאה בקיץ 2011, שהשתלבו ברשימת מפלגת העבודה. כמו כן ההבשלה של המחאה התבטאה בהקמת התארגנויות שונות הקוראות לשינוי פוליטי וחברתי ועוסקות בקידום ידע ובסוגיות של מדיניות. התארגנויות אלה פועלות לייצר מדיניות חברתית-כלכלית אלטרנטיבית למדיניות הממשלה ולהגדיל

⁶⁶ יוגב-קרן וכץ, השתתפות חברתית של צעירים בישראל 2013. אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

⁶⁷ דואק, 2008.

⁶⁸ <http://j14.org.il>

את מידת המעורבות הציבורית במהלכי קבלת ההחלטות⁶⁹. תמורות אלה יכולות לשמש סמן להבנה בקרב הצעירים שכדי להשפיע עליהם להיות מעורבים באופן אקטיבי גם בזירה הפוליטית.

5.5 אבני דרך ומגמות בהתפתחות התחום בישראל

בסקירת התפתחות התחום מסוף שנות ה-90 ועד לשנת 2012 ניתן לאפיין חמש תקופות עיקריות שבליבת כל אחת סוגיה אחרת: צמיחה בשירותים ועמותות, התחלת הפעילות של גורמי מימון בתחום הצעירים, פעילות של משרדים ממשלתיים בתחום הצעירים, מדיניות ציבורית, פעילות פוליטית בנושא צעירים ושל צעירים ופיתוח ידע בנושא הצעירים.

5.5.1 התקופה הפרה-היסטורית – טרום שנות ה-2000

בעוד שבעולם האקדמי העיסוק בצעירים היה קיים כבר לפני שנות ה-2000, בישראל החלה התופעה לקבל נפח ומודעות רק באמצע שנות ה-2000. עם זאת עוד טרום הגדרת מושג ה"צעירים" והמודעות לצורכיהם כקבוצה, כמה גורמים פעלו בתחום באופן מסורתי יותר, בעיקר אל מול חיילים משוחררים וסטודנטים, בהם: גופים הפועלים עם סטודנטים, קהילות צעירות, תנועות בוגרים של תנועות הנוער, מכינות קד"ץ וארגונים הפועלים עם נוער בסיכון.

מענים – כמעט 32% מהעמותות שהשתתפו בסקר שערכנו בקרב עמותות קמו לפני עשור או שהן פועלות למעלה מעשור בתחום הצעירים, אולם אף על פי שעמותות אלה פעלו בקרב טווח הגילים של צעירים, הן לאו דווקא עשו זאת מתוך זיהוי של כלל קבוצת הצעירים כאוכלוסיית יעד מוגדרת ובעלת צרכים.

פוליטיקה ומדיניות – נראה כי שני אירועי מדיניות מרכזיים הם שהובילו בהמשך להיווצרותם של מנגנונים ומוסדות העוסקים בצעירים:

הראשון: חוק חיילים משוחררים, התשנ"ד 1994, במסגרתו המדינה קיבלה על עצמה לספק את הסיוע הכספי לחיילים משוחררים שעד לאותה עת ניתן על ידי קרן גרוס. המהלך פינה משאבים פילנתרופיים של קרן גרוס לטובת צרכים אחרים של חיילים משוחררים ולטובת מעורבות בפרויקטים תשתיתיים.

השני: דוח מבקר המדינה אשר עסק בפערים בנגישות להשכלה גבוהה בפריפריה הדרומית (1999). בעקבות הדוח הוקמה תכנית הישגים על ידי המל"ג בשיתוף עם קרן גרוס, משרדי השיכון והביטחון, ג'וינט ישראל, אלומה ורשויות מקומיות.

⁶⁹ רשימה חלקית בלבד של התארגנויות: כנסת פתוחה, הסדנא לידע ציבורי, מתפקדים, המשמר החברתי בכנסת, הלא נחמדים, הקו האדום, קואופרטיבים, התארגנויות גיאוגרפיות בפריפריה ועוד.

5.5.2 ניצוצות ראשונים 2000–2003

בתקופה זו שחקנים שונים החלו לעסוק בתחום הצעירים, אך בחלק גדול מהמקרים עדיין לא נעשה שימוש במונח "צעירים".

מענים – מהסקר שערכנו בקרב עמותות עולה, כי 31.7% מהן החלו לפעול בתחום הצעירים עוד לפני שנת 2003. בין השנים 2000–2003 קמו יוזמות ספציפיות בתחום הצעירים והחלו לקום עמותות צעירים ממין חדש – אלה הן עמותות סטודנטים צעירים העוסקות בסוגיות של מעורבות חברתית וצרכים הוליסטיים של צעירים, אז סטודנטים, דוגמת עמותת איילים להתיישבות סטודנטים בנגב ובגליל.

אחת היוזמות הבולטות של תקופה זו היא הקמת תכנית "למרחב" של קרן מוזס-וולפוביץ, התומכת בצעירים חסרי עורף משפחתי (2000); כן מתפרסת תכנית "הישגים" לקידום ההשכלה הגבוהה בפריפריה החברתית והגיאוגרפית, ומוקמים "מרכזי הון אנושי" הראשונים על ידי תכנית שיקום שכונות. תכניות אלה ("הישגים" ו"מרכזי הון אנושי"), אף שלא הגדירו באופן ספציפי צעירים כאוכלוסיית יעד, פנו באופן טבעי לצעירים מבחינת חתר הגילים ומבחינת ההתמודדות עם סוגיות אשר מעסיקות צעירים – רכישת השכלה ופיתוח קריירה. יש לציין כי כאשר מוקמות בהמשך תכניות ייעודיות לצעירים, נעשה שימוש בבסיס שהניחו תכנית "הישגים" ו"מרכזי הון אנושי" במסגרת מרכזי הצעירים.

יוזמה משמעותית נוספת שהובילה להקמת תכניות הוליסטיות לצעירים היא הקמת "מסד קליטה" – שותפות בין ג'וינט ישראל, משרד הרווחה, משרד הקליטה ומשרד השיכון – פרויקט שיקום שכונות לטיפול בעולי אתיופיה וקווקז. שותפות זו באה לקדם את מצבם של עולים, והיא איתרה את הקבוצה של העולים הצעירים כקבוצה שזקוקה להתייחסות ייחודית ושאינה זוכה למענים מתאימים.

היוזמה העיקרית ששימשה בסיס לקיומן של מסגרות הוליסטיות לצעירים הוקמה בשנת 2002 בבאר שבע על ידי רוביק דנילוביץ⁷⁰ ופדרציית יהודי מונטריאול: מרכז "סטארט-אפ", אשר הגדיר סטודנטים כקהל יעד והיה מודל ראשוני וחדשני לעיסוק בצעירים על ידי השלטון המקומי. על בסיס מודל זה הוקמו לאחר מכן שירותים דומים ברשויות שונות בארץ.

פוליטיקה ומדיניות – פן נוסף שבא לידי ביטוי בתקופה זו הוא תחילת המעורבות הפוליטית של שחקנים צעירים בשלטון המקומי. בבחירות לרשויות המקומיות ב-2003 הקים דנילוביץ בבאר שבע את רשימת הצעירים "קדימה באר שבע", זוכה במספר המנדטים הרב ביותר במועצה (7 מתוך 25). במקביל בירושלים נכנס ניר ברקת למועצת העיר והחל לקדם סדר יום שכולל צעירים וסטודנטים.

ידע – בשנת 2003 התפרסם לראשונה מחקר של אשלים⁷¹ אשר בחן לראשונה את מצבם של בוגרי מסגרות חוץ ביתיות. המחקר האיר את מצבם העגום של בוגרי מסגרות חוץ ביתיות, אשר למרות

⁷⁰ אז חבר מועצת עיריית באר שבע, ונכון למועד כתיבת שורות אלה, מכהן כראש העיר של באר שבע.

⁷¹ עמותה לתכנון ופיתוח שירותים למען ילדים ובני נוער בסיכון אשר קמה כשותפות בין ג'וינט ישראל, ממשלת ישראל והפדרציה של יהדות ניו יורק.

צרכים בוערים, אינם מקבלים תמיכה ממסדית בהשתלבותם בחיים הבוגרים. מחקר זה היה זרז לבחינת מצבם של צעירים חסרי עורף משפחתי בשלבים מאוחרים יותר.

5.5.3 זיהוי צעירים כנושא ולבלוב ראשוני 2004–2005

תקופה זו מתאפיינת בכך שנושא הצעירים עולה באופן מובחן על סדר היום של ארגונים ומוסדות ואל הזירה הצטרפו קרנות פילנתרופיות העוסקות בצעירים באופן ייעודי.

מענים – בשנת 2004 התרחשו כמה תהליכים מקבילים, במסגרתם זיהו גורמי מקצוע את תחום הצעירים כנישה עצמאית שיש לפתח:

משפחת יובל-רקנאטי הקימה את קרן גנדיר – קרן משפחתית המתמקדת בצעירים בישראל. הקרן הזמינה נייר מדיניות בנושא הצעירים והתחילה לפתח אסטרטגיה בתחום. בכך לראשונה הופיע בזירת הצעירים גורם מימון שמגדיר צעירים כאוכלוסיית יעד ייחודית ומובחנת⁷². בהמשך הצטרפה הקרן לפיילוט מרכזי הצעירים ונעשתה לגורם משמעותי ביותר בפיתוח תחום המעורבות החברתית והחלה לקדם תחומי תוכן נוספים כמו צעירים בסיכון, שירות אזורי והקמת קהילות.

ג'וינט ישראל - מסד קליטה זיהו את אוכלוסיית הצעירים העולים כקבוצה שאינה זוכה למענה הולם במסגרת המענים הקיימים. לאחר תקופה של לימוד, החל פיילוט של "מרכזי צעירים" – מרכזים הוליסטיים המספקים לצעירים עולים תמיכה בהתמודדות עם סוגיות שונות רלוונטיות לצעירים, בהן פיתוח קריירה (השכלה ותעסוקה) ופנאי. בשנת 2004 גייס הג'וינט קרן שוויצרית, שנסגרה מאז, בשם קרן גולד. הקרן תרמה במשך חמש שנים למעלה מ-4 מיליון דולר לטובת מרכזי הצעירים ואפשרה לקיים את הפיילוט ואת פתיחת המרכזים ולהקים מטה ניהול מקצועי ומשמעותי.

המרכזים החלו לפעול בשיתוף קרן גרוס וקרן גנדיר בארבעה יישובים. פיילוט נפרד של מרכז צעירים מקומי החל לפעול בטירת הכרמל.

ההקמה של קרן פילנתרופית המתמקדת בתחום הצעירים וההתמקדות של ג'וינט ישראל ושחקנים נוספים בצעירים היו נקודת מפנה בתחום הצעירים בכמה מובנים:

- א. גופים אלה היו יזם מדיניות שהחדיר לישראל את "שיח הצעירים" ובעיקר קידם פיתוח של שירותים הוליסטיים לצעירים (מרכזי צעירים) שעד אותה העת לא התקיימו כלל.
- ב. בדומה לאופן שבו פעמים רבות קרנות פילנתרופיות משמשות גורם המסייע להחדיר רעיונות חברתיים בעצם ההזרמה של כסף לטובת נושא מסוים, כך בתחום הצעירים קיומם של משאבים "צבועים" לנושא עודדו יצירה של תכניות חדשות.

⁷² גורמי מימון ותיקים יותר הפועלים מול אוכלוסיית צעירים מעולם לא הגדירו אוכלוסיות אלה כקבוצה מובחנת, אלא עבדו עם תתי אוכלוסיות/ נושאים ספציפיים כהשכלה גבוהה, מנהיגות וכדומה.

ג. גופים אלה הקדישו זמן, כל אחד בנפרד, ללמידת נושא הצעירים, והדבר קידם יצירת ידע יישומי שישמש בשלבים מאוחרים יותר את כלל העוסקים בתחום.⁷³

מלבד ההתפתחות של שירותים הוליסטיים לצעירים ו"יבוא" תפיסה של צעירים לישראל, חלה התפתחות משמעותית גם בתחום המנהיגות והמעורבות החברתית. חלה התרחבות של המעגלים והאוכלוסיות שבהם נגעה פעילות זו, מצעירים מצטיינים וצעירים מהציבור הרחב ועד לקהילות פריפריאליות. לראשונה הוקמה קהילת ייעוד של בני העדה האתיופית והוקם גוף שמטרתו לקדם שוויון הזדמנויות ופיתוח מנהיגות אזרחית בקרב "צעירים מיישובי הפריפריה", לעודד התנדבות ולהוביל מסגרות התנדבות לצעירים בישראל באופן שוויוני ומקצועי.

כאשר אנו בוחנים את העמותות הפועלות עם צעירים, אנו מוצאים כי בשנת 2005 חלה קפיצה דרמטית, וכמעט 10% מהעמותות שסקרנו התחילו לפעול עם צעירים, זאת בד בבד עם כניסת גורמי מימון חדשים.

5.5.4 הבום הגדול 2006–2010

תקופה זו מתאפיינת בשורה של אירועים מרכזיים וכניסה של שחקנים חדשים למגרש, בכמה עניינים: מענים, עיסוק פוליטי ויצירת ידע.

מענים – תקופה זו חוותה שגשוג בכל הקשור לצמיחה של מענים לצעירים; כ-43% מהעמותות שהשתתפו בסקר התחילו לפעול בשנים אלה, ובכל שנה הצטרפו עוד 8%–10% עמותות חדשות.⁷⁴

מרכזי הצעירים המשיכו לשגשג ומדי שנה הוקמו 5–6 מרכזים נוספים - בשנת 2007 הוקמו 14 מרכזי צעירים חדשים. מלבד מתן שירותים בנושאים של השכלה ותעסוקה, המרכזים מפתחים את תחום המעורבות החברתית ואינם מוגדרים עוד כפרויקט ייעודי לעולים, אלא כגוף שפונה לכלל האוכלוסייה (על פי חלוקה שהוגדרה בהנהלת הפרויקט, כ-75% אוכלוסיית צעירים כללית ו-25% עולים).

בתקופה זו ניתן לראות כי גם גופים שעסקו באופן מסורתי באוכלוסיית הצעירים (אך לא הגדירו צעירים כקהל יעד מוגדר) הצהירו על שינוי תפיסתי ומיקוד בנושא הצעירים. כך, למשל, התאחדות הסטודנטים הגדירה עצמה כגוף אקטיבי האחראי על כלל החברה הישראלית והכריזה על מיזם "רפורמת הצעירים" הנוגע לעתיד הצעירים והחברה הישראלית ומתייחס לסוגיות מדיניות כוללת בהן דיור, תעסוקה, חלוקה בנטל וקהילות ייעוד. גם "רוח חדשה" היא דוגמה לעמותה שהגדרת קהל היעד שלה השתנתה מסטודנטים בירושלים לצעירים. בנוסף קם פורום מקצועי של ארגונים לשירות אזרחי-לאומי.

⁷³ הישראלי וילמה, 2005.

⁷⁴ בשנת 2009 התחיל השיעור הרב ביותר של עמותות לפעול עם צעירים בשנה אחת: 11% מהעמותות שסקרנו.

כנסיגה קלה, פרויקט הצעירים של שתי"ל חדל מפעילותו, בעקבות הפסקת המימון של קרן גנדיר.⁷⁵

בתחום המעורבות החברתית הוקם המרכז לפיתוח קהילות שח"ף⁷⁶ לתמיכה ועידוד בקהילות ייעוד או קהילות למעורבות חברתית. המרכז הוקם על ידי קרן אורן וקרן גנדיר בשיתוף עם הסוכנות היהודית, ג'וינט ישראל ומגבית קנדה.

בזירה הפילנתרופית הוקמה קרן שח"ף כשותפות פילנתרופית, על ידי קרן אורן ושותפים נוספים: גנדיר, הסוכנות היהודית, קרן רש"י ותורמים נוספים. הקרן תומכת ברשת קהילות שח"ף ובמרכז לפיתוח קהילות שח"ף וכן תומכת בקהילות בדרכים נוספות.

פוליטיקה ומדיניות – השגשוג במרכזי הצעירים והגידול במודעות הפוליטית לסוגיה נובע ברובו מחבירתם של מרכזי הצעירים לשחקנים פוליטיים, הבולטים שבהם חה"כ סילבן שלום וחה"כ (דאז) שמעון פרס, אשר התגייסו לנושא ורתמו גם שחקנים פוליטיים נוספים. במסגרת זו הוקמה שדולה בכנסת אשר הוקדשה לתחום. עם מינויו של שמעון פרס לנשיא, הוקם פורום צעירים ליד בית הנשיא, ובקיץ 2008 נערך כנס צעירים בבית הנשיא בהשתתפות נשיא המדינה, מנכ"ל ג'וינט ישראל, ח"כים, מנכ"לי משרדי ממשלה וצעירים פעילים. בכנס הוסכם על קידום מהלך להקמת רשות ממלכתית לאומית לצעירים, אך הסכמה זו לא צלחה את מבחן הזמן.

בשנת 2008 נערך כנס מרכזי הצעירים הראשון "כנס צעירים בישראל". כנס זה וארבעת הכנסים שהתקיימו אחריו⁷⁷ היו ציון דרך, משום ששימשו זירה למפגש של כלל השחקנים הוולנטריים העוסקים בתחום הצעירים. במסגרת הכנסים נערכו פאנלים, דיונים ושולחנות עגולים בתחומים המעסיקים את האוכלוסייה הצעירה והמנהיגות הצעירה בישראל. כנס זה הוא אשר העמיד לראשונה את נושא הצעירים כנושא מקצועי מובחן וכתחום פעולה ייחודי של עמותות וארגונים. לא פחות חשוב, הכנס הצביע גם על הבולטות הפוליטית של נושא הצעירים ואפשר רתימה של שחקנים פוליטיים שונים, והוא היווה גם הצהרת כוח לתחום כולו.

בהתאמה התקבלו שורה של יוזמות מדיניות אשר בעיקרן מספר חוקים והחלטות ממשלה בעלי תוקף תקציבי ובהן: חוק מימון מכינות קד"ץ המסדיר את מימון המכינות (מימון משותף של משרד הביטחון והחינוך), החלטות ממשלה על תקצוב מרכזי צעירים מהמשרד לפיתוח הנגב והגליל (למרכזים בנגב

⁷⁵ אתר הצעירים הוקם על ידי שתי"ל במימונה של קרן גנדיר כדי להיות אתר הבית של עשרות ארגוני צעירים לשינוי חברתי. הפרויקט הוקם על ידי ארגון שתי"ל בעקבות עלייה נרחבת ומשמעותית בעשייה החברתית בקרב צעירים. האתר מאפשר היכרות עם עשרות ארגוני צעירים הפוזרים ברחבי הארץ, המייצגים מגוון רחב של אוכלוסיות והעוסקים במגוון תחומים: דיור, השכלה, השתלבות בתעסוקה, חינוך, התנדבות ומעורבות חברתית, מנהיגות ועוד. האתר מציע מאגר מידע הכולל פרסומים, מאמרים, כתבות ועדכונים, כמו גם מידע על קרנות התומכות בעשייה חברתית של צעירים ולמען צעירים. האתר הפסיק להתעדכן ב-2010. <http://www.shatil.org.il/sites/young-adults/about>.

⁷⁶ שותפות חברתית פעילה – שם לקהילות ייעוד הפועלות בפריפריה החברתית-כלכלית לקידום שותפויות עם אוכלוסיות חלשות ומוחלשות ולקידום שותפות בין חברי הקהילה

⁷⁷ בשנת 2008 נערך הכנס הראשון בתל אביב, בשנת 2009 נערך הכנס השני בבאר שבע, בשנת 2010 נערך הכנס השלישי בעכו ובשנת 2011 נערך כנס ישראל לצעירים הרביעי בקרית גת.

ובגליל) וממשרד רה"מ, תיקון לחוק הסטודנט, המקנה שנה ראשונה של שכ"ל בפריפריה חינוך, תקצוב קהילות ועוד.

בבחירות לרשויות המקומיות נכנסו לראשונה רשימות צעירים למועצות רבות (תל אביב, ירושלים וערים נוספות), נושא הצעירים עלה על סדר היום ברשויות ונוצר התפקיד "מחזיק תיק הצעירים". בבחירות הארציות ב-2009 נבחר סילבן שלום כשר לפיתוח הנגב והגליל וגילה גמליאל מונתה לסגנית שר לענייני צעירים, סטודנטים ונשים במשרד רה"מ ושניהם התגייסו, כל אחד בנפרד, לקידום נושא הצעירים.

עוד בזירה הפוליטית, בקיץ 2011 פרצה המחאה החברתית אשר הייתה, לטענת גורמים רבים, ביטוי לשינוי במעורבות החברתית של צעירים ועדות לכך שיותר צעירים בפריפריה החברתית והגיאוגרפית עוסקים בעשייה חברתית ופוליטית. לטענת אותם גורמים, במהלך המחאה נצפתה פעילות משמעותית של תכניות מעורבות חברתית ומנהיגות הקשורות לשירותים שונים לצעירים ולתנועות הנוער. נוסף על כך המחאה הייתה זרז להגדלת העיסוק הציבורי בתחום הצעירים, מתוך הבנה שהצרכים של צעירים אינם עתידיים לרדת מסדר היום הציבורי.

בד בבד עם העיסוק הפוליטי ועם התפתחות המדיניות, גם משרדי הממשלה מגבירים את מעורבותם בתחום: משרד הביטחון הפך לשותף במרכזי הצעירים במסגרת היחידה והקרן להכוונת חיילים משוחררים, ועם מינויו של סילבן שלום לשר לפיתוח הנגב והגליל החל משרדו להשתתף במימון מרכזי הצעירים.

בתחום המעורבות החברתית הקים משרד ראש הממשלה את המנהלת לשירות אזרחי-לאומי.

מבחינה מבנית, בעקבות ועדת אקשטיין⁷⁸ בנושא תעסוקה, אשר התייחסה גם לנושא תעסוקת צעירים, הוקמה רשות מקדמת תעסוקה במשרד התמ"ת, אשר בין היתר מתמקדת בתעסוקת צעירים מקבוצות שאינן משתלבות בשוק העבודה. במשרד הרווחה הוקם אגף לצעירים וצעירות במסגרת "אגף תקון לטיפול בצעירים וצעירות בסיכון וחסרי עורף משפחתי".

ידע – לראשונה החלו להתפרסם ניירות מדיניות בנושא צעירים ומרכזי צעירים, כן התפרסמו מחקרים אקדמיים בנושא צעירים חסרי עורף משפחתי וצעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות⁷⁹, אשר בעקבותיהם החליט משרד הרווחה לגבש מדיניות בנושא צעירים בוגרי מסגרות. גם התאחדות הסטודנטים פרסמה שישה ניירות מדיניות בנושא רפורמת צעירים בתחומי דיור, הורים וילדים, מדיניות, קהילות ייעוד, נציבות הדורות הבאים והשוויון בנטל.

⁷⁸ הוועדה לבחינת מדיניות תעסוקה הוקמה על ידי שר התמ"ת ב-2009 ומסרה את מסקנותיה ביוני 2010. בראשה עמד פרופ' צבי אקשטיין, המשנה לנגיד בנק ישראל. www.bankisrael.gov.il/deptdata/papers/paper19h.pdf.

⁷⁹ בנבנישתי, 2007; זעירא ובנבנישתי, 2007; הד און ניווט אסטרטגי, 2009; לבל, 2008; אזרחי ואח', 2007; קטן, 2009.

5.5.5 ומה הלאה? צמיחה התייצבות וניסיונות למיסוד 2011–2012

תקופה זו מתאפיינת בהמשך כניסתם של שחקנים נוספים לתחום הצעירים מחד גיסא, ובניסיונות (אשר טרם נשאו פרי) למסד את תחום הצעירים מבחינת מימון ומדיניות ממשלתית מאידך גיסא. כך, נוצרה עמימות ביחס לעתידו ומיסודו של התחום.

מענים – בתקופה זו המשיכו לקום שירותים חדשים לצעירים, בהם גם מרכזי צעירים (12.2% מהארגונים שהשתתפו בסקר). בשלב זה היו קיימים 42 מרכזי צעירים, כאשר משרדי ממשלה (המשרד לפיתוח הנגב והגליל ולשכת סגנית השר לענייני צעירים במשרד רוה"מ) משתתפים במימון כ-30 מרכזים מתוכם. כן היו קיימים עשרה מרכזים עצמאיים ברשויות מקומיות חזקות. המימון ממשלתי עוגן בהסכמים בהיקף של 14 מיליון שקלים וכלל עלות ההפעלה של המרכזים עמד על כ-80 מיליון ₪ (40 מיליון ₪ במימון ישיר ועוד 40 מיליון במימון עקיף, במתכונת של מימון שירותים הניתנים במסגרת המרכזים).

כמו כן הופנו בקשות לפתיחת מרכזים חדשים בלמעלה מעשר רשויות מקומיות נוספות.

בזירה הפילנתרופית - הקרן לידידות, אחת הקרנות הגדולות בישראל, החלה לפעול באופן מוצהר בתחום הצעירים ומינתה אחראי לנושא. הקרן פועלת בעיקר לקידום צעירים ממשפחות מעוטות יכולת, כדי לסייע להם לרכוש השכלה או מקצוע.

בתחום המעורבות החברתית הוקמה "קרן הזדמנות" כשותפות של כמה קרנות וגורמים פילנתרופים לקידום השירות האזרחי בישראל (בין החברות בשותפות: קרן רבסון, קרן אריסון וקרן גנדיר).

פוליטיקה ומדיניות – בתקופה זו סגנית השר לענייני צעירים הציגה המלצות להקמה של רשות צעירים, אך המלצות הדוח נדחו על ידי ראש הממשלה, בנימין נתניהו. בד בבד נמשך המאמץ למיסוד מרכזי הצעירים, אך למרות ההצלחה של מרכזי צעירים – צמיחה דרמטית ורצון של שחקנים רבים להיות מעורבים, כמו גם רצון של רשויות מקומיות רבות לפתח שירותים – נכון למועד כתיבת מסמך זה הניסיונות למסד את מרכזי הצעירים, שהם השירות העיקרי לצעירים, טרם צלחו.

ב-2012 החל משרד רוה"מ לתקצב את מרכזי הצעירים במרכז הארץ.

גורם נוסף שהצטרף לניסיונות לקדם מדיניות בתחום הצעירים הוא מרכז השלטון המקומי שהקים פורום צעירים (2012) כדי לקדם חקיקה של תקנון משרות למרכזי צעירים. המרכז פרסם מסמך מדיניות "תחום צעירים" (2012).

ידע – בשנת 2011 התקיים לראשונה כנס תעסוקת צעירים בארגון משרד הרווחה ובשיתוף ג'וינט ישראל-תב"ת וקרן גנדיר, ובהשתתפותם של למעלה מ-300 אנשי מקצוע, מנהלים וקובעי מדיניות מהממשלה והמגזר השלישי.

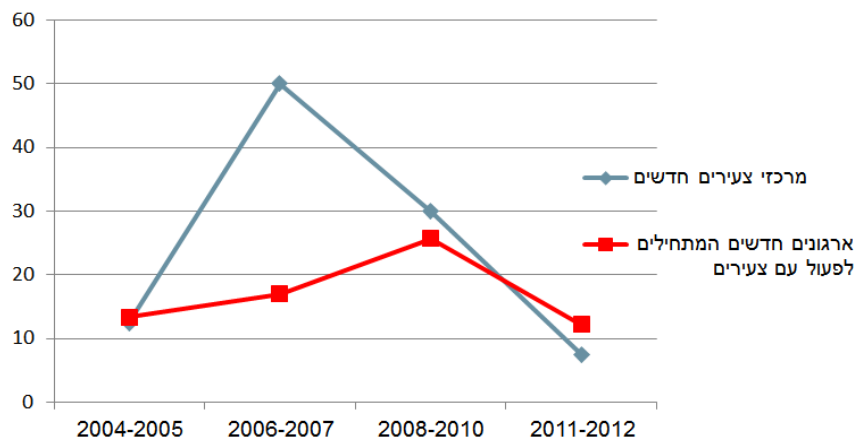
בנושא הידע המקצועי, בשנת 2012 פרסמה גנדיר את הקול הקורא השני שלה למימון מחקרים בנושא צעירים, ושלושה מחקרים שהם תוצר של הקול קורא הראשון פורסמו במסגרת יום עיון מקצועי בנושא צעירים⁸⁰. כמו כן פורסמו ממצאי סקר שנערך עבור המשרד לפיתוח הנגב והגליל בנושא מרכזי הצעירים ושבחן את היעילות והתפקוד של מרכזי הצעירים בנגב ובגליל⁸¹.

⁸⁰ זעירא ואח', 2012; צינמון וריץ', 2012; גתי ואח', 2012.

⁸¹ קבוצת גיאוקרטוגרפיה, 2012. המשרד לפיתוח הנגב והגליל, מרכזי צעירים – הצגת ממצאים סופיים.

5.5.6 סיכום התפתחות התחום

תרשים 3: התפתחות מענים לצעירים – צמיחת ארגונים ומרכזי צעירים

תרשים 4: התפתחות התחום – שינויים עיקריים

2012	2004
הרחבה משמעותית במספר המענים, במגוון המענים, בהיקף המימון ובמקורותיו	
למעלה מ-200 ארגונים המספקים מענים מתוכם 42 מרכזי צעירים, בעיקר בפריפריה הרחבה משמעותית של קשת המענים: • ייעוץ תעסוקתי ושילוב בשוק התעסוקה • ייעוץ להשכלה גבוהה, מלגות לסטודנטים ולהכשרה מקצועית, השלמת השכלה, שירות אזורי, שנת שירות, מכינות קדם צבאיות (גם לחילונים) • תכניות מנהיגות ומעורבות חברתית • התייחסות מערכתית לצעירים בוגרי מסגרות • קהילות דתיות וחילוניות • מרכזי צעירים ומענים הוליסטיים נוספים • פנאי, תרבות • משפחה • מאות אלפי מוטבים המקבלים שירותים ייעודיים לצעירים (300,000 מוטבים לארגונים שענו על הסקר, שהם שליש מכלל הארגונים שמופו) • 14 קרנות פילנתרופיות ומשקיעים חברתיים מסוגים שונים	כ-70 ארגונים שונים המספקים מענים (הערכה) פיילוט ראשון של מרכז לצעירים/סטודנטים (סטארט-אפ) רוב המענים הם מענים מסורתיים: • מלגות לסטודנטים והכוונה תעסוקתית • מענים נקודתיים לצעירים בוגרי מסגרות • מכינות קדם צבאיות (בעיקר דתיות), שנות שירות, מספר מועט של קהילות (בעיקר דתיות) • ארבע קרנות פעילות בתחום הצעירים, בעיקר לקהל יעד ספציפי (חיילים משוחררים וסטודנטים)

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-35

2012	2004
חדירת תחום הצעירים לפוליטיקה	
- מעורבות פוליטית ברמה ארצית ומקומית: - בכיר מזוהה עם התחום - סגנית שר ייעודית - שדולה בכנסת - ראשי ערים צעירים - מחזיקי תיק צעירים ברשויות (למעלה מ-21) - ועידת הנשיא - פורום השלטון המקומי - התעוררות פוליטית של צעירים במחאה החברתית 9 משרדי ממשלה המפעילים תכניות לצעירים 15 תקנות, חוקים והחלטות ממשלה בעלי משמעות תקציבית. - העיקרית בהם – החלטה מס. נג/9 מיום 21.12.2009 המעגנת את הטיפול הממשלתי במרכזי הצעירים בנגב ובגליל. כנגזרת, הופנו תקציבים רבים למרכזי הצעירים ואף הוקם במשרד אגף צעירים ייעודי. - שיח צעירים מפותח ו"אופנתי" בקרב קובעי מדיניות "מזוהים" כ-2 מיליון צעירים	- מעורבות נקודתית בלבד בשלטון המקומי (באר שבע) - ארבעה משרדי ממשלה הפועלים בטווח הגילים ללא הסתכלות רחבה (ביטחון, חינוך, קליטה, שיכון) - ארבע תקנות/ חוקים רלוונטיים - אין התייחסות ספציפית לצעירים "מזוהים" כ-500 אלף צעירים (בעיקר סטודנטים וחייילים משוחררים)
קידום משמעותי של הידע בתחום והתמקצעות ניכרת	
- חמישה כנסים, מתוכם שלושה כנסי ישראל לצעירים - פורסמו 18 מחקרים ו-11 ניירות מדיניות, תשעה מחקרים נוספים בתהליך כתיבה - שלושה פורומים מקצועיים קבועים - פיתוח כלים יישומיים (ערכת הפעלה) - קיימת תפיסת צעירים ברורה ובעלי תפקידים ייעודיים לנושא - התמקצעות של הגורמים השונים (ארגונים וממשלה)	- מחקר אחד על סדר היום (טרם פורסם אז) - היעדר תפיסה של צעירים

אם כן, בעשור האחרון תחום הצעירים התעצם פלאים. אנו מסבירים את הצמיחה של תחום הצעירים באמצעות מודל של חלון הזדמנויות, שעיקרו התלכדות והפריה הדדית של כמה זירות שונות שלכולן מניעים בנושא הצעירים:

- זירת המגזר שלישי** – ארגונים ועמותות שעסקו באוכלוסיות מסורתיות של צעירים (סטודנטים) או בנוער, זיהו את נישת הצעירים כנישה שההגדרות הקיימות אינן מספקות לה מענים ואינן מממשות את הפוטנציאל שלה לתרומה וזיהו קבוצות אוכלוסייה של צעירים (בעיקר צעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות) כאוכלוסייה שדורשת מענים גם לאחר גיל 18.

- **זירת הפילנתרופיה** – קרנות פילנתרופיות וארגונים פילנתרופים זיהו את תחום הצעירים, מסיבותיהם שלהם, כנישה הקוראת להתייחסות והתחילו להוביל מהלכים שונים (ביחד ולחוד) לקידום התחום. השחקנים הפילנתרופים השונים שימשו מממנים וזימים שדחפו את המגזר השלישי לפתח שירותים חדשים ומגוונים לצעירים, קידמו התמקצעות של ארגונים בתחום הצעירים ודיאלוג בין ארגונים, דאגו לאוכלוסיות חלשות ומוחלשות שעד כה נשארו "מתחת לרדאר" וגם דחפו את המגזר הממשלתי לעסוק בתחום.
- **זירת האקדמיה והמחקר** – חוקרים שונים זיהו את נושא הצעירים, בתחילה נושא צעירים בוגרי מסגרות רווחה, ולאחר מכן נושא זהות של צעירים ופיתוח קריירה של צעירים, פיתחו ידע חדש ובד בבד ייבאו ידע שהתפתח בעולם בנושא. פעולות אלה העלו את התופעה על סדר היום של אנשי מקצוע וקובעי מדיניות וסיפקו תשתית תיאורטית לעוסקים בתחום.
- **זירת הממשלה** – גורמים שונים במשרדי ממשלה (רווחה, קליטה) זיהו את הבעייתיות הטמונה בהתעלמות מצעירים.
- **הזירה הפוליטית** – זיהתה את הפוטנציאל הטמון בצעירים לקידום החברה בישראל, בעיקר בשל פעילות מרכזי הצעירים. הן דמויות בכירות (בהם חבר הכנסת סילבן שלום וחבר הכנסת דאז שמעון פרס) והן שחקנים פוליטיים צעירים אשר הזדהו עם הנושא, הובילו אותו ברשויות המקומיות (רוביק דנילוביץ וניר ברקת), וכן גם בזירה הפוליטית הארצית (חבר הכנסת יואל חסון, חברת הכנסת גילה גמליאל).
- **זירת הצעירים** – בשל מגמות מקרו-כלכליות ושינויים בחברה הישראלית, הצעירים בישראל לא יכלו להכיל באופן פסיבי את האתגרים שעמם הם התמודדו והעלו אותם על סדר היום הציבורי. ייתכן בהחלט שלעצם קיומם של שירותים חדשים הייתה תרומה לקידום הפעילות הפוליטית של צעירים משום שהתפתחות השירותים לצעירים, בעיקר תכניות למעורבות חברתית, הביאו לעלייה ברמת המודעות לצרכים וזכויות של צעירים וסיפקו פלטפורמה לרישות והתארגנות של צעירים והקמת ארגונים של צעירים.

ההתלכדות של הזירות הללו, אשר פעמים רבות פועלות בנפרד ואינן מצליחות למצוא נקודות השקה ביניהן, היא שהובילה את תחום הצעירים לצמיחה הניכרת שהוא הציג במחצית השנייה של העשור האחרון. עם זאת, יש הטוענים שהפופולריות של התחום עומדת מעט בעוכריו מאחר שהיא הביאה למצב שבו רבים רוצים בו חלק ואחיזה. למעשה, התחום אינו מצליח להתמסד ולקבל סטטוס מעוגן בחקיקה, למרות המלצות רבות לעגן את מדיניות הצעירים במתכונות רבות.

חלק מהיוזמות שהועלו הן "קשיחות" יותר, כמו משרד צעירים, רשות צעירים וחקיקה המעגנת זכויות/שירותים לצעירים. אך חלקן יוזמות "רכות", כדוגמת ועדות בין משרדיות לקידום הסתכלות מערכתית בתחום, העברת הנושא לאחריות השלטון המקומי וכיוצא באלה.

6. מיפוי השחקנים בשדה

6.1 משקיעים חברתיים

ישנם כמה סוגים של משקיעים חברתיים הפועלים בתחום הצעירים. הגדול בהם הוא המדינה על משרדיה השונים, אשר חלקם פועלים באופן ייעודי מול צעירים וחלקם מספקים ומממנים מענים לצעירים מתוקף אחריותם לספק מענים לקבוצות אוכלוסייה ספציפיות.

משקיעים חברתיים נוספים הם המגזר השלישי: קרנות פילנתרופיות ותורמים פרטיים כמו גם ארגוני גג של המגזר השלישי (כדוגמת הג'וינט) ומוסדות לאומיים (הסוכנות היהודית). כמו כן פעילים בתחום גם משקיעים חברתיים מהמגזר השני, תאגידים עסקיים המממנים שירותים שונים לצעירים במסגרת הפעילות החברתית או האחריות התאגידית שלהם.

6.1.1 מקומה של המדינה בשדה

המדינה מממנת ומספקת שירותים לצעירים בכמה ערוצים: זיהוי צעירים כאוכלוסיית יעד, מתן שירותים לצעירים מקבוצות אוכלוסייה שונות הנמצאות תחת אחריות משרדים שונים (צעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות, צעירים עולים, מכינות קד"ץ, קהילות וגרעינים תורניים) או התייחסות לצעירים במבט הוליסטי (משרד רה"מ והמשרד לפיתוח הנגב והגליל). כמו כן מתקיימת פעילות המכוונת לצעירים מתוך זיהויים כאוכלוסיית יעד בסוגיות ספציפיות, לדוגמה תעסוקה (על ידי התמ"ת).

המשרדים המספקים כיום מענים לצעירים ומממנים אותם אינם עושים זאת לשם עיגון הזכאות של צעירים בחקיקה (ברוב המקרים של המקרים) וקיומו של תקצוב מתאים. יתרה מזו, על אף צעדים רבים שננקטו בתחום והצעות חוק שונות שהוגשו, בפועל אין כיום גוף מרכזי שעוסק בצעירים ומאגם את משאבי הידע והמימון הקיים תוך הסתכלות הוליסטית וכוללנית על צעירים (רשות לצעירים, משרד לצעירים, צוות בין משרדי וכיוצא באלה).

מאחר שהשירותים לצעירים ממומנים כמעט בכל המקרים (מלבד בתחום של צעירים עולים) מתוקף הסכמות או החלטת ממשלה על פרויקטים, אך לא מתוך תקנון ועיגון זכאות (מלבד במקרה של מכינות וקהילות) – גם עתידם של השירותים הקיימים לוט בערפל.

6.1.1.1 משרדי ממשלה

- **משרד רה"מ** – ראש הממשלה מינה את סגנית השר לענייני נשים צעירים וסטודנטים כדי לקדם את עניין הצעירים. ב-2012 המשרד מימן מרכזי צעירים במרכז הארץ (בהיקף של שבעה מיליון ₪). עם זאת מדובר בתקציב שאינו מעוגן בהסכמים ובהעדר צוות מקצועי לתחום הצעירים במשרד. עיקר העשייה בתחום הצעירים פועל במתכונת של מימון וקידום פרויקטים ושותפויות.
- **המשרד לפיתוח הנגב והגליל** – עם מינויו של סילבן שלום לשר לפיתוח הנגב והגליל הוקם במשרד אגף ייעודי לצעירים, המוביל פרויקטים ייחודיים לצעירים בנגב ובגליל בהיקף תקציבי של

עשרות מיליוני שקלים. בין הפרויקטים המרכזיים: 26 מרכזי צעירים בנגב ובגליל המעניקים שירותים ל-35 רשויות מקומיות, תמיכה בקהילות ובגרעינים, פיתוח כפרי סטודנטים ותמיכה בעמותות, במיזמים ובפרויקטים. המשרד לפיתוח הנגב והגליל תקצב בקדנציה האחרונה (2009-2012) את מרכזי הצעירים בלמעלה מ-20 מיליון ₪.

- **משרד הרווחה והשירותים החברתיים – מטפל ב-235 אלף צעירים בגילי 18-25.** הטיפול בצעירים במשרד הרווחה מתחלק בין האגפים השונים, בהם האגף לשירותי תקן (שירות מבחן), אגף צעירים ונוער מנותק (השירות למתבגרים צעירים וצעירות), אגף פרט ומשפחה – טיפול בצעירים נשואים, השירות לטיפול בהתמכרויות והאגפים האמונים על נכויות פיזיות ונפשיות. כיום המשרד פועל לספק מגוון מענים הכוללים גם פתרונות דיור, סיוע בהשתלבות בשוק התעסוקה, השלמת השכלה ותמיכה פסיכוסוציאלית. אולם, לפי הערכת המשרד, שיעור האוכלוסייה הצורכת את השירותים הוא רק כ-30% מאלה הזקוקים להם. כמו כן אנשי מקצוע במשרד סבורים כי היקף המענים הניתן כיום אינו מספק ויש להרחיבו לכלל הזכאים.

• **משרד החינוך**

- **האגף לחינוך התיישבותי –** האגף לחינוך התיישבותי אמון על צעירים בוגרי פנימיות ומסגרות של האגף. למרות נייר מדיניות שפורסם בשנת 2008, טרם עוגנה באגף מדיניות כללית באשר לצעירים בוגרי מסגרות החינוך התיישבותי. בפועל מוסדות שונים נוקטים אסטרטגיות שונות, ועיקר המימון לכך מגיע ממקורות פילנתרופים. האגף עצמו שותף בתכנית גשר לבוגרי פנימיות.
- **האגף לחינוך מבוגרים –** נועד במקור לקדם השכלה תיכונית אצל בוגרים מעל גיל 18, ועד היום טרם עשה זאת מתוך התמקדות ייעודית בצעירים חסרי השכלה. בעקבות שינויים מבניים במשרד החינוך, הופסק סבסוד מערך ההוראה, וכיום האגף מספק שירותים (בין היתר לצעירים) אך ורק כאשר נמצא מימון חיצוני לפרויקט (אשר זה מגיע בעיקר ממשרד התמ"ת וממשרד הרווחה).
- **מינהל חברה ונוער –** אחראי על החינוך הערכי-חברתי-קהילתי (החינוך הבלתי פורמלי) לכלל בני הנוער במדינת ישראל. לאחרונה מונה במינהל רפרנט צעירים. המינהל אחראי על מימון שנות השירות, מכינות הקד"ץ וקהילות המחנכים.

- **משרד הקליטה –** פועל בקרב צעירים עולים ומפתח עבורם שירותים ייעודיים, תוך ליווי הוליסטי של עולים צעירים גם אל מול מערכות אחרות. המשרד מטפל בצעירים דרך מינהל סטודנטים עולים; בחיילים עולים וזכאים על פי חוק חיילים משוחררים; וכן מפתח אגף ייעודי לצעירים. המשרד מממן את רכזי הקליטה במרכזי הצעירים מאז 2006.

- **משרד הביטחון –** מפעיל ומממן את הקרן והיחידה להכוונת חיילים משוחררים. הקרן מספקת תמיכה והכוונה לצעיר העונה על ההגדרה של חייל משוחרר⁸². הקרן מסייעת בעיקר בתחומי תעסוקה, השכלה⁸³ ופנאי. הקרן גם מעורבת בתכניות המשלבות השלמת השכלה והשתלבות בשוק התעסוקה. היא עושה זאת באמצעות מתן ייעוץ והכוונה ישירים באמצעות הלשכות להכוונת חיילים משוחררים, באמצעות 50 מרכזי ייעוץ והכוונה ברשויות המקומיות (דרך מרכזי צעירים בחלק מהמקרים) ובאמצעות מתן כלים אינטרנטיים ועריכת כנסים בקרב חיילים משוחררים. הקרן ממפה באופן רצוף את אוכלוסיית החיילים המשוחררים וצורכיהם, ומתאימה את עצמה לצרכים משתנים. תקציב הקרן והיחידה לשנת 2012 עומד על 1.782 מיליארד ₪ מתקציב משרד הביטחון ומסעיף 46 לתקציב המדינה, כאשר מדי שנה הקרן מממשת את תקציבה באופן חלקי⁸⁴ בלבד, זאת לאור מימוש חסר של הזכויות, בעיקר בקרב צעירים בסיכון וצעירים בני מיעוטים.
- **משרד הכלכלה –** המשרד פועל לעידוד תעסוקה בקרב שורה של אוכלוסיות המודרות משוק התעסוקה, בעיקר עולים, חרדים, בעלי צרכים מיוחדים וערבים. במסגרת זאת הוא מממן ומפעיל מגוון תכניות בקרב צעירים באמצעות תכניות תב"ת-ג'וינט ישראל.
- **משרד השיכון**
 - **סיוע בדיוור –** המשרד פועל לסייע בדיוור בשני מישורים: הטבות בדיוור לציבור הרחב, קרי עבור זוגות נשואים צעירים העומדים בכללים של מתן הטבות בדיוור, וכן המשרד אמור לעסוק גם בעידוד יצירת פתרונות דיוור. עם זאת, עד היום לא פותחה מדיניות לסיוע בדיוור לצעירים בסיכון; הסיוע הניתן הוא נקודתי על פי החלטות ועדת חריגים ללא מדיניות סדורה.
 - **פרויקט שיקום השכונות –** שותפות בין משרדית המנוהלת על ידי משרד השיכון כדי לקדם כמה מטרות: שיפור תנאי הדיוור, איכות המגורים והתשתיות הפיזיות הציבוריות, פיתוח שירותים חברתיים שכונתיים, פיתוח ההון האנושי, העלאת רמת ההכנסה, הגברת שותפות התושבים בקבלת החלטות, שילוב השכונה במרחב העירוני ושילוב חברתי של העולים. בתחום הצעירים המשרד היה מעורב ושותף בתכניות אחדות, בהן הישגים, מרכזי הון אנושי ומרכזי צעירים. כיום הפרויקט פועל ב-94 שכונות ויישובים, ומתוכם השיקום הפיזי מופעל ב-37 שכונות בלבד.
- **משרד המדע והטכנולוגיה – מינהלת לשירות אזרחי-לאומי –** המינהלת היא מנגנון ממשלתי וממלכתי המרכז תחתיו פעילות התנדבותית בקרב מגזרי אוכלוסייה שונים אשר מידת

⁸² מי ששירת לפחות 12 חודשים בצה"ל, מג"ב, יחידות אחרות במשטרת ישראל ובשירות לאומי ואזרחי.

⁸³ הקרן תומכת בצעירים בסיוע אישי (פיקדון אישי ומענק שחרור), מלגות לימודים ודמי קיום במכונות קדם אקדמיות, השלמת תעודת גמר תיכון, מלגות לימודים לתואר ראשון והכשרה מקצועית ומלגות שכ"ל לשנה הראשונה לתואר ראשון בפרופריה, מלגות לימודים לבני הפרופריה, קורסים מקצועיים, הלוואות.

⁸⁴ תקציב הקרן לסיוע נוסף מומשו בשנים 1996–2007 באופן חלקי בלבד, בשיעור ממוצע של כ-58%, על פי דוח מבקר המדינה לשנת 2010.

השתתפותם בחיים האזרחיים ובשוק העבודה בישראל נמוכה באופן יחסי. האוכלוסיות המיוחדות שהמינהלת מעודדת את התנדבותן הן אוכלוסיית החרדים, הערבים ומתנדבים עם מוגבלויות. בשנים האחרונות השירות ניתן באמצעות שמונה עמותות המהוות את הגוף המקשר בין המתנדב לבין מקום התנדבותו. תפקידי עמותות אלה הם לאתר ולמיין מועמדים לשירות, לשבצם בארגונים ומוסדות שונים ולפקח על מהלך שירותם.

6.1.1.2 מוסדות סטטוטוריים

א. המוסד לביטוח לאומי – פועל בתחום הצעירים באמצעות הקרן למפעלים מיוחדים והוא גורם מרכזי בפיתוח שירותים לצעירים חסרי עורף משפחתי ובוגרי פנימיות: מיזם גשר לבוגרי מסגרות השמה חוץ ביתיות, דירות בוגרים לבוגרי מוסדות חסות הנוער, מיזם בתחום עידוד וקידום פרנסה ראויה של צעירים בני 20-35 בעלי פוטנציאל של "סיכון חברתי", שילוב נכים צעירים בלימודים ובשירות לאומי ועוד. כמו כן קרן המחקרים של המוסד לביטוח לאומי מימנה מחקרים לא מעטים בתחום של צעירים חסרי עורף משפחתי, בוגרי מסגרות חוץ ביתיות וצעירים פגיעים.

ב. המועצה להשכלה גבוהה – (להלן המל"ג) הוקמה בחוק המועצה להשכלה גבוהה, התש"ח-1958 והיא המוסד הממלכתי לענייני השכלה גבוהה במדינה, אשר מבצעת תפקידיה על פי הסמכויות המוענקות לה בחוק האמור. המל"ג מתווה את מדיניות מערכת ההשכלה הגבוהה במדינה⁸⁵.

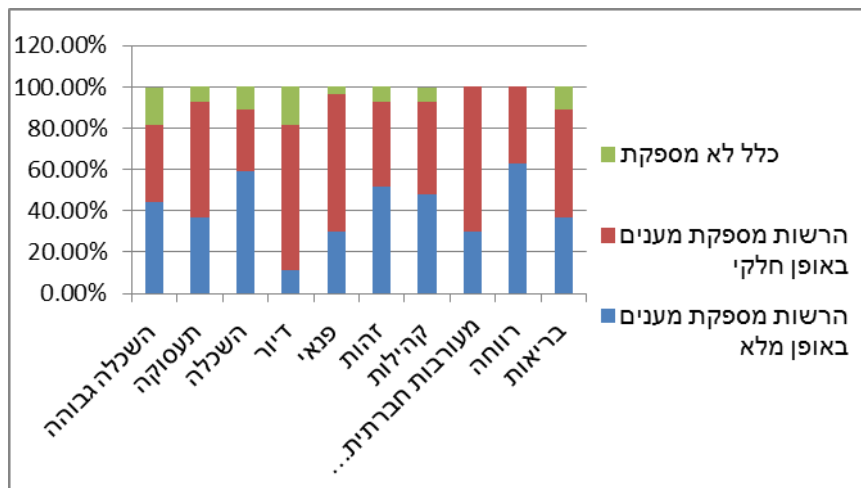
ג. כנסת ישראל – בכנסת ישראל ה-18 קיימים כמה גופים הפועלים לקידום צעירים: שדולת הצעירים והסטודנטים בראשות חבר הכנסת אלכס מילר (ישראל ביתנו), הוועדה לצעירים בראשות חבר הכנסת יואל חסון (אז בקדימה), השדולה לקידום השירות האזרחי-לאומי בראשות חבר הכנסת זבולון אורלב (הבית היהודי) והשדולה לעידוד, חיזוק וטיפול החיילים/ות המשוחררים/ות בראשותו של ישראל חסון (קדימה). עם זאת, פעילות גופים אלה אינה מתאפיינת בשיתוף פעולה בינם לבין עצמם או בינם לבין השרים הפועלים בתחום. נכון למועד כתיבת שורות אלה, מלבד בסוגיית השירות האזרחי, קשה לציין פעילות או הישגים כלשהם שמיוחסים להם; עם זאת עצם קיומם מעיד על העניין שצעירים מעוררים בזירה הפוליטית.

⁸⁵<http://che.org.il/>

6.1.1.3 השלטון מקומי

זהו שחקן מרכזי בתחום הצעירים כיום, הן משום שרוב המענים ההוליסטיים לצעירים ניתנים במסגרת מרכזי הצעירים בשלטון המקומי, והן ברמה ההצהרתית משום שב-26 רשויות קיים מחזיק תיק צעירים (מתוכן עשר רשויות שהשתתפו בסקר והיתר - על פי הערכות של אנשי מקצוע). כמו כן השלטון המקומי הוא למעשה מממן מרכזי של מרכזי הצעירים (עם שונות רבה בין מרכזים במרכז הארץ ובפריפריה): מרכזי הצעירים במרכז הארץ מתוקצבים ע"י הרשות המקומית בגובה ממוצע של כ-55%, בעוד שמרכזי הצעירים בנגב ובגליל מתוקצבים ע"י הרשות המקומית בגובה ממוצע של כ-20% אחוזים⁸⁶. ישנם גם מרכזים עצמאיים ברשויות החזקות הממומנים באופן כמעט מלא על ידי הרשות המקומית ממקורות פנימיים וממקורות אחרים שהיא מגייסת. כמו כן, ישנן ישויות שונות שמפעילות רשויות מקומיות המכנות את עצמן מרכזי צעירים, אך הן אינן פועלות בכפוף למודל שפיתח ג'וינט ישראל. בסקר שערכנו בקרב רשויות מקומיות (השיבו עליו 30 רשויות מבין 110 שאליהן נשלח הסקר) מצאנו, כי מבין המשיבים 57% סבורים שפיתוח מעורבות חברתית של צעירים ביישוב היא אחד מחמשת הנושאים העיקריים שהם מעוניינים לקדם ו-43% מהמשיבים סבורים כי מניעת הגירה שלילית של צעירים היא אחד מחמשת הנושאים העיקריים שהם מעוניינים לקדם ברשות. 90% מהרשויות דיווחו כי הן מפתחות ומממנות מענים לצעירים:

תרשים 4: מענים שהרשות מספקת לצעירים בגילי 18-35 בתחומים שונים

כמו כן ב-77.8% מהרשויות שהשיבו על הסקר (30 רשויות מתוך 110) קיים מרכז צעירים, ב-41% ישנה מחלקת נוער וצעירים/ רשות נוער/ אגף צעירים וב-70% מהרשויות שהשיבו על הסקר ישנו סעיף

⁸⁶ נתוני משרד נגב גליל

תקציבי נפרד לצעירים. בשל מיעוט משיבים על השאלה הזאת לא ניתן לספק נתון על היקפו של התקציב לצעירים מתקציב הרשות, אולם עצם קיומו של תקציב כזה מאותת על רצינות הכוונות וההתגייסות של הרשויות המקומיות לנושא.

יש לסייג ולציין, כי ברוב הרשויות שהשיבו על הסקר קיים מרכז צעירים, ולכן למעשה הרשויות שהשיבו על הסקר הן הסמן הימני בנושא מודעות לצורכי צעירים ומחויבות של הרשויות. בפועל, עדיין ברוב הרשויות אין מרכזי צעירים וקרוב לוודאי שהמודעות לצורכי צעירים והמוכנות להשקיע בצעירים בחלק מתקציב הרשות נמוכות.

6.1.2 קרנות פילנתרופיות ותורמים מוסדיים

לכאורה ישנם גורמים רבים העוסקים בתחום הצעירים, אולם רוב הקרנות פועלות סביב סוגיה ספציפית או קבוצת אוכלוסייה ספציפית, וגורמים מעטים בלבד עוסקים בתחום הצעירים בראיה רוחבית – של מגוון תכנון ונושאים ואל מול מגוון אוכלוסיות.

6.1.2.1 קרנות הוליסטיות הפועלות עם מגוון אוכלוסיות צעירים ובטווח רחב של תחומים

קרן גנדי – קרן משפחתית, אשר הוקמה בשנת 2004 על ידי משפחת יובל-רקנאטי. הקרן נוסדה כדי לסייע לחיזוק החברה הישראלית, והיא מתמקדת בעיקר בתמיכה בארגוני החברה האזרחית הנושאים על כתפיהם משימות חברתיות. הקרן ממקדת את פעילותה בקידום תחום הצעירים, בתמיכה בתנועות נוער ובקידום תשתיות החברה האזרחית. במרכזי הצעירים הקרן היא שותף אסטרטגי, היא תומכת ב-10 מרכזים, חברה בוועד המנהל של התכנית, תומכת בהכשרה והתמקצעות של מנהלי מרכזים ומקדמת את נושא המעורבות החברתית ברמה הארצית.

קרן גרוס – הקרן הוותיקה ביותר שפועלת עם צעירים. הקרן הוקמה בשנת 1989 כהקדש ציבורי שבראשו מועצת נאמנים ובה יושבים, בין השאר, שופטים מבית משפט העליון ופרופסורים. הקרן תומכת בחיילים משוחררים (כפי שהם מוגדרים על פי חוק) הן בתמיכה ישירה בצעירים זכאים והן באמצעות פיתוח ומימון פרויקטים; הקרן פיתחה מודלים לטיפול במגוון רחב של אוכלוסיות, הן בתחומי כישורים רכים והן בתחומי השכלה ותעסוקה. הקרן תומכת ושותפת יסוד בתכנית "הישגים", ותומכת בפעילות מרכזי הצעירים במיליוני שקלים מדי שנה.

הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה – הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה (UJA- United Jewish Appeal) מעורבות בתחום הצעירים דרך כמה צינורות ובכמה נושאים: פדרציית יהדות מונטריאול היא מהזמים והמממנים הראשונים של מרכז "סטארט-אפ" בבאר שבע, פדרציות ניו יורק וניו ג'רזי הן

שותפות במימון מרכזי הצעירים וקואליציה של שמונה פדרציות מקדמת קהילות צעירות בנגב⁸⁷. בד בבד מתקיימת פעילות של הפדרציות במסגרת הסוכנות והג'וינט.

6.1.2.2 קרנות הממוקדות באוכלוסייה ספציפית

קרן הישג – קרן פילנתרופית שהוקמה בשנת 2007 על ידי ג'רי שוורץ ורעייתו הת'ר רייסמן, כדי לתמוך בחיילים משוחררים שהוכרו כ"חיילים בודדים" בצה"ל. הקרן תומכת בחיילים המשוחררים באמצעות מלגות הכוללת מימון שכר הלימוד לתואר ראשון וכן באמצעות תמיכה חודשית להוצאות קיום. תכנית המלגות מתמקדת בטיפול המוטיבציה וההישגיות בחברה הישראלית ובעולם האקדמי כאחד. בתמורה למלגה מתחייבים הצעירים להתנדבות במשך שנה בקהילה וכן לעמוד בדרישות האקדמיות. הקרן מספקת תמיכה גם בהקמת עסקים וליווי על ידי מנטורים.

קרן מחס-וולפוביץ – קרן משפחתית אשר הוקמה על ידי שולה וזאב מזס בשנת 2000. הקרן מממנת ומפעילה תכניות אחדות, שהעיקרית בהן היא תכנית "למרחב" המסייעת לצעירים חסרי עורף משפחתי לממש את הפוטנציאל שלהם.

קרן גלנקור לחינוך ולחברה – פועלת בתחום הילדים והנוער בסיכון, אך גם בנושאי צעירים בסיכון, צעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות, בין היתר דרך מרכזי צעירים ותכניות נוספות.

הקרן לידידות – הקרן הוקמה בשנת 1983 בארה"ב על ידי הרב יחיאל אקשטיין. בתחום הצעירים היא פועלת בעיקר בנושא צעירים בסיכון וצעירים בוגרי פנימיות. הקרן משתתפת במימון תכנית "גשר" ומחלקת מלגות ידידות⁸⁸.

הקרן המשפחתית על שם תד אריסון – קרן פרטית אשר נוסדה בארה"ב ב-1981, על ידי תד אריסון ז"ל והחלה את פעילותה בישראל ב-1993. כיום בראש הקרן עומדת שרי אריסון. הקרן תומכת בארגונים וביחידים. בתחום הצעירים הקרן פעילה בנושא של צעירים עם מוגבלויות ובנושא קידום קהילות במסגרת קרן שח"ף.

6.1.2.3 קרנות המקדמות סוגיות ספציפיות הקשורות לצעירים

רוב הקרנות שאיתרנו ממוקדות בשני נושאים: האחד, מלגות והשני, מעורבות חברתית ומנהיגות, ולעתים הן גם משלבות בין השניים ומציעות מלגות סטודנטים התלויות בפעילות חברתית או בתכניות מנהיגות וכדומה. גם סביב סוגיית השירות האזרחי אפשר לראות כמה קרנות פעילות:

⁸⁷Federation CJA of Montreal, Greater Miami Jewish Federation, Jewish Federation of Greater MetroWest New Jersey, Jewish Federation of Delaware, Jewish Federation of Greater Philadelphia, Jewish Federation of San Diego County, UJA Federation of NY, UJA Federation of Toronto.

⁸⁸ מלגות לימודים לצעירים ממשפחות מעוטות יכולת לרכישת מקצוע או תעודה אקדמית, כדי לאפשר להם להשתלב בשוק העבודה במקצועות מבוקשים וליצור הזדמנויות ליציאה ממעגל העוני. המלגאים זוכים בליווי לאורך התהליך: משלבי ההכנה ובמהלך הלימודים ועד להשתלבות במקומות העבודה. הסיוע מותאם לצרכיו של כל סטודנט ויכול לכלול: השלמת שכר לימוד, תמיכה אקדמית, ליווי חברתי וכיסוי הוצאות. התכנית פתוחה לצעירים עד גיל 35, גם אם אין להם תעודת בגרות, 12 שנות לימוד או ציון פסיכומטרי.

קרן לאוטמן – קרן משפחתית אשר הוקמה בשנת 2008 ועוסקת בעולם הצעירים סביב עניין קידום השוויון והשותפות בין אזרחי ישראל וצמצום הפערים בין אזרחי המדינה. הקרן עושה זאת באמצעות תמיכה ב- "מרכז מעשה", המקדם מעורבות חברתית של צעירים מאוכלוסיות מודרות ושילובם בחברה.

קרן הזדמנות – שותפות שנוצרה בשנת 2012 בין קרנות פילנתרופיות מישראל ומחו"ל (קרן גנדיר, יד הנדיב ואחרות) לקידום השירות האזרחי בישראל עבור אוכלוסיות מיוחדות. הקרן מעוניינת לאפשר לכל צעיר המעוניין בכך לסיים תקופת שירות אזרחי לאומי משמעותי, תורם ובעל השפעה טרנספורמטיבית על עתידו. אוכלוסיות היעד של הקרן הן: צעירים מודרים בסיכון, צעירים בעלי צרכים מיוחדים, צעירים בעלי מוגבלות ומיעוטים. הקרן הוקמה לתקופה של ארבע שנים בתקציב כולל של 6 מיליון דולר, וארגון "שיתופים" נבחר כגוף הביצועי.

קרן קהילות שח"ף – הוקמה בשנת 2010 על ידי קרן אורן, והיא למעשה שותפות בין מספר קרנות. הקרן תומכת בקהילות צעירות שבחרו לקבל על עצמן אחריות להשתתף בתהליך של הובלת שינוי חברתי עמוק ומשמעותי לצמצום הפערים בחברה הישראלית. חברי הקהילות בחרו בהתיישבות קבע והשתלבות באוכלוסייה המקומית בפריפריה החברתית והגיאוגרפית. הקרן תומכת בייזום, הקמה וליווי של קהילות שח"ף חדשות, מממנת פרויקטים ותומכת ברישות בין קהילות, בפיתוח ידע ובמחקר.

קרן מיראז' – קרן משפחתית שהוקמה בשנת 2000, ותומכת בפיתוח אזור הנגב, באמצעות מגוון פרויקטים של קידום קהילות צעירות, פיתוח ויזמות עסקית, תכניות חינוך ותרבות, פיתוח תשתיות וקידום התיירות.

קרן רוטשילד קיסריה – הקרן פועלת בשותפות בין בית רוטשילד ובין המדינה. המנדט שלה הוא השכלה גבוהה, ובאופן טבעי ברוב המקרים הקרן עוסקת בצעירים בני 18–30. הקרן פועלת בשלושה צירים: מיצוי השכלה גבוהה בקרב אוכלוסיות מודרות, פיתוח אחריות, מנהיגות ויזמות חברתית בקרב צעירים וסטודנטים וקידום מצוינות אקדמית ומחקר.

קרן איסוף הקרן הבינלאומית לחינוך – קרן מלגות הפועלת מאז 1977 למען קידום שוויון הזדמנויות בחינוך, הגברת הנגישות להשכלה גבוהה וצמצום הפערים בחברה הישראלית, לטיפול ולהעצמת ההון האנושי בישראל וליצירת קאדר מנהיגות חברתית. אוכלוסיית היעד העיקרית של הקרן היא סטודנטים המגיעים מהפריפריה הגיאוגרפית והחברתית של ישראל. אותם סטודנטים מקבלים תמיכה כלכלית נדיבה וחיבור בין פעילות חברתית לבין חינוך התודעה החברתית ופיתוח מנהיגות. הקרן מאמינה כי חיבור זה משמש כלי אפקטיבי לצמצום פערים חברתיים.

קרן גזית-גלוב – קרן שהוקמה על ידי חברת הנדל"ן גזית-גלוב, ועוסקת בעיקר במימון תכניות מנהיגות של צעירים במסגרת מרכזי צעירים בדרום. הקרן תומכת במשתתפי תכניות המנהיגות במלגות.

קרן קהילות (הקרן להתחדשות קהילות בישראל) – הוקמה בשנת 2006, ועוסקת בקידום קהילות וגרעינים תורניים: פיתוח והעברת ידע, לובי במסדרונות הממשל לסוגיית הקהילות וגיוס משאבים. הקרן תומכת בכ-40 קהילות תורניות.

קרנות מלגות להשכלה גבוהה – מלבד הקרנות שהזכרנו לעיל ישנו מספר רב (למעלה מ-400) של קרנות בגדלים שונים המתמקדות במתן מלגות להשכלה גבוהה. המלגות ניתנות על בסיס גיאוגרפי, מוסד לימוד, מוצא עדתי וכיוצא באלה, ופעמים רבות ישנה העדפה לבוגרי שירות צבאי איכותי כמו גם לחיילים קרביים.

6.1.3 ארגוני גג ותשתית ומוסדות לאומיים

מיפוי שנעשה בשנת 2008⁸⁹ מצא, כי בניגוד להמלצות בעלי מקצוע, לא קיימים ארגונים רבים המשלבים פעולה עם צעירים לאורך כל הרצף הגילי (18–35) ובצורה הוליסטית סביב חמשת המאפיינים/ הצרכים העיקריים של צעירים (מלבד תנועות נוער, מרכז "מעשה" ומרכזי הצעירים שמלווים לאורך כל התקופה וחלקם גם סביב היבטים שונים).

אולם מהנתונים שאספנו עולה, כי מאז שנת 2008 חלה התפתחות בזירת הארגונים הפועלים בתחום הצעירים: נוספו ארגוני תשתית הפועלים בזירת הצעירים, ארגונים שונים הוסיפו היבטים הוליסטיים לעבודתם וקמו רשתות מקצועיות של ארגונים שונים, אשר יוצרות ראייה כוללת ומקיפה של תחומים שונים. עם זאת, מלבד מרכזי הצעירים, אין הרבה ארגונים הפועלים עם צעירים לאורך כל הרצף הגילי.

ג'וינט ישראל – ארגון מגזר שלישי מהגדולים והמובילים בישראל. מהווה זרוע ישראלית של הג'וינט העולמי. הארגון מפעיל כמה תוכניות המיועדות לצעירים, כאשר הבולטות בהן מועברות על ידי מסד קליטה-מרכזי צעירים ותב"ת (תנופה בתעסוקה). רוב התכניות שלו הן שותפויות עם משרדי ממשלה, קרנות והשלטון המקומי.

מסד קליטה-מרכזי צעירים – בארץ כיום פועלים כ-42 מרכזי צעירים ברשויות המקומיות, שמיועדים להיות הכתובת הרשמית של הצעירים ברשויות אלה. מרכזי הצעירים משקפים שותפות בין הג'וינט לבין קרנות ומשרדי ממשלה. פרויקט זה החל ממסד קליטה ואגף שילוב עולים בג'וינט והתפתח לממדיו כיום. במסגרת השירות ניתן הכוון וייעוץ לימודי ותעסוקתי וישנן תכניות מנהיגות ומעורבות חברתית. קיימת שונות רבה בין המרכזים ביישובים השונים בהיקף השירותים שהם מספקים (לרשימת מרכזי הצעירים הקיימים כיום, ראה נספח 5).

⁸⁹ שפיר, 2008.

מלבד היותם שירות מקומי לצעירים, מרכזי הצעירים רואים את עצמם כשחקן מדיניות בתחום הצעירים ומגדירים את עצמם כ"תכנית אסטרטגית המבקשת לשים את נושא הצעירים על סדר היום הפוליטי והלאומי ולגבש מענה מקומי כולל ומקיף לצעירים במסגרת היישוב שבו הם מתגוררים". התכנית היא יוזמה של ג'וינט ישראל, שחבר למשרדי ממשלה (קליטה, חינוך, רווחה, נגב גליל, רה"מ, השיכון והביטחון) לקרן גרוס, קרן גנדיר ושותפים פילנתרופים נוספים.

תנופה בתעסוקה (תב"ת) – מפעילה כמה תכניות תעסוקה לאוכלוסיות שונות, בהן צעירים וזאת, בין היתר באמצעות מרכזי הצעירים. צעירים בגילי 18-34 מהווים בסך הכול כ-60% ממשתתפי התכניות השונות של תב"ת⁹⁰.

הסוכנות היהודית – אגף צעירים וקהילות. לסוכנות מספר פרויקטים עיקריים: בוחרים מחר (מתן תמריצים לשילוב סטודנטים ביזמות עסקית או חברתית חינוכית), תכנית קלי"ק – קרן ליזמות קהילתית (פלטפורמה ליזמים חברתיים עצמאיים המבקשים להקים יזמות חברתיות במסגרות בלתי פורמליות), תמיכה בקהילות צעירות ובכפרי סטודנטים, שנת שירות במסגרת כפר הנוער ניצנה.

ציונות 2000 – פועלת בכובע זה כגורם מפעיל של פרויקט במימון קרן גנדיר, המכונה "פרויקט קשרי עסקים קהילה במרכזי צעירים". מטרת הפרויקט היא לפתח קשרים בין המגזר העסקי לבין עמותות צעירים, כדי לפתח את הקיימות של התחום, מחד גיסא, וכדי לחזק את ההבנה של חשיבותו בקרב התאגידים, מאידך גיסא.

6.1.4 תאגידים

מנקודת מבט של אחריות תאגידית, להשקעה בצעירים פוטנציאל כלכלי רב, משום שכבעלי עניין של השוק התאגידי, זוהי אוכלוסייה חזקה יחסית, אשר עתידה לתרום תרומה משמעותית למשק, להשתלב בשוק התעסוקה ולצרוך בהווה ו/או בעתיד שירותים. אולם בפועל מידת ההשקעה של תורמים תאגידים בצעירים אינה משמעותית והיא לרוב הרחבה של תרומה למתבגרים ותלמידי תיכון.

בנק לאומי – מעורב בתכנית "אחריי! לפסגות" כחלק ממעורבותו בעמותת אחריי!⁹¹. אין מדובר בכך שצעירים נמצאים באופן מובהק באג'נדה הפילנתרופית של הבנק, אלא בעיקר במעורבותו בהתפתחות שירות קיים והרחבתו גם לצעירים.

חברת אינטל – משקיעה בתכנית "צעירים הדור הבא". גם במקרה זה מדובר בהרחבת התכנית לתלמידי תיכון גם לצעירים.

⁹⁰<http://www.tevet4u.org.il/content.php?id=103>

⁹¹ אחריי! היא עמותת חינוכית חברתית שמטרתה להצמיח מנהיגות צעירה ולעודד מעורבות חברתית בקרב בני נוער וצעירים הנמצאים בצומת הדרכים האחרון שבו אפשר להשפיע על עתידם באמצעות חינוך.

6.2 מיפוי וסיווג מיזמים, ארגונים והתארגנויות אחרות

6.2.1 ארגוני רשת ופורומים מקצועיים

פורום מקצועי בנושא של תכניות מנהיגות – פורום משותף לארגונים המפעילים תכניות מנהיגות, בהם קרן גנדיר, עולים ביחד, עתידים, מפעלות חינוך, LEAD, MEET, מעוז-SEAL, קו הזינוק, יוניסטרם ואחרים. הפורום מקדם הכשרה והדרכה בנושאי מנהיגות בקרב החברים.

הפורום לקידום השירות האזרחי לאומי – פורום משותף לשישה ארגונים חברתיים: קרן גנדיר, מעשה, בת עמי, גוונים, מרכזי הצעירים של הג'וינט, עמותת תפוח ומפעלות חינוך וחברה. מטרתו לקדם שירות אזרחי ולאומי בקרב אוכלוסיות מודרות ולסייע בשילובן בחברה.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון – פורום משותף לחצר הנשית, עלם, תכנית המנטורינג באוניברסיטת ת"א ובמכללת ספיר, ילדים בסיכון, בת עמי, קרן גנדיר וקרן רוטשילד קיסריה. בין פעילויות הפורום: מיפוי צורכיהן של נשים צעירות בישראל, תיאום בין שירותי הארגונים, פיתוח שפה מקצועית אחידה, וכל זאת תוך שמירה על קשר עם המוסדות הממשלתיים והציבוריים ובזיקה אליהם. תוך כדי הפעילויות מושמים דגשים ספציפיים על היבטים מגדריים בעבודה עם צעירות בסיכון ועל הצרכים הייחודיים שלהן לעומת צעירים.

פורום הארגונים לצעירים בסיכון – פורום משותף לשורה של ארגונים הפועלים עם צעירים בסיכון: ג'וינט מרכזי צעירים, אחרים! ארגון הבוגרים, בת עמי, מרכז מעשה, גשר לעצמאות, תכנית למרחב של קרן מוזס-וולפוביץ, עלם (תכנית מחסות לעצמאות), תוכנית המנטורינג, הלל וקרן גנדיר. הפורום פועל לקדם תיאום ודיאלוג בין ארגוני, למידה ושינויי מדיניות ביחס למענים לצעירים בסיכון.

רקמה- רשת קהילות משימתיות - הרשת נועדה לחבר ולעודד למידה משותפת של קהילות משימתיות מעורבות חברתית היושבות בפריפריה החברתית והגיאוגרפית של מדינת ישראל.

6.2.2 עמותות וארגונים הפועלים עם ולמען צעירים

ארגונים הפועלים עם בני 18-35 אינם תופעה חדשה שנזקפת אך ורק לזכות היוסדות תחום הצעירים; ארגונים שפעלו עם סטודנטים, שנות שירות, מכינות קד"ץ וקהילות התקיימו עוד קודם לכן.

עם זאת, תחום הצעירים מתאפיין בצמיחת ארגונים העוסקים בצעירים על פני קשת רחבה של גילים ונושאים. כדי להבין טוב יותר את זירת הארגונים, ערכנו מיפוי של ארגונים הפועלים למען צעירים, כלומר נותנים מענה לצרכים של צעירים ושל ארגונים הפועלים עם צעירים לקידום מטרות של שיווי חברתי ופוליטי. לצורך המיפוי הסתמכנו על מיפויים קודמים שנעשו ופרסמנו קול קורא לארגונים להשתתף בסקר. בסופו של התהליך בנינו מאגר של 253 ארגונים והתארגנויות שזיהינו כרלוונטיים

למחקר. את ההתארגנויות חילקנו באופן שלהלן⁹²: עמותות צעירים כלליות, מרכזי צעירים, עמותות לשירות אזרחי, מכינות קדם צבאיות, תנועות בוגרים, גרעינים וקהילות ייעוד, ארגוני סטודנטים והתארגנויות לשינוי חברתי ופוליטי אשר מובלות על ידי צעירים. בכך ביקשנו לתת ביטוי למגוון הגורמים הפועלים בתחום.

מבין הארגונים שהשיבו על הסקר במלואו, בקרב עמותות ומרכזי צעירים התקבלו שיעורי השבה גבוהים (כ-41%-42% השבה) וכך גם בקרב עמותות לשירות אזרחי, אשר מתוכן השיבו על הסקר כ-31%. לעומת זאת, שיעורי ההשבה בקרב תנועות בוגרים, גרעינים וקהילות, מכינות קד"ץ, ארגוני סטודנטים וארגונים לשינוי חברתי ופוליטי היו נמוכים הרבה יותר. ישנם כמה הסברים לכך- מידה נמוכה של מיסוד ארגונים אלה או העובדה שהמאגר שבנינו עבור ארגונים אלה לא היה איכותי (פרטי קשר רלבנטיים, דמויות מפתח בארגון ועוד). הסבר אפשרי אחר הוא חוסר ההזדהות עם מושג הצעירים והעובדה שאותם ארגונים לא מזהים את עצמם כארגוני צעירים.

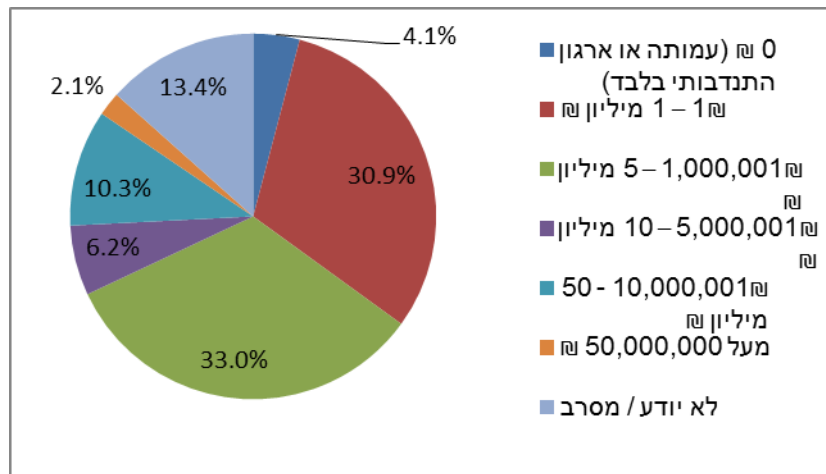
על הסקר במלואו השיבו כאמור 66 התארגנויות (שמות הארגונים שהשיבו על הסקר ואישרו לפרסם את פרטיהם מופיעים בנספח), אשר רובן המכריע (97%) הן התארגנויות פורמליות מסוגים שונים: מחציתן (51%) עמותות רשומות, היתר הן יחידה ברשות המקומית, עמותות בת וסוגים נוספים של התארגנויות.

⁹² בפועל התברר כי רק מחצית מהתארגנויות הן עמותות, היתר הן עמותות בת, חל"ץ, יחידות ברשות המקומית ועוד.

גודל הארגונים מבחינה תקציבית, מקורות ההכנסה שלהם ומידת ההשקעה בצעירים

גודל הארגונים

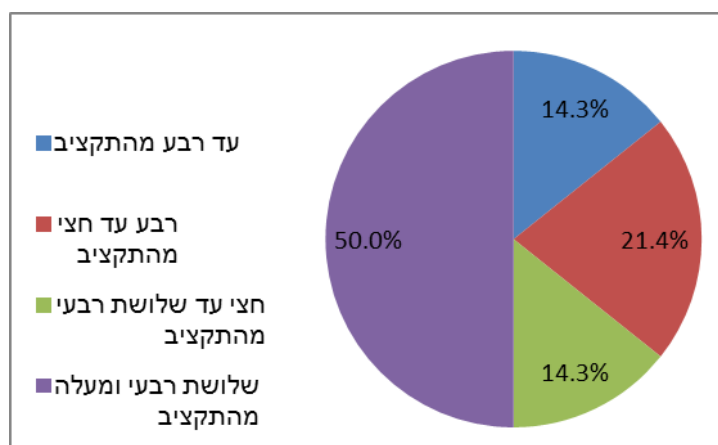
תרשים 5: גודל הארגונים לפי תקציב (N=97)

אפשר לראות כי כמעט שליש מהארגונים הם ארגונים קטנים מאוד, אשר התקציב שלהם הוא עד מיליון ₪ בשנה בלבד. שליש נוסף הוא בעל תקציב של 1-5 מיליון ₪ ושלש מהארגונים הם בעלי תקציב גבוה מ-5 מיליון ₪ (מתוכם רק שני ארגונים הם ארגונים גדולים בעלי תקציב של מעל 50 מיליון ₪).

מידת ההשקעה בצעירים

תרשים 6: מידת ההשקעה בצעירים של ארגונים (N=84)

מכלל הארגונים הפועלים בתחום הצעירים, מחציתם משקיעים מעל שלושה רבעים מהתקציב שלהם בתכניות לצעירים, כלומר העיסוק העיקרי שלהם הוא צעירים. עם זאת כאשר נבחנת מידת ההשקעה בצעירים, ביחס לגודל הארגון מתקבלת תמונה מעניינת:

לוח 1: מידת ההשקעה בצעירים ביחס לגודל הארגון (מבחינת תקציב).

השקעה בצעירים	עד רבע מהתקציב	רבע עד חצי מהתקציב	חצי עד שלושה רבעים מהתקציב	שלושה רבעים ומעלה מהתקציב
עד מיליון (N=34)	14.30%	21.40%	7.10%	57.10%
1-5 מיליון (N=32)	3.20%	25.80%	22.60%	48.40%
5-10 מיליון (N=6)	60.00%	10.00%	20.00%	10.00%
מעל 10 מיליון (N=12)	22.25%	13.92%	8.33%	55.58%

בעוד שגם ארגונים שתקציבם עד חמישה מיליון ומעל 10 מיליון מקדישים חלק ניכר מתקציבם לצעירים (שלושה רבעים ומעלה מהתקציב), ארגונים שתקציבם 5-10 מיליון ₪ (מבין אלה שהשיבו על הסקר) מקדישים ברובם רק חלק קטן מהתקציב לצעירים (עד רבע). איננו מוצאים הסבר מספק לתופעה.

כאשר אנו בוחנים את הארגונים הפועלים בתחום צעירים בהשוואה בין עמותות לבין גופים שאינם עמותות (עמותות בת, חל"ץ, יחידות ברשות והתארגנויות אחרות), אנו רואים כי גופים שאינם עמותות מקדישים בממוצע חלק גבוה יותר מהתקציב שלהם בצעירים: 78.8% בקרב ארגונים שאינם עמותות אל מול 62% בקרב עמותות.

באופן לא מפתיע נמצא כי ככל שהארגון ותיק יותר, התקציב הכללי המופנה לצעירים, גדול יותר בקשר מובהק ($p=0.02$) אך הוא נחשב בינוני-נמוך (0.346).

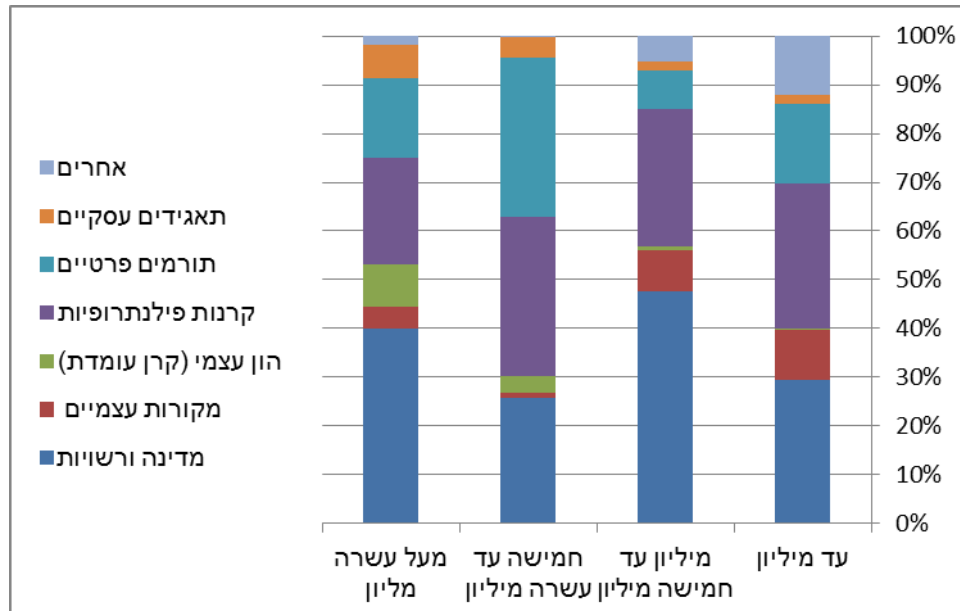
עם זאת לא נמצא קשר בין אחוז התקציב המוקדש לצעירים ובין שנת תחילת הפעילות, כך שארגונים ותיקים יותר לא בהכרח ביססו את הפעילות שלהם עם צעירים.

מקורות ההכנסה של הארגונים

מקורות ההכנסה של הארגונים הם מגוונים: הכנסות מהממשלה ומהשלטון המקומי (37%), מפילנתרופיה (קרנות, תורמים פרטיים ותאגידים) (43%), ממכירת שירותים/הכנסות עצמיות (7%) ומהון עצמי (7%) וממקורות אחרים (6%).

כאשר אנו בוחנים את הכנסות הארגונים על פי גודל הארגון, התמונה המתקבלת מורכבת הרבה יותר:

תרשים 7: מקורות ההכנסה הממוצעים של ארגונים על פי גודל ארגון (הכנסות) באחוזים (N=66)

אפשר לראות כי השחקנים העיקריים המממנים את ארגוני הצעירים הם הקרנות הפילנתרופיות והמדינה (שלטון מקומי ומשרדי ממשלה).

אצל ארגונים קטנים בעלי תקציב של עד 1 מיליון ₪ עיקר ההכנסות מגיעות מקרנות פילנתרופיות ומהמדינה, אך יש להם גם שיעור גבוה של הכנסות ממקורות עצמיים.

עם זאת, כמעט מחצית מהתקציב של ארגונים בעלי תקציב של 1-5 מיליון מגיע מהממשלה ומהשלטון המקומי.

מעניין לראות כי כמעט שליש מהכנסותיהם של ארגונים בעלי תקציב של 5-10 מיליון ₪ מגיע מתורמים פרטיים – שיעור גבוה מאוד ביחס לארגונים אחרים בתחום, כמו גם להכנסות מפילנתרופיה בקרב מלכ"רים באופן כללי. הכנסות ארגונים אלה מבזרות למדי, והם תלויים במידה נמוכה במקור מימון אחד בלבד.

גם ארגונים גדולים (מעל 10 מיליון ש"ח) מגייסים חלק ניכר מהכנסותיהם מהממשלה (40%) ושאר מקורות ההכנסה שלהם מבזרים למדי. הם מצליחים לגייס שיעור מרשים של הכנסות מתאגידים עסקיים (7%).

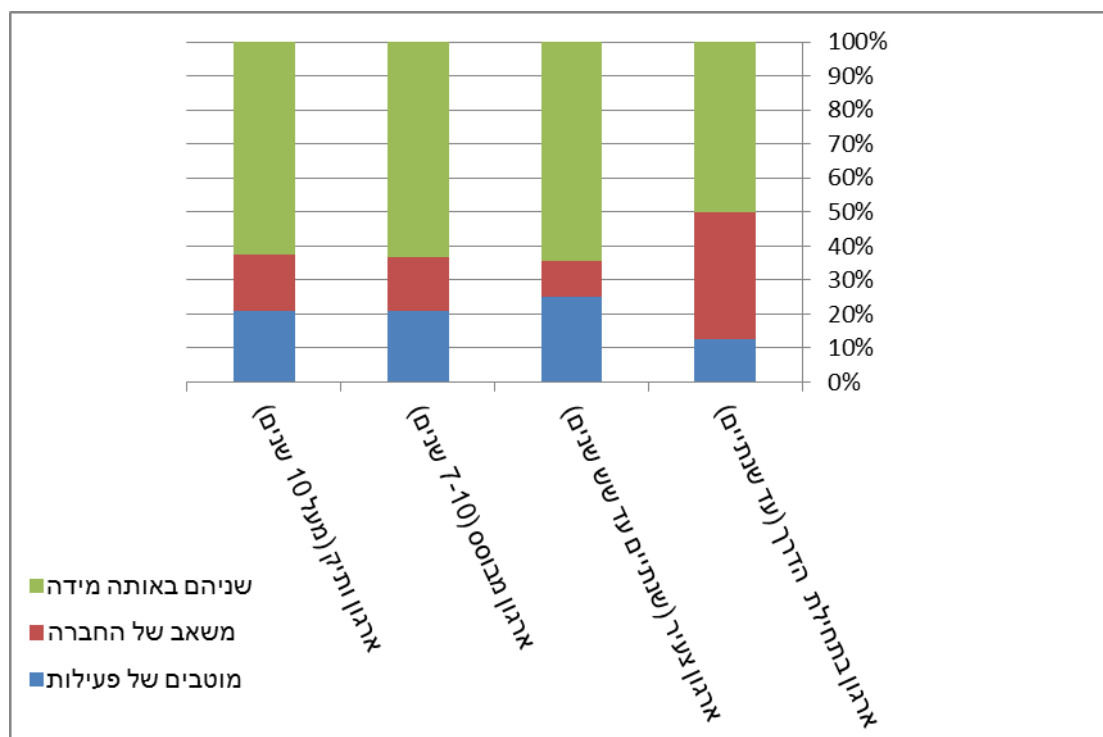
נקודות עיקריות:

- ארגוני הצעירים מתחלקים באופן שווה, על פי גודל התקציב: שליש מהם הוא ארגונים קטנים (בעלי הכנסות של עד מיליון ₪), שליש מהם הוא ארגונים קטנים/בינוניים (בין מיליון ל-5 מיליון ₪) ושליש – ארגונים גדולים שהכנסותיהם מעל 5 מיליון ₪.
- מחצית מהארגונים משקיעים מעל שלושה רבעים מהתקציב שלהם בתכניות לצעירים, קרי העיסוק העיקרי שלהם הוא צעירים. עם זאת, מרבית הארגונים שתקציבם 5–10 מיליון ₪ מקדישים לא יותר מרבע מתקציבם בצעירים.
- השחקנים העיקריים המממנים את ארגוני הצעירים הם קרנות פילנתרופיות והמדינה (שלטון מקומי ומשרדי ממשלה) עם שונות רבה בין ארגונים, על פי גודלם.

אוכלוסיות, קהלי יעד ותחומי הפעולה של ארגונים

תפיסות הצעירים על ידי העמותות הפועלות בתחום

תרשים 8: תפיסת ארגונים את הצעירים על פי ותק הארגון (N=115)

כאשר ביקשנו להבחין בין ארגונים על בסיס האופן שבו הם תופסים צעירים מצאנו, כי 63.5% מכלל הארגונים שהשיבו על השאלה רואים בצעירים מוטבים של הפעילות ומשאב של החברה במקביל. זאת לעומת 17.5% מהארגונים, שתופסים צעירים כמוטבים של הפעילות ו-19.1% שתופסים צעירים כמשאב של החברה.

כאשר הארגונים נתבקשו להסביר מדוע הם תופסים צעירים כמוטב וכמשאב כאחד נתנו הנחקרים את ההסברים שלהלן (ארגונים סיפקו שורה של נימוקים שמסתכמים לכן ביותר מ-100%):

הסברים תיאוריים על התכנית

- הארגון שלנו מספק שירות ספציפי לצעירים הזקוקים לו (השכלה, הכנה לצבא, טיפוח מגורים שונים) (61%).
- הארגון מעוניין להנגיש את הזירה האזרחית/ חברתית לצעירים (32%).
- הצעירים עצמם הם מובילי התוכנית (17%).

הסברים תועלתניים

- צעירים כמשאב עתידי – צעירים יתרמו בעתיד ולכן היום צריך לפתח אותם (51%).
- לחברה יש אינטרס ציבורי לקדם צעירים (34%).
- צעירים הם מודל לחיקוי/ סוכני שינוי (14%).
- נותנים שירותים לצעירים כתושבים, למען חיזוק העיר (17%).

הסברים ערכיים

- חסרים שירותים לציבור הצעירים ואנו רוצים למלא חלל (25%).
- צעירים זקוקים לעזרה כיום בפיתוח זהות/ יכולות אישיות (17%).
- מייצגים את זכויות הצעירים ומשמיעים את קולם (8%).

ההסברים הללו מצביעים על תפיסה ברורה והבנת המורכבות של תחום הצעירים: התועלת שהחברה יכולה להפיק בטווח הארוך מתמיכה והשקעה בצעירים, והתועלת שיכולות להפיק הרשות והאוכלוסיות עצמן שבהן צעירים פועלים ומקדמים שינוי. מצד אחר, ברורה (אף כי במידה נמוכה יותר) החשיבות הערכית בתמיכה בצעירים והבנת הצורך.

כאשר בחנו אם יש קשר בין ותק הארגון ובין האופן שבו הוא תופס צעירים, לא נמצא קשר מובהק.

ואולם כאשר בוחנים את הארגונים הרואים צעירים כמוטבים או כמשאב נצפית מגמה מעניינת: בקרב ארגונים בתחילת הדרך (קיימים עד שנתיים), שיעור של יותר מפי שניים מהארגונים שאינם רואים בצעירים מוטב ומשאב כאחד סבור כי צעירים הם משאב ולא מוטב, בעוד שבקרב ארגונים בני שנתיים

עד שש שנים, פי שניים מבין הארגונים שאינם רואים בצעירים מוטב ומשאב כאחד סבורים כי צעירים הם מוטבי הפעילות. אפשר להסביר את הממצא בהופעת גל של ארגונים חברתיים העוסקים בנושאים של מעורבות חברתית בשנים האחרונות. לעומת זאת, חלק לא קטן מהארגונים שקמו בפרק זמן של השנתיים עד שש השנים האחרונות עסקו בראש ובראשונה מתן מענה לצרכים של צעירים, שלא זכו עד אותה עת למענה.

תחומי הפעולה של הארגון

ארגוני הצעירים עוסקים במגוון רחב של תחומי פעולה עם צעירים, לרוב בו זמנית, ותחומי הפעולה הבולטים הם פיתוח מנהיגות מסוגים שונים, מעורבות חברתית והתנדבות, ייעוץ תעסוקתי, קידום תפיסות עולם ערכיות בקרב צעירים (כגון זהות לאומית, ציונות וכדומה).

כמחצית מהארגונים עוסקים בייעוץ לקראת השכלה גבוהה, אירועי תרבות ופנאי⁹³, משתמשים בצעירים כמשאב לקידום שינוי חברתי ופוליטי⁹⁴ ומספקים שירותי שילוב תעסוקתי ומלגות להשכלה גבוהה ולהכשרה מקצועית.

במידה פחותה יותר עוסקים ארגונים בתמיכה ושירותי רישות חברתי לצעירים מאוכלוסיות מודרות, הכשרה תעסוקתית מקצועית, מתן כלים לקיום משק בית ומשפחה (הורות צעירה)⁹⁵ וסיוע כספי או חומרי.

רק חלק קטן מהארגונים עוסק בלובי וסנגור לזכויות/ שירותים לצעירים⁹⁶, שינוי תפיסות ועמדות ביחס לזכויות צעירים⁹⁷, סיוע בדיוור⁹⁸ וגופי סטודנטים.

⁹³ כולל אירועי קהילה וחיי קהילה.

⁹⁴ כגון איכות סביבה, חלוקת משאבים בין הפריפריה ובין המרכז, חברה משותפת, דו קיום וכדומה, צמצום פערים, קידום אוכלוסיות מודרות.

⁹⁵ כגון ייעוץ הורי, ניהול תקציב, ייעוץ זוגי.

⁹⁶ כולל שתדלנות, השפעה על חקיקה, שינוי מדיניות, קידום שוויון וארגונים יציגים.

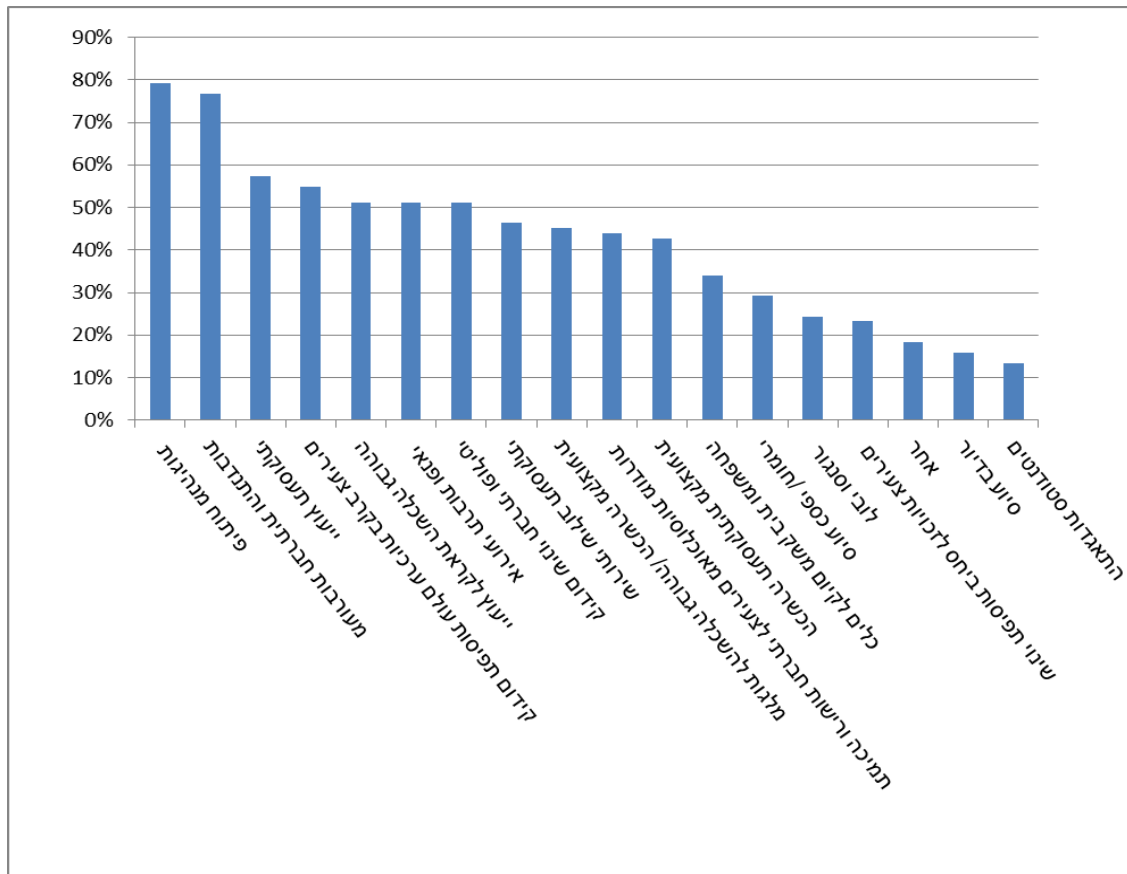
⁹⁷ כולל הפצת ידע, שינוי באמצעות סוכני שינוי מובילי דעה, שימוש במדיה ובתקשורת המונים.

⁹⁸ מעני דיוור, סיוע בתשלום שכר דירה, הלוואות, ייעוץ משכנתאות.

צעירים חסרי מנוח

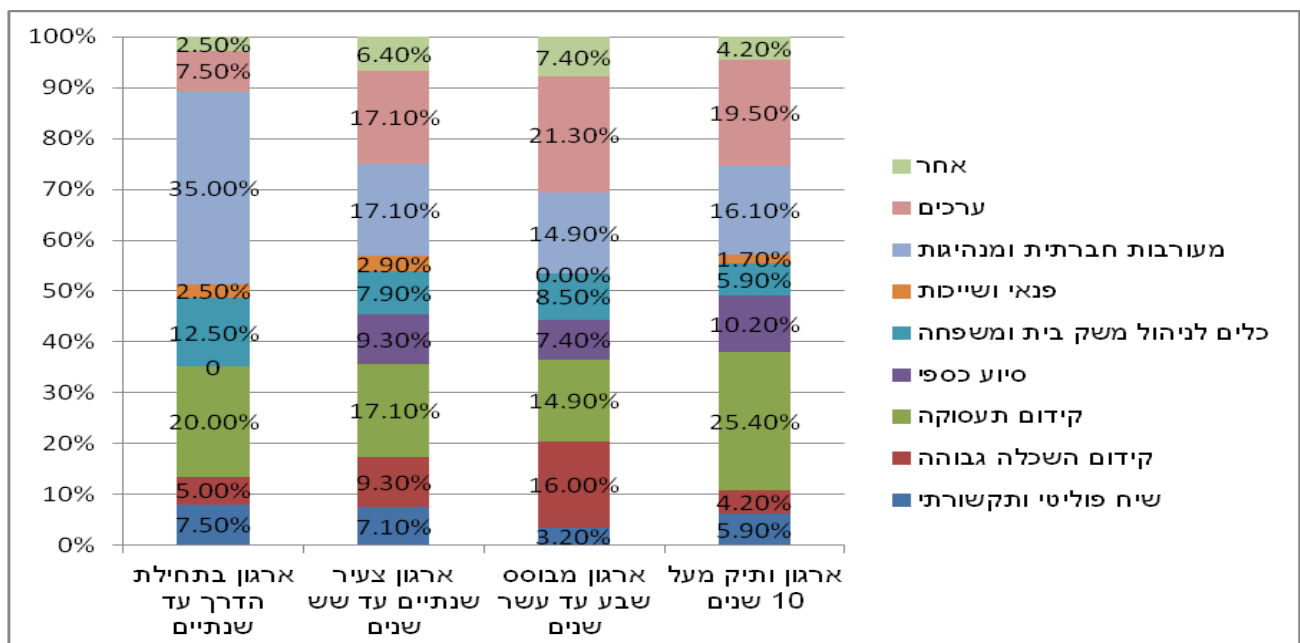
דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-35

תרשים 9: תחומי הפעולה של ארגונים (N=82)

כאשר פעילות הארגונים נבחנת אל מול ותק הארגון מתקבלת התמונה שלהלן:

תרשים 10: מתכונת הפעולה של הארגון עם צעירים אל מול ותק הפעולה

מהתרשים ניתן ללמוד כי ארגונים ותיקים עוסקים במידה רבה יותר בסיוע כספי לצעירים והמידה שבה הם מספקים סיוע כזה עולה עם ותק הארגון. כך גם הסוגיה של עיסוק ערכי וקידום תפיסות עולם ערכיות בקרב צעירים.

לעומת זאת, ארגונים חדשים עוסקים יותר מהוותיקים במתן כלים לניהול משק בית ומשפחה (הורות צעירה) ובמעורבות חברתית ומנהיגות. לפיכך אפשר לקבוע, כי נושאים אלה הם נושאים חדשים יחסית על סדר היום של ארגונים הפועלים עם צעירים.

מספר המשתתפים והבוגרים של תכניות לצעירים

מהערכת מספר הצעירים הנהנים משירותים שונים עולה, כי ארגונים שהשתתפו בסקר דיווחו על 302,917 צעירים המשתתפים בפעילות הארגון. זאת כאמור מתוך מספר כולל של כ-2 מיליון צעירים, וכאשר ייתכן מאוד שלמעשה מספר הצעירים הנהנים משירותים קטן הרבה יותר, מאחר שאותו צעיר נהנה משירותיהם של יותר מגוף אחד, בעוד שישנם צעירים רבים שלא נהנים מאף שירות או תכנית. מספר הבוגרים של התכניות השונות עומד על 723,707 איש, 9398.8 בממוצע לארגון, אך מספר הבוגרים הפעילים (כלומר בוגרים שהארגון מצליח לרתום לפעילות התנדבותית או אחרת במסגרת הארגון ולשמור עמם על קשר) נמוך מאוד ועומד על 210 בוגרים בממוצע לארגון.

ישנו קשר חיובי מובהק בין גודל הארגון לבין מספר הצעירים המשתתפים בפעילות (קשר ברמה בינונית 0.493). אמנם נדמה כי מדובר באמירה מובנת מאליה, אבל ארגונים גדולים מחלקים את המשאבים שלהם בין מספר רב יותר של צעירים. עם זאת, ארגונים בעלי תקציב של 1-5 מיליון ₪ בשנה פועלים עם כמחצית ממספר הצעירים שעמם פועלים ארגונים קטנים יותר. לא מצאנו הסבר מספק לנתון זה.

נמצא קשר חיובי מובהק ברמה בינונית-חלשה (0.290) בין ממוצע מספר הבוגרים של התוכנית הפעילים כיום לבין גודל הארגון, כלומר ארגונים גדולים משכילים לשמור טוב יותר על קשר עם הבוגרים שלהם מארגונים קטנים. עם זאת, הנתון העיקרי הבולט הוא המספר הנמוך של בוגרים פעילים.

קהלי היעד, אוכלוסיות ותכניות של הארגונים

כאשר בוחנים את פעילות הארגונים עם קבוצות גיל בתוך אוכלוסיית הצעירים עולה, כי קבוצות גיל שונות זוכות בארגונים השונים למידה שונה של התייחסות ולהיקף טיפול שונה.

לוח 2: הגילים הממוצעים (באחוזים) של קהלי היעד בארגונים, לפי גודל הארגון

אחר	משפחות צעירות עם ילדים	התמודדות עם תחילת תעסוקה	סטודנטים	תחילת השכלה גבוהה	צבא ושירות אזרחי	
5.2	21.8	19.1	26.5	20.8	15.6	עד מיליון ₪
1.0	8.5	15.1	18.3	18.3	38.9	מיליון עד 5 מיליון ₪
0.0	7.5	15.0	60.0	14.2	13.3	5-10 מיליון ₪
0.7	10.3	16.4	16.8	19.1	36.8	למעלה מ-10 מיליון ₪

מהלוח עולה, כי ארגונים קטנים שתקציבם עד מיליון ₪ פועלים במידה יחסית דומה עם כל קהלי היעד מגילי 18-35. ארגונים שתקציבם 1-5 מיליון פועלים בעיקר עם גילי צבא ושירות אזרחי (כמעט 40% מהאוכלוסייה). ארגונים שתקציבם 5-10 מיליון פועלים בעיקר עם סטודנטים (כ-60% מהאוכלוסייה של ארגונים אלה). לעומת זאת כמעט 40% מהאוכלוסייה שעמה פועלים ארגונים גדולים היא בגילי הצבא והשירות האזרחי.

- ישנו ריבוי ארגונים הפועלים עם גילי צבא ושירות אזרחי כמו גם עם סטודנטים.
- שתי קבוצות אוכלוסייה – גילי תחילת השכלה גבוהה וגילי תחילת תעסוקה זוכות אף הן להתייחסות, אך במידה נמוכה יותר, והן שוות ל-15%-20% מהאוכלוסייה של הארגונים שנסקרו.
- אוכלוסיית משפחות צעירות עם ילדים, לעומת זאת, הן הקבוצה שזוכה למענה הנמוך ביותר מארגונים.

כאשר בוחנים את הטיפול שקבוצות אוכלוסייה שונות זוכות לו, מתקבלת התמונה שלהלן:

לוח 3: המענים לקהלי היעד בארגונים, לפי קבוצות אוכלוסייה (באחוזים)

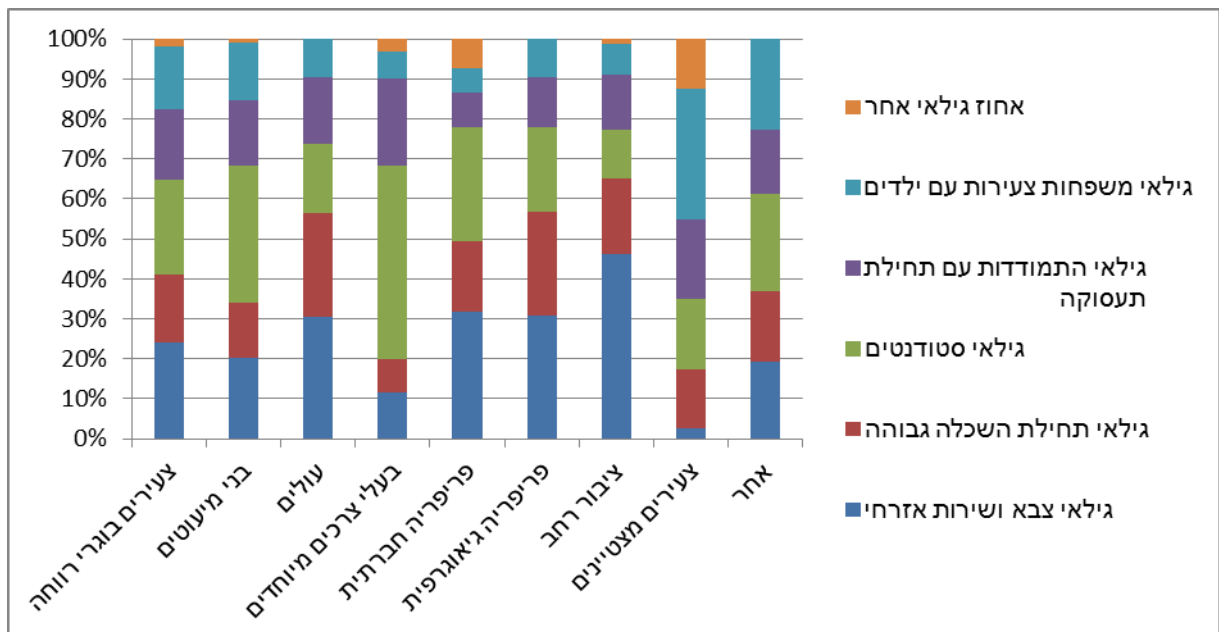
קהלי היעד של הארגון	סך הכול
פריפריה חברתית	66.7%
הציבור הרחב של צעירים	59.0%
עולים מאתיופיה, קווקז ובוכרה	53.8%
פריפריה גיאוגרפית	51.3%
צעירים בוגרי מסגרות רווחה/ חסרי עורף משפחתי/ צעירים פגיעים	46.2%
ערבים	38.5%
צעירים מצטיינים	37.2%
בעלי מוגבלויות/ צרכים מיוחדים	24.4%
אחר, פרט:	20.5%
N	N=78

- רוב הארגונים פועלים עם קבוצות אוכלוסייה מגוונות.
- רוב הארגונים התייחסו לפריפריה החברתית ולציבור הרחב של הצעירים כקהל יעד.
- כמחצית מהארגונים ציינו שהם פועלים עם עולי אתיופיה, קווקז ובוכרה ועם פריפריה גיאוגרפית וצעירים פגיעים.
- כמעט 40% ציינו שהם פועלים עם ערבים וצעירים מצטיינים.
- רק 24.4% מהארגונים פועלים עם בעלי צרכים מיוחדים.

בעוד שצעירי הפריפריה החברתית-גיאוגרפית והציבור הרחב של הצעירים שווים לכמעט מחצית מאוכלוסיית הצעירים ולכן הם זוכים להתייחסות מתאימה באופן יחסי, ישנן קבוצות הזוכות להתייחסות רבה יותר משיעורן באוכלוסייה: צעירים פגיעים וצעירים מצטיינים. צעירים בעלי צרכים מיוחדים, לעומת זאת, זוכים למידת ההתייחסות הנמוכה ביותר.

כאשר אנו בוחנים את הטיפול באוכלוסיות הצעירים השונות על פני תקופות הגיל השונות (והסוגיות העיקריות המתלוות לכך) עולה, כי קבוצות שונות של צעירים אינן זוכות לאותה מידה של התייחסות לאורך כל התקופה וישנן לא מעט תקופות/ סוגיות מוזנחות:

תרשים 11: הצלבה בין קהלים (שלבים בתקופת הצעירים) ואוכלוסיות יעד (ממוצע משתתפים)

כאשר בוחנים את המענים שניתנים לאוכלוסיות ספציפיות על פני טווח הגילים והסוגיות המאפיינות את חיי הצעירים עולות המסקנות שלהלן:

- בקבוצת הצעירים בוגרי הרווחה עיסוק הארגונים מתפלג באופן שווה (17%–25%) בין הגילים השונים לאורך כל התקופה.
- בקבוצת בני המיעוטים עיסוק הארגונים בסטודנטים רב (36%), אולם בקבוצות גיל אחרות, למשל גילי השירות האזרחי, העיסוק מועט יותר. בולט במיוחד העיסוק המועט בקבוצת הגיל של תחילת השכלה גבוהה.
- בקבוצת העולים עיסוק הארגונים רב בכל קבוצות הגיל, אך הוא הולך ופוחת לאורך שלבי ההתבגרות של הצעיר. בולט במיוחד העיסוק הנמוך יחסית בקבוצות הגיל של תחילת תעסוקה ומשפחות צעירות עם ילדים.
- בקבוצות הצעירים בעלי צרכים מיוחדים בולט העיסוק הנמוך יחסית בצעירים בגילי צבא ותחילת השכלה גבוהה, כמו גם בצעירים בתחילת תעסוקה והקמת משפחה.
- עבור צעירי הפרפריה החברתית עיקר העיסוק הוא בגילי צבא, שירות אזרחי וסטודנטים וסוגיות אחרות מוזנחות יחסית. בקבוצת צעירי הפרפריה החברתית, הארגונים עוסקים בעיקר בגילי צבא, שירות אזרחי וסטודנטים.
- עבור הציבור הרחב כמעט מחצית מהמענים ניתנים בתקופת הצבא/ שירות אזרחי.

- עבור קבוצת הצעירים המצטיינים, כשליש מהמענים ניתנים לגילי הקמת משפחות צעירות, כלומר שלהי תקופת הצעירים. ייתכן שהסיבה היא שחלק מהמענים למצטיינים מתייחסים לצעירים שהספיקו להשתלב בעולם העשייה והתעסוקה והם נמצאים למעשה בשלהי תקופת ההתבגרות הצעירה. אותה קבוצה של "אנשי מקצוע צעירים" מבחינות רבות זוכה למענה לסוגיות שאינן סוגיות מסורתיות של תקופת ההתבגרות הצעירה.

יש צורך לפתח שירותים המתאימים לכל תקופת ההתבגרות הצעירה, כדי שהשקעה בתקופה מסוימת לא תרד לטמיון כאשר הצעיר מתחיל להתמודד עם סוגיות אחרות.

לוח 4: פעילויות הארגונים אל מול אוכלוסיות היעד השונות

ערכים	מעורבות חברתית ומנהיגות	כלים לניהול משק בית ומשפחה (הורות צעירה)	סיוע כספי	קידום תעסוקה	קידום השכלה גבוהה	שיח פוליטי ותקשורתי	
0.00%	0.00%	25.0%	20.0%	4.3%	13.9%	0.00%	צעירים בוגרי רווחה
0.00%	25.0%	0.00%	10.0%	8.7%	8.3%	0.00%	בני מיעוטים
0.00%	12.5%	25.0%	10.0%	20.3%	27.8%	0.00%	עולים
28.6%	8.3%	25.0%	0.00%	2.9%	5.6%	0.00%	בעלי צרכים מיוחדים
14.3%	16.7%	0.00%	30.0%	17.4%	11.1%	12.9%	פריפריה חברתית
21.4%	12.5%	25.0%	20.0%	18.8%	2.8%	0.00%	פריפריה גיאוגרפית
21.4%	16.7%	0.00%	10.0%	15.9%	19.4%	3.2%	הציבור הרחב
14.3%	8.3%	0.00%	0.00%	11.6%	11.1%	77.4%	צעירים מצטיינים
0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	6.5%	אחר

כאשר אנחנו בוחנים את המענים הספציפיים הניתנים לצעירים מאוכלוסיות יעד שונות עולה, כי בנושא הסגור והלובי (שיח תקשורתי ופוליטי) ישנו עיסוק בעיקר עבור צעירים מצטיינים, 77.4% מפעילות הארגונים העוסקים באוכלוסייה זו, 13% עבור צעירי הפריפריה החברתית ו-3% עבור הציבור הרחב של הצעירים.

פעילות ארגונים לקידום השכלה גבוהה מתבצעת בעיקר אל מול צעירים בוגרי רווחה (13.9%), הציבור הרחב של הצעירים (19.4%) ועולים (17.8%). שתי קבוצות האוכלוסייה עולים וצעירים בוגרי מסגרות רווחה הן קבוצות מצומצמות יחסית. כמו כן בולט העיסוק המועט בקידום השכלה גבוהה בפריפריה החברתית-גיאוגרפית (במידה רבה אף יותר) אף על פי שמדובר בכמחצית מהצעירים. נושא קידום תעסוקה בולט שוב בקבוצת העולים כמו גם בצעירי הפריפריה. באופן שאינו מפתיע, סיוע כספי ניתן בעיקר לצעירים בוגרי מסגרות רווחה וחסרי עורף משפחתי כמו גם לצעירי הפריפריה, כלומר צעירים שמראש מאופיינים בנזקקות כלכלית רבה יותר (אף כי זה אינו בהכרח המאפיין העיקרי של הנזקקות).

כלים לניהול משק בית ומשפחה (הורות צעירה) כלל אינם ניתנים לצעירים מהציבור הרחב, מצטיינים, פריפריה חברתית, וערבים.

תכניות של מעורבות חברתית ומנהיגות מבזרות באופן שווה לכלל האוכלוסיות. לעומת זאת, מענים של עיצוב זהות ערכית ותפיסת עולם כלל אינם ניתנים לצעירים בוגרי רווחה, צעירים בני מיעוטים ועולים. אולי הדבר מצביע על מיעוט מסגרות של מכינות קד"ץ, שנת שירות ועמותות בעלות זהות פוליטית וערכית מובחנת הפועלות בקרב קבוצות אלה.

סיכום הממצאים:

- 63.5% מכלל הארגונים רואים בצעירים מוטבים של הפעילות ומשאב של החברה גם יחד ללא קשר לוותק הארגון או לגודלו.
- ארגונים עוסקים במגוון רחב של פעילויות מול צעירים לרוב בו זמנית. רוב הארגונים עוסקים במנהיגות, מעורבות חברתית והתנדבות, ייעוץ תעסוקתי ונושאים ערכיים. כמחצית מהארגונים עוסקים בייעוץ להשכלה גבוהה, תרבות ופנאי, קידום שינוי חברתי ופוליטי, שירותי שילוב תעסוקתי ומלגות. רק מיעוט מהארגונים עוסק בלובי וסנגור לצעירים, שינוי תפיסות ועמדות ביחס לזכויות צעירים, סיוע בדיור וסטודנטים.
- ישנם 302,917 צעירים המשתתפים בפעילות הארגונים, ומספר הבוגרים של התכניות השונות עומד על 723,707 (9,398 בממוצע לארגון). עם זאת, מספר הבוגרים הפעילים נמוך מאוד ועומד על 210 בוגרים בממוצע לארגון; ארגונים גדולים משכילים לשמור טוב יותר על קשר עם הבוגרים שלהם מארגונים קטנים.
- עיסוק בצעירים על פני טווח גילים: ישנם ארגונים רבים הפועלים עם גילי צבא ושירות אזרחי כמו גם עם סטודנטים; הגבול העליון של תקופת ההתבגרות הצעירה, משפחות עם ילדים, זוכה למענה הנמוך ביותר מארגונים.
- מענים לצעירים על פי אוכלוסיות: רוב הארגונים פועלים עם קבוצות אוכלוסייה מגוונות. צעירי הפריפריה החברתית-גיאוגרפית והציבור הרחב של הצעירים שווים לכמעט מחצית מאוכלוסיית הצעירים, ובאופן יחסי זוכים להתייחסות מתאימה. צעירים פגיעים וצעירים מצטיינים כאחד זוכים להתייחסות רבה יותר משיעורם באוכלוסייה. צעירים עולים זוכים אף הם להתייחסות רבה. באופן מפתיע, צעירים בני מיעוטים זוכים להתייחסות רבה מהארגונים. לעומת זאת, צעירים בעלי צרכים מיוחדים זוכים למידת ההתייחסות הנמוכה ביותר.
- מענים לצעירים על פי אוכלוסיות לאורך תקופת ההתבגרות הצעירה: רוב קבוצות הצעירים זוכות להתייחסות רק בחלקים קטנים מתקופת צעירותם.
- מענים לאוכלוסיות הצעירים השונות על פי נושאים: למעט תכניות למנהיגות ומעורבות חברתית הניתנות באופן מבזר לרוב אוכלוסיות הצעירים, מענים שונים ניתנים במידה לא שווה לקבוצות צעירים שונות; בולט בעיקר העיסוק המועט בסוגיה של קידום השכלה גבוהה בפריפריה החברתית-גיאוגרפית, בסנגור ולובי ברוב אוכלוסיות הצעירים ובמתן כלים לניהול משק בית ומשפחה (הורות צעירה).

7. תוצאות ושינוי חברתי

7.1 פרמטרים ותנאים חיוניים שתורמים למודל מצליח

הספרות שבחנו לצורך הכנת הדוח⁹⁹ מאתרת כמה משתנים עיקריים העומדים בבסיס קיומו של מודל פעולה מצליח. העיקריים שבהם: הבנת האתגרים הייחודיים של תקופת ההתבגרות הצעירה: שילוב כמה צומתי הכרעה יחדיו, הבנת מגוון השיקולים העומדים בבסיס "הכרעה טובה" (או לא טובה) עבור הצעיר, הכרה בשונות הרבה בין צעירים מקבוצות אוכלוסייה/ מגזרים שונים, הכרה בהשפעת המגדר וההבנה שמדובר בתהליך ארוך ולא בפתרון חד פעמי.

לאור זאת להבנתנו ארגונים ששואפים לספק מענה מוצלח לצורכיהם של צעירים (כמו גם לצורכי החברה ולרצון שלה לפתח צעירים) צריכים לתת ביטוי בתכניות שלהם לנקודות שלהלן:

- **התייחסות הוליסטית אל מגוון הסוגיות המעסיקות צעירים** – זאת בין היתר מאחר שצומתי הכרעה שונים שלובים זה בזה, וכדי לספק מענה טוב יותר, יש לראות את הצעיר ואת צרכיו בפרספקטיבה רחבה ולהעניק לו מענה המביא בחשבון את התלות ההדדית בין סוגיות, כגון כישורים, צרכים, ציפיות מהעתיד התעסוקתי, ציפיות מהמשפחה ותפיסות שונות של יחסי משפחה תעסוקה וכדומה.
- **שונות תרבותית/ מגזרית** – צעירים הם צעירים כל עוד הם מתמודדים עם צומתי ההכרעה השונים המאפיינים את תקופת ההתבגרות הצעירה ומעצבים את זהותם. תהליך זה מושפע מסוגיות תרבותיות וגם מסוגיות של מגדר. כדי שהמענים יהיו רלוונטיים לאוכלוסייה, עליהם להביא בחשבון את מאפייניה.
- **התייחסות מקומית** – לצעירים ממקומות שונים צרכים שונים, הנגזרים בין היתר מהמשאבים של הקהילה שאליה הם שייכים, לשירותים הקיימים וגם לאתגרים השונים: אתגרי תעסוקה, דיור, מדיניות שירותים חברתיים שונים, איכות בתי הספר, מידת הלכידות החברתית ועוד. כשם שמדיניות צעירים צריכה להיות מותאמת לתרבות המקומית ולמדיניות החברתית, כך עליה להיות מותאמת גם למדיניות ברמת הרשות המקומית ולצרכים הייחודיים של צעירים מיישוב קטן בפריפריה לעומת צעיר בעיר הגדולה.
- **הסתכלות על הצעיר לאורך זמן** – המענים לצעירים צריכים להינתן לאורך זמן מתוך הבנה כי צורכיהם משתנים על פני הזמן. כמו כן, כדי שהשקעות העבר לא תרדנה לטמיון, יש חשיבות להסתכלות על המענים הניתנים לצעירים גם בתקופות מוקדמות יותר, מאחר שפעמים רבות סוגיות שעמן מתמודדים צעירים הן תוצר של מענים מתקופת הילדות וההתבגרות. הסתכלות לאורך ציר הזמן כולו מאפשרת למקסם את המענים הקיימים מבלי ליצור "חורים שחורים" לאורך הדרך, אשר בעקבותיהם משאבים רבים יורדים לטמיון.

⁹⁹ לסקירה ניתן לגשת למחקרם של צינמון וריץ' מ-2012 ולסקירת הספרות של מרכזי הצעירים.

7.2 הצלחה בתחום הצעירים

ארגונים שהשתתפו בסקר התבקשו להתייחס לסוגיית התוצאות, הן בהקשר הרחב של תחום הצעירים והן בהקשר של תוצאות רצויות לארגון ושל הצלחה ארגונית.

7.2.1 מדדים להצלחה בתחום הצעירים

כאשר ארגונים נתבקשו לדרג מ-1-5 באיזו מידה ההישגים הבאים מהווים מדדים להצלחה לארגונים הפועלים בתחום הצעירים נמצא, כי המדדים העיקריים להצלחה בתחום הצעירים לפי הארגונים שהשתתפו בסקר נוגעים בראש ובראשונה לסיוע לצעירים בגיבוש זהות אישית וקהילתית ועידוד מעורבות חברתית ומנהיגות בקרב צעירים.

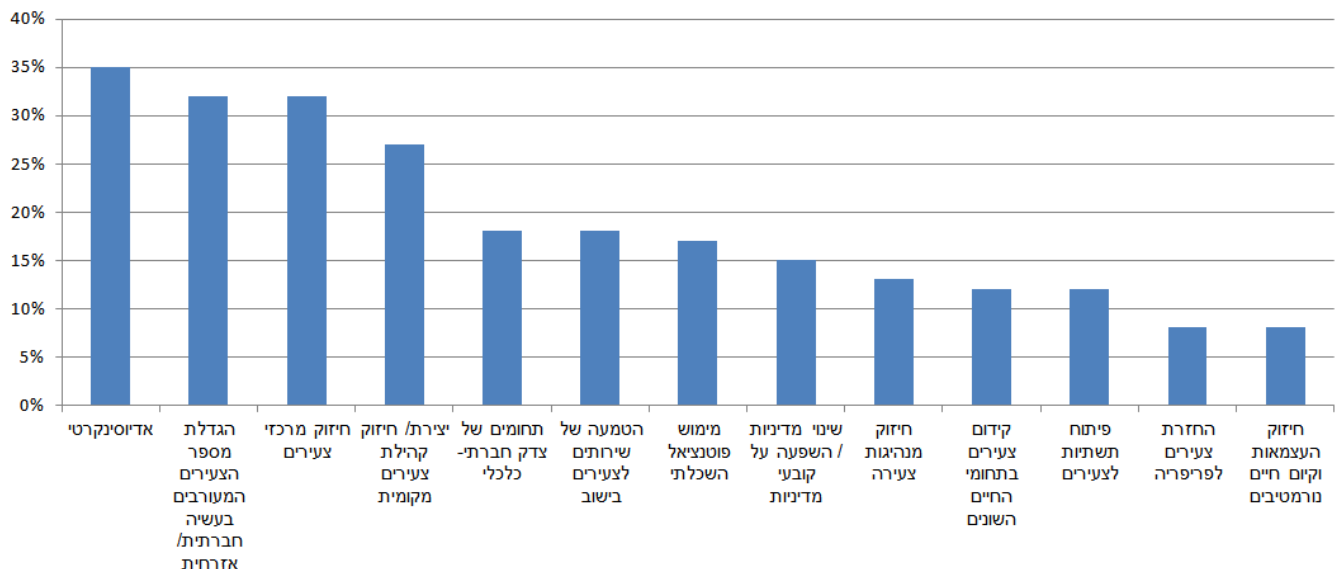
לעומת זאת לדירוג נמוך יחסית זכו הנושאים של גיוס המגזר הפרטי ו/או העסקי ויצירת שיתופי פעולה תלת מגזריים וצמצום בעיית העוני בקרב צעירים.

שני הראשונים הם גם ההצדקה העיקרית לעיסוק בצעירים: מענה על צורך של גיבוש זהות והתמודדות עם צומתי הכרעה ומינוף הצעירים להשפעה על החברה. לעומת זאת בולט כי צעירים אינם נתפסים כמזקקים וכן שהעיסוק בצעירים אינו נתפס כסוגיה תלת מגזרית שיש בה מקום גם למגזר הפרטי והממשלתי.

כאשר נשאלו הארגונים עצמם על מדדי הצלחה שלהם (במסגרת שאלה פתוחה) מהתשובות עולה כי רוב המדדים של הארגונים הם למעשה מטרות ארגונית (שמהן ניתן לגזור מדדים). הארגונים תופסים אפוא את המונחים מטרות, יעד ומדד הצלחה כמונחים זהים, ולרוב הם אינם מתרגמים את המטרות או את היעדים שלהם למדדים.

המטרות שארגונים הפועלים בתחום הצעירים מציבים לעצמם הן מגוונות: יש המתייחסים למימוש הפוטנציאל האישי של צעירים ויש המתייחסים לשינוי מדיניות וסוגיות מקרו שאליהן צעירים קשורים.

תרשים 12: מטרות* של ארגונים בתחום הצעירים

* לרוב מדובר במטרות הארגון

כאשר נבחנו ההבדלים בין מטרות הארגון לאור ותק הארגון, לא נמצא קשר מובהק, אולם התקבלה תמונה מעניינת:

ארגונים כמעט אינם עוסקים בשינויי מדיניות.

ארגונים ותיקים יותר מארגונים בתחילת הדרך (עד שנתיים) מציבים כמטרה את הגדלת מספר הצעירים המעורבים בעשייה חברתית ואזרחית.

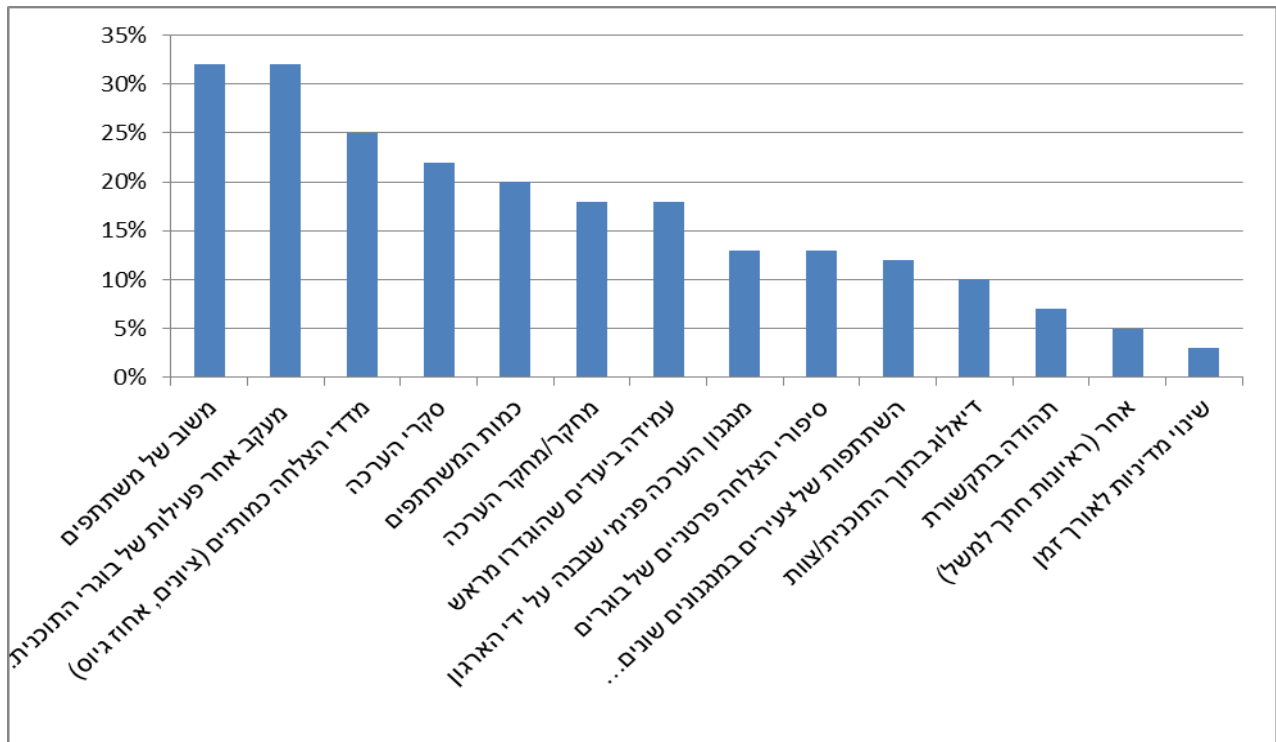
בעיקר ארגונים חדשים (אולי זה ביטוי לקפיצה במרכזי הצעירים) רואים בהחזרת צעירים ליישוב יעד או מטרה.

מימוש פוטנציאל תעסוקתי הוא בעיקר מדד של ארגונים ותיקים, בעוד שקידום צעירים בתחומי החיים השונים הוא יעד של ארגונים חדשים. נושא הצדק החברתי בא לידי ביטוי באופן בולט בארגונים חדשים (עד שנתיים) ומבטא כנראה את השפעות המחאה החברתית.

7.2.2 מדידת הצלחות בארגון

כאשר אנו בוחנים את עצם העיסוק של ארגונים במדידת הצלחות וכיצד ארגונים מודדים הצלחה עולה התמונה שלהלן (הסה"כ מסתכם ביותר ממאה אחוזים מאחר שכל ארגון יכול לציין יותר מכלי אחד):

תרשים 13: מדידת הצלחות בארגון

ניכר כי חלק גדול מהארגונים משתמשים בכלים כמותיים מסוגים שונים של מדידה: שליש מהארגונים עוסקים במדידת תוצאות באמצעות משובים של המשתתפים הבוחנים בפועל שביעות רצון, שיעור דומה עוסק במעקב אחר בוגרי התכנית (לא ברור לאיזו תקופה). 25% מהארגונים משתמשים במדדים כמותיים (ציונים, אחוזי גיוס) ועוד.

עם זאת חלק מהארגונים תיארו מדדי הצלחה שהם למעשה סובייקטיביים למדי: 13% מהארגונים מתבססים על סיפורי הצלחה פרטניים ו-10% על דיאלוג בתוך התכנית (הערכה סובייקטיבית של הצוות). גם המדד "תהודה בתקשורת" מתואר כיעד/ מטרה (7%). מנגנון הערכה פנימי (13%) אינו מדד הצלחה כלל אלא כלי למדידה.

כמו כן ארגונים סבורים כי שינויי מדיניות הם מדד להצלחה בתחום הצעירים, אך מהגרף עולה כי ארגונים כמעט אינם מודדים את נושא שינויי המדיניות.

ותק הארגון ומידת השימוש במדידת תוצאות – אמנם הצלבה בין ותק הארגון לבין מדידת הצלחות הארגון אינה מלמדת על קשר מובהק, אך ישנם ממצאים מעניינים: ארגון ותיק נוטה להשתמש באפשרויות מדידה שונות, בעוד שארגונים חדשים משתמשים במספר כלים מצומצם (וכלל לא במחקרים, כנראה מסיבות תקציביות).

סיכום הממצאים:

- ההישגים העיקריים שמתארים הארגונים הם סיוע לצעירים בגיבוש זהות אישית וקהילתית ועידוד מעורבות חברתית ומנהיגות בקרב צעירים. אף שהם מייחסים לכך חשיבות, הם אינם עוסקים בשינוי מדיניות וגם אינם מודדים את הצלחתם בכך.
- ישנו פער בין תפיסת הארגונים מהי מטרה, יעד ומדד הצלחה וארגונים לרוב אינם מתרגמים את המטרות/יעדים שלהן למדדים.
- חלק גדול מהארגונים משתמשים בכלים כמותיים מסוגים שונים של מדידה.

8. אפיון הפערים בין הצרכים, ההזדמנויות והמענים הקיימים

בבואנו להסיק מסקנות מהמיפוי שערכנו של השירותים הקיימים¹⁰⁰ של המשקיעים החברתיים ושל הארגונים הפועלים בתחום אנו למדים, כי כיום, לאחר 10 שנים שבהן התחום נמצא על המפה, ואף שהוא צמח באופן דרמטי בשירותים הקיימים ובמגוון השחקנים הפעילים, עדיין קיימים צרכים רבים שלא נענו עבור אוכלוסיות שונות. כמו כן קיימת שורה של הזדמנויות שהפוטנציאל שלהן לא מוצה.

8.1 צרכים

8.1.1 צרכים של תתי קבוצות באוכלוסיית הצעירים שאינם מקבלים מענה

כאשר אנו בוחנים את קבוצות האוכלוסייה השונות של צעירים ואת היקף השירותים שהם מקבלים אנו למדים, כי אף שאין קבוצת אוכלוסייה שנעדרת כיום ממפת השירותים, ישנן סוגיות שונות שעדיין דורשות התייחסות עבור האוכלוסיות שלהן:

¹⁰⁰ במסגרת מיפוי השירותים שקיימנו, בחנו את מגוון והיקף המענים לאוכלוסיות השונות בעלי מוגבלויות, עולים מאתיופיה ובוכרה, ערבים, צעירים פגיעים, צעירי פריפריה, הציבור הרחב ומצטיינים על פי נושאים: דיור, רווחה, השכלה, תעסוקה, זהות, פנאי ומשפחה, מעורבות חברתית, שינוי חברתי ופוליטי וידע ומידע על שירותים (כלומר זמינות הידע על השירותים לצעירים). את המיפוי ניתן לראות בנספח 5 כמו גם את רשימת התכניות שמופן.

8.1.1.1 צעירים מאוכלוסיות שאינן משרתות

אלה הן אוכלוסיות צעירים אשר לרוב אינן נהנות, מסיבות שונות, מהטבות חוק חיילים משוחררים, וככאלה הן זכאיות למשאבים פחותים בהרבה משל המשרתים בשירות צבאי או לאומי אזרחי ונהנות משירותים אלה במידה פחותה יותר: מדובר במענק שחרור, הטבות במימון השכלה גבוהה, סיוע ביעוץ והכוונה, מלגות לרכישת מקצוע וכיוצא באלה. משאבים אלה הם משאבים ממשלתיים, ומשאבים פילנתרופיים של גורמים רבים המדירים אוכלוסיות שאינן משרתות או שמעדיפים לתגמל משרתי שירות צבאי איכותי.

צעירים אלה הם צעירים מקבוצות אוכלוסייה מודרות, שאי גיוסן לצבא או למסגרות השירות הלאומי, פוגע ביכולתם להשתלב כלכלית וחברתית ולהשיג מוביליות חברתית: צעירים בסיכון/ צעירים פגיעים, צעירים בעלי מוגבלויות וצעירים ערבים.

צרכים של צעירים פגיעים – בכל הקשור לצעירים פגיעים אנו מחלקים את ההתייחסות לצעירים חסרי עורף משפחתי ולצעירים פגיעים במובן הרחב.

עבור צעירים חסרי עורף משפחתי ישנו מגוון רב של שירותים (המענים ניתנים לרוב בשותפויות בין משרד הרווחה ועמותות): מעני דיור, השתלבות בשוק התעסוקה, השלמת השכלה, השכלה גבוהה ומעורבות חברתית. ואולם כל אלה ניתנים בהיקף בלתי מספק, בעיקר כאשר מדובר על מענים הוליסטיים ועל הפער בין הדרישה למעני דיור לבין המצב בפועל. גם הסוגיה של פיתוח קריירה בקרב צעירים פגיעים (ולא רק השתלבות בתעסוקה) אינה זוכה להתייחסות. כמו כן מענים של מעורבות חברתית כלל אינם ניתנים לצעירים אלה.

כאשר אנו בוחנים את מפת השירותים עבור צעירים המתמודדים עם סוגים נוספים של פגיעות, התמונה מעט יותר עגומה. למרות ההבנה כיום כי יש לבחון צעירים המתמודדים עם פגיעות במובנה הרחב יותר ולא רק עם צעירים חסרי עורף משפחתי, רוב המענים כיום לצעירים פגיעים מתמקדים בצעירים בוגרי פנימיות. יש אפוא לפתח מודעות בקרב העוסקים בתחום, להרחיב את השירותים ולהתאים אותם גם לצעירים פגיעים אחרים, במובן הרחב. מדובר באוכלוסייה רחבה שקשה יותר לאתר אותה, אך היא מתמודדת עם חסמים דומים וגם עם סוגיה של היעדר מסגרת וכתובת לפנות אליה.

סוגיה אחת מרכזית לצעירים פגיעים היא סוגיית הדיור: צעירים פגיעים, בעיקר חסרי עורף משפחתי, מתמודדים עם היבטים שונים של קשיי דיור¹⁰¹: עוד קודם להתמודדות עם נושאים של דיור בר השגה,

¹⁰¹ זעירא ואח' 2012.

צעירים פגיעים וצעירים בסיכון מתמודדים עם צורך בקורת גג – "מקום ראוי לישון בו". מדובר בפתרונות דיור לצעירים חסרי קורת גג, למשל דירות מעבר, סיוע בשכר דירה, סיוע במציאת דיור ועוד.

אחד הנושאים המרכזיים הרלוונטיים לצעירים פגיעים הוא נושא השלמת השכלה, אשר למרות התנהלותם של כמה פרויקטים, זקוק להרחבה משמעותית. צעירים פגיעים, במובן של חסרי השכלה תיכונית, הם אוכלוסייה שיש לפתח עבורה מענים מתאימים (הכשרות רלוונטיות, רכישת השכלת יסוד והשכלה תיכונית, מלגות להכשרה מקצועית וייעוץ), מאחר שמצד אחד זו אוכלוסייה שסיכוייה להשתלב בשוק התעסוקה באופן איכותי נמוכים במיוחד ומצד אחר אין עבורה מענים – לא של הכשרות רלוונטיות שמתאימות לשוק התעסוקה במאה ה-21 ולא של אפשרויות מימון לרכישת מקצוע. למעשה אין כיום עיסוק מושגי בנושא של פיתוח קריירה לצעירים חסרי השכלה תיכונית.

צרכים של צעירים ערבים – יחסית לחלקם באוכלוסייה אלה זוכים לעיסוק מועט יחסית מטעם המדינה כמו גם מטעם ארגונים התנדבותיים. אמנם הסקר הצביע על שיעור גבוה מהמצופה של מענים לערבים, אך בפועל אנשי מקצוע כמו גם קובעי מדיניות, מודעים לכך שפלח זה באוכלוסייה מוזנח יחסית.

כאשר נבחנים המענים הניתנים להם על פני תקופות ההתבגרות הצעירה עולה, כי עבור צעירים ערבים ישנם מענים רבים יחסית עבור סטודנטים ועיסוק רב בקרב סטודנטים, אולם בתקופות אחרות ישנו עיסוק מועט יותר. הממצא הבולט ביותר הוא העיסוק המועט בתקופה של תחילת השכלה גבוהה, כלומר ייעוץ בסוגיות של בחירת מסלול קריירה. על בסיס הסקר שלנו צעירים ערבים כלל אינם זוכים למענים בנושא כלים לניהול משק בית ומשפחה (הורות צעירה).

ישנה התייחסות מעטה בלבד בקרב ארגונים לסיוע כספי לצעירים ערבים, לכן צעירים מעוטי הכנסה בקרב אוכלוסייה זו יכולים ליהנות ממשאבי מימון מעטים יותר ביחס לעמיתיהם בציבור היהודי. כמו כן, בולט למדי העיסוק המועט בסוגיות ערכיות ועיצוב תפיסות עולם. זאת כפועל יוצא של השתתפות נמוכה יחסית של ארגונים לשינוי חברתי ופוליטי של הציבור הערבי או פשוט מעצם קיומם של מעט ארגונים כאלה.

צרכים של צעירים בעלי מוגבלויות – כאשר מסתכלים על הצרכים של קבוצה זו לאורך שלבי ההתבגרות של הצעיר, בולט כאמור עיסוק נמוך בגילי הצבא ותחילת השכלה גבוהה כמו גם בסוגיות של תחילת תעסוקה והקמת משפחה. אף שצעירים אלה זוכים למגוון רחב יחסית של מענים לצרכים האופייניים לתקופת ההתבגרות הצעירה, מהסקר שערכנו עולה, כי הם כמעט אינם זוכים לסיוע כספי.

8.1.1.2 צעירים עולים

באופן יחסי לחלקם באוכלוסייה, צעירים עולים מהעדה האתיופית קווקז ובוכרה נהנים ממענים רבים. עם זאת כאשר אנו בוחנים את המענים לעולים לאורך ציר הזמן (הסוגיות המרכזיות) של תקופת

ההתבגרות הצעירה אנו למדים כי העיסוק בכל הסוגיות הולך ויורד לאורך שלבי ההתבגרות של הצעיר. בעיקר בולט עיסוק נמוך יחסית בסוגיות של תחילת תעסוקה ומשפחות צעירות עם ילדים.

8.1.1.3 צעירים מציבור הצעירים הכללי

זוהי קבוצת אוכלוסייה נוספת, שלמעשה מהווה את רוב הצעירים. עבור צעירים אלה כמעט מחצית מהמענים שמיפנו בסקר ניתנים בתקופת הצבא/ השירות האזרחי. קבוצה זו אינה נתפסת לרוב כ"לקוח" לשירותים שונים לצעירים הניתנים/ מסובסדים על ידי הממשלה או המגזר השלישי (ייעוץ להשכלה גבוהה, ייעוץ תעסוקתי וכדומה), מאחר שלמעשה השוק הפרטי פתוח בפניהם. עם זאת, ישנה בעיה בהנחה זו משום שאין כיום הבנה הוליסטית של סוגיית צומתי ההכרעה של צעירים באשר הם. כמו כן השירותים הניתנים במסגרת פרטית אינם תמיד איכותיים ואינם מביאים בחשבון את ההיבטים המערכתיים/ הכוללניים של קבלת החלטות בנושאי קריירה עבור צעירים בכלל, ובהם גם צעירים מהציבור הכללי, וכך למעשה השוק הפרטי אינו מספק את הצורך. סוגיה נוספת היא עצם המודעות לקיומם של שירותים קיימים והמוכנות להיעזר בהם. הסקר שערכנו בקרב צעירים, כמו גם מחקרים שנערכו (בעיקר מחקרו של איתמר גתי שהוזכר קודם לכן) מלמדים שלצעירים ישנה מודעות נמוכה לשירותים קיימים ונכונות נמוכה להיעזר בשירותים מקצועיים לקבלת החלטות¹⁰².

8.1.2 סוגיות נושאות המעסיקות צעירים אשר זוכות להתייחסות חלקית

כאשר אנו בוחנים את הנושאים המעסיקים צעירים עולה, כי ישנם מספר נושאים שצריכים לזכות לדעתנו למענה טוב יותר.

פיתוח קריירה וסוגיית התעסוקה – סוגיית ההשתלבות בשוק התעסוקה ראתה התרחבות ניכרת במענים, בעיקר במסגרת תב"ת-ג'וינט ישראל, שותפויות עם עמותות וגופים נוספים ועמותות שבאות לסייע בשילוב תעסוקתי ורישות. עם זאת היקף המענים בכל הקשור להכשרה מקצועית, ולייעוץ להשכלה גבוהה ומלגות להשכלה גבוהה, אינו מספק, ובמידה רבה יותר עבור אוכלוסיות שאינן נהנות מהטבות חוק חיילים משוחררים: צעירים בסיכון, ערבים וצעירים עם מוגבלויות. נוסף על כך שקבוצות אלה אינן יכולות ליהנות מהשירותים הקיימים, המוענקים בעיקר לזכאים על פי חוק חיילים משוחררים או במסגרת השוק הפרטי, קבוצות אלה מתמודדות גם עם חסמים נוספים להשתלבותם בשוק התעסוקה - של דעות קדומות, חוסר מודעות ואפליה. קבוצה נוספת שעדיין מתמודדת עם חסמים להשתלבות איכותית בשוק התעסוקה היא עולים יוצאי אתיופיה ובוכרה, אולם באופן יחסי לחלקם באוכלוסייה הם זוכים להתייחסות רבה.

¹⁰² צעירים אינם מכירים את השירותים לצעירים: מלבד מלגות לסטודנטים, שרק 40% מהצעירים אינם מכירים, את שאר השירותים הקיימים – שירותי ייעוץ והכוונה, מרכזי צעירים, סיוע כספי, תכניות מנהיגות ומענים מוניציפליים בין 70%-80% מהצעירים אינם מכירים. כמו כן 36% מהצעירים סבורים כי אין צורך בשירותים נוספים לצעירים או בהרחבת המענים.

מעבר לסוגיות הנקודתיות שקשורות לקידום תעסוקה איכותית, אנו מציעים לפעול לקידום ראייה של פיתוח קריירה לכלל אוכלוסיית הצעירים, ובפרט לאוכלוסיות שמצבן בשוק התעסוקה דורש שיפור.

סוגיית ההשכלה (השלמת השכלה) – הסוגיה של השלמת השכלה בסיסית ותיכונית היא סוגיה רלוונטית אמנם רק לחלק קטן מהצעירים, ואולם היא, לעניות דעתנו, בסיסית לתחום: סוגיה זו קריטית להמשך ההשתלבות של צעירים בשוק העבודה, משום שהשוק הפרטי כמעט ואינו מספק מענים של השלמת השכלה כזאת ובעיקר לאחר שמשד החינוך חדל מלממן את התכניות להשכלת מבוגרים. משתנים אלה מביאים למצב שרק חלק קטן מהצעירים שנוקמים למענה זה יכולים ליהנות ממנו.

דיוור – בתחום הדיוור קיים פער ניכר בין הצרכים לבין המענים בכל הסוגיות הרלוונטיות לשוק הדיוור, הן סוגיות של היעדר ידע והן קיומן של אלטרנטיבות דיוור מספקות לצעירים (דיוור בר השגה, שכירות וכדומה). ישנן התארגנויות מקומיות של צעירים ליצירת אלטרנטיבות דיוור, אך יוזמות כאל מועטות.

משך הזמן של הסיוע – חלק גדול מהמענים ממומן על פי חוק חיילים משוחררים. כפי שתיארנו קודם עובדה זו מגבילה צעירים מקבוצות אוכלוסייה שאינן משרתות בשירות צבאי, אזרחי או לאומי, אך גם צעירים שלא מימשו את זכאותם בשש השנים שלאחר השחרור. זאת, דווקא כאשר צעירים אלה מתמודדים מאוחר יותר עם צומתי ההכרעה בסוגיות תעסוקה והשכלה.

ידע ומידע – סוגיית זמינות הידע על שירותים לאוכלוסיית הצעירים היא סוגיה בעייתית לכל תתי קבוצות הצעירים באשר הן: כיום לצעיר אין דרך לדעת על השירותים הזמינים, על איכותם ועל זכאותו לשירותים ממקור אחד (מלבד במקרה של עולים, הנהנים משירותיו של רכז הקליטה). ישנה אפוא בעיה של פער מידע המקשה על צעירים להבין את זכויותיהם ולממש אותן באופן פרטי או במסגרת שירותים ציבוריים הניתנים על ידי עמותות וממשלה. אמנם התחילו להיווצר בשטח יוזמות בעניין (לדוגמה עמותת "כל זכות"¹⁰³), אולם מדובר בתהליך איטי וארוך ולא בטוח שמהלך כזה הוא הפתרון הבלעדי.

¹⁰³ אתר המנגיש מידע וידע על זכויות ושירותים www.kolzhut.org.il

8.2 הזדמנויות

פיתוח מענים בתחום של מעורבות חברתית והסתכלות מערכתית כוללת לתחום

בכל הקשור להפיכת צעירים לגורם משמעותי בחברה, מעורב חברתית פוליטית ויזום, למרות עשייה רבה בתחום (הן ביוזמות "מלמעלה" של קרנות, ארגונים והממשלה) והן ביוזמות מלמטה שקמו לצורך קידום שינוי חברתי ופוליטי, לתחושתנו אין מספיק מענים לציבור הצעירים הכללי בנושאים של זהות ומעורבות חברתית. יתר על כן, למרות קיומן של מסגרות רבות למעורבות חברתית ומנהיגות (ממסגרות קדם צבאיות, מסגרות לאחר הצבא לסטודנטים, תכניות מנהיגות ומעורבות חברתית במרכזי צעירים, תכניות של קרנות שונות ושגשוג בצמיחתן של קהילות צעירות/ קהילות ייעוד) הסוגיה העיקרית בנושא המעורבות החברתית היא העדר התייחסות מערכתית כוללת לאורך טווח הגילים והצורך בבניית "גשרים" בין המסגרות השונות. בכך הכוונה לתכניות לבוגרים, ופיתוח כלים עבור עמותות להפעלת בוגרים. בבסיס אלה עומדת התפיסה של התפתחות הצעיר כמעורב חברתית, אשר שומרת עמו על קשר ומכוונת אותו לאפיקים שונים למעורבות חברתית ומנהיגות עם התבגרותו ועם השינוי במצבו בחיים. כלומר - ממסגרות קדם צבאיות, לאחר השחרור, להכוונה למסגרות לימודים משפיעות (חינוך, תכניות למדיניות ציבורית וכיוצא באלה), מסגרות שונות בזמן הלימודים ובעיקר - מסגרות לאחר סיום הלימודים ועם השתלבותו לכאורה בחיים הבוגרים.

יתרה מזו המעורבות של גורמים פילנתרופים בתחום המעורבות החברתית והשינוי החברתי פוליטי מועטה מאוד, ואין כמעט שחקנים פילנתרופים הפועלים בתחום, דבר המקשה על פיתוח שירותים מיוחדים לנושא.

פיתוח מענים לחיים עצמאיים של צעירים

סוגיה נוספת היא מתן כלים "רכים" לחיים עצמאיים לצעירים באשר הם: תכנון תקציב, פיתוח ושימור זוגיות, ייעוץ משפחתי, תכנון קריירה ואיזון בין עבודה לבין משפחה. מספר המסגרות המספקות מענים מסוג זה קטן, והמודעות לקיומן נמוכה אף היא. בהינתן הלחצים השונים שבהם נתונים כיום צעירים, כגון - השתלבות בשוק התעסוקה, תרבות אינדיבידואליסטית המעודדת מימוש עצמי, תרבות צריכה והתופעה של דחיית גיל נישואין ועלייה בשיעור הגירושין, לכלים אלה יכולה להיות תרומה משמעותית.

לסיכום,

מזווית ראייה של אוכלוסיות צעירים:

- יש לפתח הסתכלות שירותית עבור צעירים פגיעים ולא רק עבור צעירים חסרי עורף משפחתי, בוגרי מסגרות רווחה או צעירים בסיכון.
 - המענים לצעירים מאוכלוסיות שאינן נהנות מהטבות חוק חיילים משוחררים הם חלקיים מאוד.
 - יש לפתח מענים (לא בהכרח התנדבותיים) עבור ציבור הצעירים הרחב ולפתח את המודעות שלהם לשירותים הקיימים כמו גם את הנכונות שלהם להיעזר בשירותים אלה.
- מזווית ראייה של נושאים המעסיקים צעירים, יש לפתח מענים טובים יותר בנושאים שלהלן:
- תעסוקה, השלמת השכלה, דיור, משך זמן הסיוע הניתן על פי חוק חיילים משוחררים, זמינות ידע ומידע על זכויות ושירותים קיימים.
 - בכל הקשור למעורבות חברתית ומנהיגות יש לפתח הסתכלות מערכתית כוללת לאורך כל טווח גילי הצעירים.
 - יש לפתח מענים נוספים בנושאים של כלים לחיים עצמאיים.

לסיכום, ישנן שתי דרכים עיקריות לצמצום הפער בין הצרכים וההזדמנויות לבין המענים הקיימים:

- הרחבת השירותים הקיימים, הן כאלה המתמודדים עם צרכים שאינם נענים והן כאלה המתייחסים להזדמנויות, וזאת באופן שיטיב עם כלל קבוצות הצעירים בחברה הישראלית, בהתבסס על גודלן באוכלוסייה מחד גיסא ועל הצרכים הייחודיים שלהן (מידת הצורך והתלות) מאידך גיסא.
- יצירת שירותים חדשים לאוכלוסיות שטרם זוהו או טרם זכו להתייחסות כפי שסקרנו בהרחבה לעיל והגדלת מגוון השירותים הקיימים.

9. סיכום והמלצות

לסיכום, תחום הצעירים התקדם בישראל באופן משמעותי מאז עלה לראשונה על סדר היום באמצע שנות ה-2000 – ממצב שבו אין בכלל תפיסה של צעירים כקבוצה מובחנת בעלת צרכים ייחודיים שעיקרם גיבוש זהות והתמודדות עם צומתי הכרעה, למצב שבו ב-2012 קיימים למעלה מ-200 ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים, חוקרים עוסקים בתחום הצעירים מזוויות שונות ושורה של אוכלוסיות צעירים זוהו כאוכלוסיות שזכאיות למענה ייחודי.

טווח המענים שארגונים מספקים כיום מגוון מאוד, וכולל מענים של ייעוץ תעסוקתי ושילוב בשוק התעסוקה, ייעוץ להשכלה גבוהה, מלגות לסטודנטים ולהכשרה מקצועית, השלמת השכלה, שירות אזרחי, שנת שירות, מכינות קדם צבאיות (גם לחילונים), תכניות מנהיגות ומעורבות חברתית, התייחסות מערכתית לצעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות, קהילות ייעוד דתיות וחילוניות כאחד בפריפריה החברתית והגיאוגרפית, פריסה ארצית של 42 מרכזי צעירים ברשויות המקומיות, המספקים מענים הוליסטיים לצעירים ברשות (ערים, מועצות מקומיות, מועצות אזוריות), מתוכם שני מרכזי צעירים מהמיעוט הבדואי והדרוזי, מענים של כלים לניהול משפחה, תכניות פנאי ותרבות.. ממצב שבו הקרנות העיקריות הפועלות בתחום הצעירים הן קרנות מלגות והקרן לחיילים משוחררים, כיום ישנם כמה קרנות וארגונים פילנתרופיים הפועלים בראייה הוליסטית מול מגוון אוכלוסיות של צעירים. עדיין מדובר במספר מועט של גופים כאלה, אך תרומתם של השחקנים הפילנתרופים לתחום הצעירים ברורה וניכרת.

כיום גם המעורבות של המגזר הממשלתי (הן המשלה והן השלטון המקומי) היא עובדה מוגמרת. למרות הקושי לקדם שינויי מדיניות, תחום הצעירים מתאפיין במעורבות של כמה משרדי ממשלה, שחקנים פוליטיים וכ-60 ראשי רשויות מקומיות. למרות ניסיונות חוזרים ונשנים והמלצות של גורמים שונים טרם גובשה מדיניות/ הסתכלות כוללת על צעירים. למרות זאת, לאור העוצמה היחסית של אוכלוסיית הצעירים, הנתפסת כעמוד השדרה העתידי של ישראל, כזו בעלת זכות הצבעה ומודעות פוליטית, יהיה קשה (כך נטען) להחזיר את הגלגל לאחור ולבטל את השירותים הקיימים. זאת במיוחד בעקבות המחאה החברתית של קיץ 2011 והתסיסה שהתעוררה בקרב ארגונים לשינוי חברתי ופוליטי.

עם זאת, למרות הישגי התחום והקפיצה האדירה שהוא עבר, התחום עדיין מתאפיין בשורה של אתגרים ועולות בו סוגיות רוחביות קריטיות לעתיד התחום והשירותים הקיימים, וגם סוגיות של אוכלוסיות מסוימות שהמענה שהן מקבלות חסר ודורש הרחבה.

9.1 אתגרים רחביים

- גיבוש מדיניות ממשלתית לצעירים בכלל ולצעירים פגיעים בפרט

להבנתנו, למרות העניין הרב של קובעי המדיניות, סוגיה מרכזית לעתיד תחום הצעירים היא קיומה של מדיניות ממשלתית לצעירים בכלל ולצעירים פגיעים בפרט. כיום למרות קיומם של שחקנים רבים ומשרדים שונים הפועלים בתחום הצעירים, במשרדים רבים אין תקציב ייעודי לצעירים, ויותר מכך, אין עיגון בחקיקה ותקינה של רוב השירותים לצעירים (מלבד קהילות צעירות, שנות שירות ומכינות קד"ץ). הסוגיה של תקינת שירותים לצעירים מהותית אף יותר בבואנו לדון בצעירים פגיעים בכלל (אשר לגביהם אין כל מדיניות מקיפה) וצעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות, אשר למרות המחויבות המוצהרת של משרדהרווחה, אין התחייבות ותקינה מעוגנת בתקציב לשירותים שלהם הם זכאים.

המעורבות הממשלתית בתחום הצעירים צריכה להבחין בין מענים שירותיים, הנמצאים ו/או ראוי שיימצאו תחת אחריותה, המתייחסים לצרכים של צעירים בסוגיות של פיתוח קריירה (תעסוקה והשכלה) ודיוור, לבין מענים הנמצאים תחת תפקידה של החברה האזרחית (קידום מעורבות חברתית ופוליטית של צעירים, פיתוח מעורבות חברתית ועוד).

להבנתנו, על הארגונים החברתיים לפעול באופן אקטיבי לקידום מדיניות ממשלתית מתאימה לתחום הצעירים בכלל ולאוכלוסיות מודרות בפרט. במצב הקיים, ארגונים מודעים לחשיבות קידום שינויי מדיניות ושינוי חלוקת התפקידים עם הממשלה, אולם למעשה הם אינם עוסקים בכך די וגם אינם מודדים את עשייתם בנושא.

- גיבוש מדיניות ביחס לתפקיד השלטון המקומי

נושא קריטי נוסף הוא העדרה של מדיניות ממשלתית ביחס לתפקיד השלטון המקומי בתחום. בשנים האחרונות עלו לסדר היום מגוון פלטפורמות אפשריות להסדרת תחום הצעירים: משרד לצעירים, רשות לאומית, שולחן תלת מגזרי, צוות בין משרדי. ההצעה העדכנית ביותר שנמצאת כיום במרכז השיח ומקודמת על ידי שחקנים שונים (המשרד לפיתוח הנגב והגליל, ג'וינט ישראל, פורום הצעירים במרכז השלטון המקומי, שדולת הצעירים בכנסת וקרנות פילנתרופיות שונות) היא חברה ממשלתית מעורבת.

לתפיסתנו, כל חלופת מדיניות שתתקבל צריכה להגדיר מראש את תפקיד השלטון המקומי, שהוא כיום ספק השירות המרכזי בתחום. זאת בניגוד למצב כיום, שבו השלטון המקומי ממלא ואקום שנוצר על ידי הממשלה מבלי שישנה התאמה בין הכלים שברשותו, האחריות שלו והסמכויות שבידיו. יתר על כן כדי לצמצם את הפער בין רשויות חזקות ובין חלשות, מדיניות כזאת צריכה להביא בחשבון את

ההבדלים ביכולתה של הרשות לספק מענה לצרכים הקיימים, ולהתאים את המדיניות לשונות בצרכים בין הישובים השונים.

- הסדרה עצמית והפריה הדדית בין ארגוני המגזר השלישי

תחום הצעירים מתאפיין בקיומם של ארגונים רבים בעלי הגדרות ארגוניות שונות: עמותות, קרנות פילנתרופיות, ארגוני גג ותשתית, חברות לתועלת הציבור, יחידות בת בשלטון המקומי, משרדי ממשלה ושותפויות תלת מגזריות. עם זאת, בשל העדר מדיניות צעירים כוללת, אשר משפיעה על הארגונים ולרוב מציבה תמונה ברורה של צרכים ומענים, המצב הקיים הוא שאין כל גורם מתכלל בתחום, ולארגוני המגזר השלישי אין הסתכלות מערכתית על נושא הצעירים ואין כל פורומים לדיאלוג, הפריה הדדית והסדרה.

קידום תשתיות מערכתיות ושיתופי פעולה בין ארגונים, מומלץ שיתבצע על פי נושאים:

א. צעירים מצטיינים ומנהיגות – מכינות קד"ץ, שנות שירות וקהילות – מסלולי בוגרים משותפים שיקנו כלים ויכוונו בוגרי תכניות להשתלבות במסגרות השפעה, בחירת מסלולי לימודים רלוונטיים, התנדבות ומעורבות, הקמת קהילות וכדומה.

ב. צעירים פגיעים – מסגרות לובי וסנגור שיתנו לצעירים בסיכון קול מול הממשלה וידרשו תקציבים מתאימים לצעירים פגיעים.

ג. השכלה לא אקדמית והשלמת השכלה.

ד. פיתוח קריירה וקידום תעסוקה רלוונטית ואיכותית.

- קיום דיאלוג בין עמותות ותורמים בסוגיית תפקיד החברה האזרחית וגבולות האחריות אל מול הממשלה.

אנו ממליצים לעמותות ולתורמים העוסקים בתחום הצעירים לקיים דיאלוג שיטתי ומפרה, אשר יעסוק באתגרי התחום, בהגדרת תפקיד החברה האזרחית ובדרכים למנף את המשאבים המבזרים של הגורמים הרבים בתחום. כיום, לאחר התפתחות רבה בתחום, על החברה האזרחית לאתר את התרומה הייחודית שלה (שהיא, לתפיסתנו, חדשנות, אתגור הממשלה בסוגיות שאינן זוכות להתייחסות, קידום מעורבות חברתית ופוליטית של צעירים, לובי וסנגור וקידום מדיניות ממשלתית ואחריות ממשלתית על פן השירות).

אנו מאמינים כי תוצר של תהליך כזה יהיה שיפור חלוקת התפקידים בין הממשלה ובין החברה האזרחית, קבלת אחריות ממשלתית על פן השירות, מענה לצרכים של השכלה, תעסוקה וקריירה והתמקדות של החברה האזרחית בנושאים של קידום מעורבות חברתית ופוליטית של צעירים ומנהיגות בקרב הצעירים, שכן לממשלה אין יכולת וגם אין מקום לפתח מענים הקשורים לקידום חברה אזרחית חזקה ומשגשגת.

- פיתוח והנגשת ידע יישומי בנושא צעירים

למרות צמיחה אדירה בידע מחקרי בתחום, עדיין ישנן סוגיות שטרם זכו לכיסוי נאות (ראה נספח). הסוגיה העיקרית היא תרגומו של הידע האקדמי הקיים לידע יישומי. לעניות דעתנו הידע היישומי הקיים אינו מספק, וכעת, כשיש חוסר ודאות באשר לדרכי המיסוד של תחום הצעירים, יש להקדיש משאבים לפיתוח תשתיות רכות שעיקרן ידע.

מלבד יצירת ידע, על העוסקים בתחום הצעירים לפתח קודקס של מודלים ופרקטיקות מוצלחות (best practices) לעבודה עם צעירים סביב סוגיות שונות. בשנים האחרונות נצבר ידע סמוי רב בקרב העוסקים בתחום על הדרכים המוצלחות לעבוד עם צעירים, ויש לגבש דרכים להנגשת הידע הזה לכלל.

מעבר לתרגום הידע האקדמי, עומדת למעשה הסוגיה של הקשר בין האקדמיה והשדה. האקדמיה במובנים רבים שימשה סוכנת שינוי בתחום של צעירים פגיעים ובפיתוח קריירה של צעירים, אולם בעשייה הזאת אין די. הן על החוקרים העוסקים בתחום והן על אנשי המקצוע לגבש מסגרות לדיאלוג והפריה הדדית, אשר ישמשו להעלאת נושאים על סדר היום כמו גם להנגשת הידע הנצבר באקדמיה והידע הסמוי הנצבר בשדה.

כמו כן יש לעסוק באיגום הידע הקיים והנגשתו לצעירים ולאנשי מקצוע בתחום. לאחרונה קמו גופים דוגמת "כל-זכות" ו"הסדנא לידע ציבורי" שמטרתם הנגשת הידע, המענים, המדיניות והזכויות, אולם אין בכך די.

- פיתוח וחיזוק הקיימות הפיננסית של התחום והארגונים וקידום תחום הצעירים כחלק משוק משולב

למרות קיומו של מימון ממשלתי ניכר לתחום הצעירים כמו גם מעורבות של קרנות פילנתרופיות שונות, הקיימות הפיננסית של תחום הצעירים אינה מובטחת. ראשית מאחר שכפי שתואר מעלה, המימון הממשלתי הוא לרוב פרי תפיסות עולם פרסונליות של אנשי מקצוע או שחקנים פוליטיים ואינו מעוגן בחקיקה ותקנות. שנית, השחקנים הפילנתרופים במגרש אינם רבים ובעיקר ישנו מיעוט גורמים בעלי הסתכלות הוליסטית אשר פונים למגוון אוכלוסיות. שלישית, מבנה ההכנסות של הארגונים עצמם מצביע על קשיים פוטנציאליים לא מעטים: רוב ההכנסות מגיעות מהמדינה ומקרנות פילנתרופיות ואת האתגרים הקשורים לכך כבר תיארנו לעיל. כמו כן, המימון הפילנתרופי מגיע בדרך-כלל עבור סוגיות של מתן שירותים וקשה לגייס מימון למעורבות חברתית ושינוי חברתי ופוליטי.

הסוגיה של הכנסות עצמיות כמעט אינה מפותחת ויש לקדם אותה, בעיקר משום שיש לה פוטנציאל רב לחולל הכנסות משירותים לצעירים בעלי הכנסות בינוניות ומעל הממוצע, ולנוכח העדר מענים איכותיים בשוק עצמו עבור צעירים אלה.

למרות תפיסה נמוכה של שילוב המגזר הפרטי בתחום הצעירים בקרב עמותות, ישנם כיום כמה מיזמים משותפים (של המגזר הפרטי והציבורי) בעיקר בסוגיית הדיור, שאפשר ללמוד מהם; יש לשקול

את הרחבתם לנושאים שבהם אין הכרח לספק את המענים במתכונת של פילנתרופיה ו/או לאוכלוסיות חזקות שיכולות לשלם על שירותים ראויים ואשר השוק במצב הקיים אינו מציע מענה מספק.

אנו ממליצים לעוסקים בתחום לחתור לדרכים חדשניות שבהן ניתן לייצר הכנסות ו/או לשלב שחקנים למטרת רווח כדי לקדם את היקף ואת טיב המענים לצעירים ולהגביר את פריסתם. יתר על כן קידום תפיסה חדשנית ביחס לקיימות הפיננסית של התחום יכולה לשמש קרקע ניסויית לסוגיית המגזר הרביעי והשותפות הפרטית-ציבורית עם עמותות בכלל. זאת משום שצעירים הם קהל יעד אטרקטיבי לפיתוח שוק מעורב: אוכלוסייה בעלת כישורים, ידע ורצון להשתלב בשוק כגורמים משמעותיים ובעלי יכולת צריכה. כל אלה יוצרים פוטנציאל גבוה למעורבות בשוק הפרטי. שיכולה להיות מסגרת לקיומו של שיח תלת מגזרי אמיתי ביחס לצעירים ולתפקידם בחברה ובכלכלה.

הסוגיה של עידוד יזמות עסקית של צעירים יכולה אף היא להיות חלק מפיתוח תחום הצעירים כשוק מעורב ובכך היא טומנת הזדמנויות כלכליות למשקיעים ולצעירים וכן הזדמנות לקידום משק התעסוקה והחברה בישראל.

• העלאת המודעות לצורך והעלאת הנכונות להיעזר

כפי שעולה, הן מהספרות הקיימת והן מהסקר שערכנו בקרב צעירים, ישנו אתגר לא קטן הקשור למודעות לצורך ולשירותים הקיימים ולעצם הנכונות של צעירים להיעזר בשירותים אלה; המודעות לשירותים הקיימים, כמו גם לצורך עצמו, נמוכה מאוד, וצעירים ממעטים להיעזר בגורמי מקצוע בסוגיות משמעותיות, כגון קריירה והשכלה. הצעירים גם מודעים במידה נמוכה בלבד לשירותים הקיימים (בסקר שערכנו רק 20%-30% מהצעירים מכירים מענים שונים המוצעים לצעירים). את המודעות הנמוכה ניתן להסביר במגוון דרכים: קיומה של טרמינולוגיה לא אחידה בין מרכזי הצעירים, הפריסה של מרכז הצעירים ברשויות קטנות ועוד. עם זאת, צריך וחשוב לטפל בסוגיה כדי להגביר גם את הלחץ על קובעי המדיניות לתקן את נושא הצעירים.

• שיתוף אוכלוסיית הצעירים בפיתוח שירותים, בלמידה ובהגדרת הסוגיות הרלוונטיות עבורה

אוכלוסיית הצעירים אינה אוכלוסייה נבלעת אל הקיר. מדובר באוכלוסייה בוגרת, שיש לראות בה שותפה בפיתוח המענים עבורה. יש להמשיך ולתת לה מקום ומשקל בפיתוח השירותים הקיימים וכן בניסוח הטרמינולוגיה המתאימה (לדוגמה להחליט אם להשתמש במונח צעירים פגיעים או בצעירים עם אתגרים, כפי שהוצע בעבר), בקידום המדיניות בתחום ובגיבוש מודלים מוצלחים לעבודה עם ולמען צעירים.

ייתכן שההתייחסות לצעירים ברוב המקרים אינה צריכה להיות כהתייחסות לאוכלוסייה הנזקקת לשירות, אלא כאוכלוסייה שיש לספק לה פלטפורמות להגדרת הצרכים שלה ולפיתוח המענים

הרלוונטיים עבורה. באופן כזה צעירים יעודדו להיות סוכני שינוי ולא "נהנים" מהשירות. לפיכך נדרשת מארגונים יכולת לקיים שיח עם צעירים ולא רק לספק או להציע שירות.

9.2 אתגרים נקודתיים – הרחבת היקף ומגוון המענים הקיימים לאוכלוסיות ופיתוח תשתיות

כפי שתיארנו בפרק הקודם, ככלל אוכלוסיות הצעירים אינן זוכות למענים מספקים. עם זאת, ישנה שורה של אוכלוסיות, אשר גם באופן יחסי לכלל אוכלוסיית הצעירים, המענה עבורן מועט יחסית לחלקן באוכלוסייה, והן מוזנחות על ידי הממסד והמגזר השלישי.

9.2.1 זיהוי אוכלוסיות אשר אינן מקבלות מענים והנגשת המענים הקיימים לאוכלוסיות אשר אינן נהנות מחוק חיילים משוחררים

צעירים שאינם זכאים לשירותים על פי חוק חיילים משוחררים כוללים אוכלוסיות לא משרתות; אוכלוסיות כאלה הן באופן מובהק צעירים ערבים, אך גם צעירים פגיעים בהגדרה הרחבה שלהם (ולא רק צעירים בוגרי מסגרות רווחה או חסרי עורף משפחתי) וצעירים בעלי מוגבלות ו/או צרכים מיוחדים. הגדרה זו תקפה גם לצעירים שעברו יותר משש שנים ממועד השחרור שלהם.

בקבוצת הצעירים הערבים (מלבד בתקופת היותם סטודנטים) יש עיסוק מועט ביותר. בקרב בעלי צרכים מיוחדים בולט העיסוק הנמוך בשלבים של גילי צבא ותחילת השכלה גבוהה וגם בשלבים של תחילת תעסוקה והקמת משפחה. מענים של עיצוב זהות ערכית ותפיסת עולם ערכית כלל אינם ניתנים לצעירים בוגרי רווחה ולצעירים ערבים.

מלבד צעירים ערבים, עבור יתר אוכלוסיית הצעירים הלא משרתים קיימים מענים, אולם אלה אינם מספקים, הן בהיקף והן בכיסוי לאורך תקופת הצעירים:

- צעירים חסרי עורף משפחתי – היקף לא מספק של מעני דיור ומענים הוליסטיים.
- צעירים פגיעים – צורך בהרחבת נושא השלמת השכלה בכלל (מענים, מלגות/ מימון).

נמצא היקף לא מספק של מעני תעסוקה, הכשרה מקצועית, ייעוץ ומלגות להשכלה גבוהה לשלוש קבוצות אוכלוסייה: צעירים פגיעים, ערבים ובעלי מוגבלויות. עבור אלה נדרשת עבורם אפוא הרחבת המענים של כלים לחיים עצמאיים ולניהול משפחה תקציב, זוגיות, משפחה, תכנון קריירה ואיזון.

כלים לניהול משק בית ומשפחה (הורות צעירה) כלל אינם ניתנים לצעירים מהציבור הרחב, מצטיינים, צעירים מהפריפריה החברתית, וערבים. נקודה נוספת היא הצורך בפיתוח שירותים ותשתיות חדשות, שלמרות המגוון הרב אינם קיימים עדיין. בראש ובראשונה יש צורך בפיתוח ויצירת שירותים עבור צעירים פגיעים במובן הרחב ולא רק לבוגרי מסגרות חוץ ביתיות וצעירים בסיכון. כמו כן יש למצוא את הדרכים לספק מענים לכלל האוכלוסיות שאינן נהנות מחוק חיילים משוחררים שהוזכרו לעיל, כלומר מענים לאוכלוסיות שאינן משרתות שירות צבאי, לאומי או אזרחי מלא. האחרונות מודרות באופן בולט מרבים מהשירותים לצעירים, והן נהנות ממשאבים פחותים גם מהזירה הפילנתרופית, אשר נוטה

להעדיף יוצאי צבא בכלל וחיילים קרביים בפרט. מבלי לערער על כך שאלה ראויים, אל לנו לשכוח כי כלל הצעירים ראויים למענים.

תהליך משמעותי שהחל הוא קידום אפשרויות שירות לאוכלוסיות אלה (מסגרות השירות האזרחי למיניהן) והנגשתן לאוכלוסיות מודרות. עם זאת לא כל הצעירים יכולים להשתלב בשירות כזה (הן מסיבות של מסוגלות והן מסיבות ערכיות ופוליטיות) ושירותים לצעירים כאמור צריכים להינתן לכלל הצעירים באשר הם צעירים. כמו כן היקף המענים הקיימים (ואיכותם) לשירות אזרחי דורש הרחבה ניכרת כדי לענות לצרכים¹⁰⁴.

9.2.2 פיתוח והרחבת המענים הקיימים

יש צורך ביצירת פתרונות תעסוקה והכשרה לצעירים חסרי השכלה – הן הכשרות רלוונטיות, מלגות לרכישת הכשרה, כלים (שפה, אוריינות וכיוצא באלה).

נושא הדיור צריך לזכות להתייחסות רבה הרבה יותר מהמצב כיום, הן בכל הקשור ליצירת אלטרנטיבות (אם במסגרת מדיניות, יוזמות התנדבותיות מקומיות ואחרות ושיתופי פעולה בין המגזר השלישי לבין המגזר הפרטי, ואם סביב עניין קידום הבנה בנושא הדיור של הציבור, מתן כלים ושיפור יכולת ההשגה שלו). נושא הדיור אמנם מורכב מאוד אך המגזר השלישי יכול להציע פתרונות יצירתיים ולאטגר את המגזרים האחרים בחשיבה על פתרונות לצורך אקוטי זה.

העיסוק בסוגיית הדיור צריך להבחין בין הצרכים השונים של קבוצות אוכלוסייה שונות, מבלי שהאחד ידיר את השני; חייבת להיעשות הבחנה בין דיור בר השגה לציבור הצעירים בכלל לבין פתרונות ומעני דיור לאוכלוסיות מודרות. זאת הן בשל הצורך – אוכלוסיות מודרות מתמודדות עם קשיים רבים יותר בהשגת מעני דיור, והן משום שהמענים יהיו שונים וגם המימון והכתובת לפיתוחם יהיו שונים.

9.2.3 יצירת הסתכלות ארוכת טווח על צעירים

הנושא האחרון שיש לפתח הוא למעשה מסגרת או הסתכלות מערכתית על תחום המעורבות החברתית והמנהיגות. כיום יש צורך בפיתוח הסתכלות כוללת ובניית גשרים בין המסגרות הרבות ובפיתוח הסתכלות לשלבים של ביסוס קריירה כדי שההשקעה האדירה שיש בתחום לא תרד לטמיון.

9.3 מדידת הצלחות ואפקטיביות בארגונים

ארגונים הפועלים בתחום הצעירים אשר השתתפו במחקר שערכנו מדגימים חשיבה ועשייה מפותחות יחסית בהקשר של הצבת מטרות ויעדים רלוונטיים לתחום, ובמדידת הצלחות ואפקטיביות ארגונית.

חלק לא קטן מהארגונים מפעיל ראייה הוליסטית של שירותים והזדמנויות, כלומר מענה לצרכים והתייחסות לצעירים כמשאב. חלק ניכר מהארגונים מפעיל חשיבה מערכתית ביחס לתחום שבו הם פועלים, כלומר עולם הצעירים ועולם המדיניות הצעירים; ארגונים מציבים לעצמם יעדי הצלחה רלוונטיים וכן עוסקים במדידה של ההישגים שלהם.

אולם כדי לעשות כל זאת טוב יותר ישנן עדיין כמה המלצות:

- א. על הארגונים להגדיר לעצמם את המצפן הערכי המכוון אל פעילותם שלאורו הם רוצים לפתח שירותים או פלטפורמות לצעירים – כיצד הם תופסים צעירים, מה מערכת היחסים שהם רוצים לקיים עם המדינה וכדומה.
- ב. ישנו חוסר הבנה, כפי שהדבר מתבטא בתשובות הארגונים, באשר להבדל בין מטרות, יעדים ומדדי הצלחה וישנו בלבול בין המונחים. ארגונים צריכים לפתח הסתכלות הפורטת את מטרות ויעדי הארגון למדדי הצלחה כדי לממש טוב יותר את המטרות שהם מציבים לעצמם ולפעול באופן אפקטיבי יותר בתחום.
- ג. גיבוש מדדי ההצלחה אינו יכול להיעשות על-ידי אנשי המקצוע בלבד. יש לשתף את אוכלוסיית הצעירים בגיבוש מדדי ההצלחה והאפקטיביות עבורה.
- ד. עבור קרנות וגורמים מממנים אנו ממליצים לקדם הערכה ומדידה, ולא להיצמד רק למימון פרויקטים בתחום הצעירים. קרנות שפועלות בתחום של פיתוח תשתיות קצרו פירות בנושא בקרב ארגוני הצעירים, אולם עדיין יש מקום לשיפור.
- ה. על קרנות ועל ארגונים כאחד לפתח ואף לממן תשתיות למדידה והערכה לטווח הארוך. מודעות אינה מספיקה לקיום מערך למידה ומעקב; בטווח הארוך הדבר דורש תשתית טכנולוגית, ויש לו עלויות. עם זאת, למידה מהצלחות ועשייה מכוונת תוצאות, אפשר לקיימה גם בכלים זמינים ופשוטים יחסית.
- ו. לארגונים אנו ממליצים להטמיע טוב יותר מדידה לטווח הארוך. אמנם ארגונים רבים מציינים שהם מקיימים מעקב אחר בוגרים, אך לא ברור למשך כמה זמן נערך מעקב כזה. לכן איננו יכולים לאתר הצלחה אמיתית, בטווח הארוך של חיי הצעיר כבוגר מעורב ומשפיע בחברה.
- ז. ארגונים תופסים את תחום המדיניות כמשמעותי להצלחה, ועדיין באופן יחסי הם אינם רואים בו תחום פעולה שלהם כארגון. על הארגונים לפעול באופן אקטיבי בתחום המדיניות בדרכים התואמות את המשאבים והיכולות של הארגון.
- ח. למרות ההנחה כי היחס לצעיר צריך להיות לאורך טווח זמן, אין מספיק התייחסות לצרכיו לאורך זמן, ואין ניסיון לספק להם מענה (ישיר או עקיף באמצעות שיתופי פעולה) מתאים. באופן כזה ההשקעה בצעירים עלולה לרדת לטמיון.

10. רשימת קריאה

10.1 מחקרים

- אזרחי י., רוזינר א., הנלה-אהרונז ב. ולוין ל. (2011). **תכנית לצעירים בסיכון במרכזי צעירים דוח מסכם**. מוגש ל-UJA Federation of New York, ג'וינט ישראל, מרטנס הופמן.
- אזרחי י., ברקת ה., עובדיה נ. ומרטנס-בן אריה ג. (2007). **פעילות מרכזי צעירים דוח ביניים 2-** מוגש לאגף לשילוב עולים, תחום מסד קליטה, ג'וינט ישראל, מרטנס הופמן.
- אלפסי מ. (2012). **מתנדבים עם מוגבלות בשירות אזרחי לאומי – פרופיל סוציו דמוגרפי ותעסוקתי של המתנדבים, מניעים לשירות ומאפייניו**. מינהל מחקר וכלכלה התמ"ת.
- בבנישתי ר., לוי ד. ורפאלי ת. (2011). **הערכת השירות הלאומי לצעירים בסיכון מזווית הראייה של הצעירים: דוח מחקר**. בית הספר לעבודה סוציאלית על שם לואיס וגבי וייספלד אוניברסיטת בר אילן.
- בבנישתי, ר. (2007). **צעירים הבוגרים ממסגרות של השמה חוץ ביתית: אתגרים ושירותים – סקירת ספרות**. בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- בבנישתי, ר. (2007). **גשר לבוגרי השמה חוץ ביתית חסרי עורף משפחתי מחקר הערכה – דוח ביניים**. בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- גיאוקרטוגרפיה. (2012). **"המשרד לפיתוח הנגב והגליל, מרכזי צעירים – הצגת ממצאים סופיים"**. מצגת.
- צינמון ר. ג. וריץ י. (2012). **מאפייניה של החקירה בשלב הבגרות הצעירה – המקרה של צעירים ישראלים**. דוח מחקר מסכם.
- צינמון ר. ג. ופלוס ח. (2011). **הגירה והאינטראקציה בין אזרחות זהות וקריירה בקרב עולים מאתיופיה לישראל**.
- גתי א., ורצברגר ד., אסולין פרץ ל. וגדסי ר. (2012). **סיוע לצעירים בישראל לקראת השתלבות תעסוקתית: מיפוי מאפיינים וצרכים**. דוח מחקר מסכם מוגש לקרן גנדיר. האוניברסיטה העברית בירושלים.
- דואק ד. (2008). **אסטרטגיות לקשר בין הרשות המקומית למשאב הצעירים בירושלים, תל אביב ובאר שבע**. עבודת תזה בהנחיית פרופ' שלמה חסון, אוניברסיטת תל אביב.
- הישראלי א., ילמה ש. (2005). **צעירים – תקצירי מאמרים, מחקרים ותוכניות בנושא צעירים בגילאי 18-30 בישראל ובעולם**. ג'וינט ישראל ואגף שילוב עולים, משרד הרווחה, משרד החינוך, משרד הבינוי והשיכון והמשרד לקליטת העלייה. ירושלים.
- הנדלס ש. (2005). **ההשתלבות התעסוקתית של עולי הקווקז בוגרי המוסדות להשכלה גבוהה**. בתוך: הישראלי א. וילמה ש. (עורכים). **צעירים – תקצירי מאמרים, מחקרים ותוכניות**

- **בנושאי צעירים בגילאי 18-30 בישראל ובעולם.** ג'וינט ישראל והאגף שילוב עולים, משרד הרווחה, משרד החינוך, משרד הבינוי והשיכון והמשרד לקליטת העלייה. ירושלים.
- **זעירא ע.**, בבבנישתי ר. ורפאלי ת. (2012). **צעירים פגיעים בתהליכי המעבר לבגרות: צרכים, שירותים ומדיניות – דוח מחקר מסכם.** בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית האוניברסיטה העברית, בית-הספר לעבודה סוציאלית אוניברסיטת בר-אילן.
- **זעירא ע.** ובבבנישתי ר. (עורכים) (2007). **גיליון מיוחד – צעירים במסגרות חוץ-ביתיות: לקראת היציאה והשנים שאחרי (28).**
- **חסקי-לוונטל ד., הנדי פ.** וכנען ר. (2009). **התנדבות סטודנטים בישראל בפרספקטיבה משווה: מנבאים, מניעים, תגמולים והשפעתם של מוסדות החינוך.** *ביטחון סוציאלי*: 79.
- **חסקי-לוונטל ד., יוגב-קרן ה.** וכץ ח. (2008). **מעורבות חברתית של צעירים בישראל. חלק 1.** המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- **טליאס מ., מור י., ופירקו י.** (2011). **הערכת גרעיני התיישבות עירוניים – מחקר הערכה עבור המשרד לפיתוח הנגב והגליל ו למשרד הבינוי והשיכון, מכון צפנת.**
- **יוגב-קרן ה.** וכץ ח. (2013), **השתתפות חברתית של צעירים בישראל 2013.** אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- **כאהן-סטרבצ'ינקי פ.** (2005). **צעירים בני 18 ויותר בסיכון – מאפיינים והשלכות – מחשבות ראשוניות.** ירושלים: ג'וינט, מכון ברוקדייל.
- **לב ל ש.** (2011). **תפיסות מלמעלה והמציאות שלמטה – תפיסות של עובדי שטח לגבי שותפויות בין מגזריות – מרכזי הצעירים בישראל כמקרה בוחן.** בהנחיית ד"ר מיכל בר אלמוג, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- **נאון ד.** (2009) **דוח מחקר מבוגרים בעלי מוגבלות בישראל.** המרכז לחקר מוגבלויות ותעסוקת אוכלוסיות מיוחדות, מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- **הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2012).** **שנתון סטטיסטי לישראל 2012.**
- **סמוחה ס.** ולכטמן ז. (2012). **שירותי אזורי של ערבים בישראל – פרויקט מחקר 2007-2011.** המרכז היהודי-ערבי, אוניברסיטת חיפה.
- **קידר מ.** (2006). **נושא במוקד – קליטה לשונית וחברתית של צעירים עולים: התמודדות עם צעירים עולים מנותקים – מאפיינים ודרכי התערבות.** *הד האולפן*: 89.
- **קינג י.** וולדה-צדיק א. (2006). **דפוסי השתלבות בתעסוקה של עולים חדשים גילאי 22-64.** מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל ביחזמת המשרד לקליטת העלייה.
- **קינג י.** (2005). **נתונים אחדים על תעסוקת עולים גילאי 18-35:** עיבוד מיוחד מנתוני סקר כוח אדם 2003. בתוך: הישראלי א. וילמה, ש. (עורכים). **צעירים – תקצירי מאמרים, מחקרים ותוכניות בנושאי צעירים בגילאי 18-30 בישראל ובעולם.** ג'וינט ישראל והאגף שילוב עולים, משרד הרווחה, משרד החינוך, משרד הבינוי והשיכון והמשרד לקליטת העלייה. ירושלים.

- שמעוני ע. ובנבנישתי ר. (2011). **ילדים נפגעי התעללות והזנחה ובמצבי סיכון ומצוקה השוהים במסגרות חוץ ביתיות והמטופלים בקהילה: רקע מצב ותוצאות**. מכון חרוב והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- Arnett J. J. (2004). **The Winding Road from the Late Teens through the Twenties**, Oxford University Press.
- Arnett J. J. (2000). **Emerging Adulthood – A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties**. *American Psychologist*. Vol. 55 No. 5. p.p 469-480.
- Arnett J. J. and Tannner J. L. (eds.) (2006). **Emerging Adults in America**, Washington DC: APA.
- Furlong A. (2009). Physical and mental health, In Furlong Andy (ed.) **Handbook of you and young adulthood – new perspectives and agendas**. pp. 329-330. London & NY: Routledge.
- Heintz Walter R. (2009). Youth transitions in an age of uncertainty. In: Furlong Andy (ed.) **Handbook of you and young adulthood – new perspectives and agendas**. London & NY: Routledge
- West P. (2009). Health in youth: changing times and changing influences. In: Furlong Andy (ed.) **Handbook of you and young adulthood – new perspectives and agendas**. pp. 331-343. London & NY: Routledge
- Flum H., & Cinamon R. G (2011). **Immigration and the interplay among citizenship, identity and career: The case of Ethiopian immigration to Israel**. Department of Education, School of Education, Ben-Gurion University, School of Education, Tel-Aviv University.

10.2 ניירות מדיניות

- אדיב י. ואורשלימי ש. (2010). **מדיניות צעירים – נייר עמדה בנושא עיצוב מדיניות צעירים כוללת**. התאחדות הסטודנטים בישראל.
- אזרחי י., ברקת ה., עובדיה נ. ומרטנס-בן אריה ג. (2007). **פעילות מרכזי צעירים דוח ביניים 2**, מוגש לאגף לשילוב עולים, תחום מסד קליטה, ג'וינט ישראל, מרטנס הופמן.
- אקשטיין צ., ודהן מ. (2011). **הצעירים הערבים בישראל**. כנס קיסריה.
- דיראסאת – מרכז ערבי למשפט ומדיניות. (יוני 2011). **מסלול המכשולים: אתגרים וכיווני פעולה לשילוב מהותי של האזרחים הערבים במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל**. מוגש למועצה להשכלה גבוהה.
- הד און ניווט אסטרטגי. (יוני 2009) **קידום צעירים וסטודנטים בישראל**. בני ברק.
- לביא א. א. (2010). **רפורמת הצעירים - דיוור: נייר עמדה בנושא מצוקת הדיוור בקרב ציבור הצעירים**. התאחדות הסטודנטים בישראל.

- לביא א. א. (2010). **רפורמת הצעירים - נטיעות חברתיות: נייר עמדה בנושא קהילות ייעוד וקריאה לשיתופי-פעולה לצורך מינוף התופעה**. התאחדות הסטודנטים בישראל.
- לבל ש. (ספטמבר 2008). **מדיניות צעירים בישראל**. ירושלים: נייר מדיניות מסכם עבור קרן גדנר.
- מילר א. (2010). **רפורמת הצעירים - הורים וילדים: נייר עמדה בנושא הורות צעירה**. התאחדות הסטודנטים בישראל.
- מרכז השלטון המקומי (2012). **טיזת - הקמה והפעלת מנגנון מוסדר לטיפול באוכלוסיית הצעירים במדינת ישראל**. מרכז השלטון המקומי - פורום צעירים.
- קטן י. (2009). **צעירים בישראל - בעיות, צרכים ושירותים - תמונת מצב ומבט לעתיד**. משרד הרווחה ושירותים החברתיים - אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה.

10.3 החלטות מדיניות

- תע"ס - מס' הוראה: 10.6 תאריך תחולה: 1.8.200 מרכז יום טיפולי שיקומי לאנשים עם אוטיזם בגיל 21 ומעלה.
- חוק סל קליטה, התשנ"ה-1994.
- נוהל 8.141, מינהל הסטודנטים והתלמידים, נהלים לסיוע בתעסוקה, דיור רווחה.
- תע"ס - מס' הוראה: 3.22 תאריך תחולה: 30.10.2000 טיפול בבני נוער ובצעירים.
- חוק הלוואות לדיור, התשנ"ב-1992.
- יוני 2012 - לוד עיר הצעירים החלטת ממשלה.
- החלטה מס. נג9/ של ועדת השרים לפיתוח הנגב והגליל מיום 21.12.2009 - הקמה ותמיכה במרכזי צעירים בנגב ובגליל, צורפה לפרוטוקול החלטות הממשלה וקיבלה תוקף של החלטת ממשלה ביום 07.01.2010 ומספרה הוא 1199(נג9). חוק זכויות הסטודנט, ספטמבר 2011, החלטת ממשלה שנ"ל חינוך בפריפריה ובירושלים.
- חוק קליטת חיילים משוחררים, התשנ"ד-1994.
- כפרי סטודנטים - החלטה מס. נג10/ של ועדת השרים לפיתוח הנגב והגליל מיום 21.12.2009, אשר צורפה לפרוטוקול החלטות הממשלה וקיבלה תוקף של החלטת ממשלה.
- תקנות קליטת חיילים משוחררים (קרן לעידוד לימודי השכלה גבוהה), התשע"א-2011.
- תקנת קהילות מחנכים- מבחנים לצורך תמיכה של משרד החינוך במוסדות ציבור לפי חוק יסודות התקציב, התשמ"ה - 1985 א3'- מינהל חברה ונוער- סיוע ותמיכה בהפעלת גרעיני מחנכים
- תקנת גרעינים תורניים- מבחנים לחלוקת כספים לצורך תמיכה של משרד החינוך התרבות והספורט במוסדות ציבור לפי חוק יסודות התקציב, התשמ"ה-1985 סעיף 3א - תמיכה בלימוד תורני ובפעולות מיוחדות למוסדות תורניים
- חוק המכינות הקדם-צבאיות" תשס"ח, אוגוסט 2008.
- החלטה מס. 3190 של משרד ראש הממשלה מיום 24.2.2008 - יחסי הממשלה, החברה האזרחית והמגזר העסקי התורם למטרות ציבוריות.

11. נספחים

נספח 1 – אוכלוסיות ייחודיות

דוח תחום המתייחס לצעירים בישראל כולל, באופן טבעי, התייחסות לאוכלוסיות מגוונות וניסיון להעמיק בניתוח הסוגיה החברתית, הצרכים והמענים הקיימים באופן ייחודי עבורן. בין האוכלוסיות השונות המקבלות התייחסות ייחודית במסגרת הדוח הם צעירים ערבים וצעירים בסיכון. תהליך התיקוף של הדוח הדגיש שעל אף ההתייחסויות שקיבלו אוכלוסיות אלו במסגרת הדוח, ישנו צורך לארגן ולאגם את הדברים באופן שיהיה קל ונוח לדלות את המידע ובמקומות הנדרשים אף להרחיב עליו.

סביב הסוגיה של צעירים בסיכון עלתה התחושה שהנתונים, המידע, הידע והמסקנות הנוגעים לצעירים אלו שזורים לאורכו של הדוח אולם, אינם מרוכזים או מאוגדים כסוגיה נפרדת וישנו צורך באיגום הדברים.

במקביל לעבודה לאיגום החומרים עבור מסמך זה, מידות נתבקשה להבנות מסמך דומה בעבור השולחן העגול הממשקי הפועל במשרד ראש הממשלה אשר החל השנה לעסוק בצעירים בסיכון – נספח 3, של דוח זה מהווה תמצית של המסמך שנכתב לשלוח העגול.

סביב הסוגיה של צעירים ערבים – הדבר היה מורכב מעט יותר. למרות העיסוק הרב יחסית בצעירים ערבים היתה תחושה כי ישנו מחסור בקול הצעירים והאוכלוסייה עצמה. לגבי צעירים ערבים התייחס הדוח בעיקר בניתוח המענים הקיימים, זיהוי הצרכים של אלו והפערים אל מול המענים. אולם, בבסיס הנתונים היה מיעוט יחסי של ארגונים ערבים שענו על הסקר וקולם בדוח היה מצומצם. לאור זאת, הוחלט על מהלך נוסף וממוקד על מנת להרחיב את הלמידה מהצעירים עצמם (הפועלים במסגרת ארגוני והתארגנויות צעירים) וארגונים הפועלים עם צעירים ערבים. הדברים שעלו ממהלך זה מופיעים בנספח 2.

נספח 1.1 – צעירים ערבים

לצעירים בני המיעוט הערבי צרכים דומים לאלה של כלל הצעירים: בתחומי תעסוקה, השכלה גבוהה, מלגות, מעורבות חברתית ועוד. עם זאת צעירים ערבים צריכים, בד בבד עם התמודדותם עם האתגרים העומדים בפני צעירים בכלל (תעסוקה, השכלה, דיור, זהות ושייכות), להתמודד עם האתגרים הייחודיים להם כחברה מסורתית וכאוכלוסיית מיעוט בישראל¹⁰⁵. ההבנה שצורכיה של אוכלוסייה זו

¹⁰⁵ דוח קריית אונו, 2010. מודרים משכילים במקצועות איכות בחברה הישראלית. צינמון, 2012.

גדולים מהמענים הקיימים מקבלת ביטוי לאורך הדוח כולו וכן בהמלצותיו. אנו חשים כי הלמידה במסגרת דוח זה היא קצה הקרחון וכי אפשר ורצוי להמשיך להעמיק את הלמידה הממוקדת בצעירים בחברה הערבית בישראל. למידה עתידית מסוג זה - עליה להתייחס לייחודיותו של כל זרם, דת ואזור מגורים בתוך החברה הערבית, מאחר שלא להשפעה נרחבת על הצרכים, המענים, המניעים לפעולה ואופן המענים שיש להבנות.

ואולם למרות השונות הנרחבת, אפשר לזהות כמה דגשים ייחודיים הנוגעים לצעירים ערבים; להלן הבולטים בניהם:

- 1. השכלה גבוהה** – כפי שפורט במהלך הדוח, נושא ההשכלה הגבוהה, שילוב הצעירים הערבים בה והצלחתם לסיימה הוא בעיה מורכבת¹⁰⁶. בפני צעירים ערבים עומדים כמה חסמי כניסה להשכלה הגבוהה, ובניהם¹⁰⁷: חסם הכניסה בגלל נתונים נמוכים (ציוני בגריות ופסיכומטרי); חסם ההשתלבות של צעירים ערבים במערכת ההשכלה הגבוהה ונשירה מהלימודים¹⁰⁸; וכן המחסור בשירותי ייעוץ והכוונה להשכלה גבוהה (והעדר מודעות לשימוש בשירותים אלה). כמו כן יש לזכור כי חלק מהצעירים הערבים אינם זכאים למימון ממשלתי הניתן במסגרת חוק חיילים משוחררים, וגם האוכלוסיות הזכאיות להטבות אלה בעקבות שירות אזרחי/ צבאי, אינן תמיד יודעות למצות את הזכויות שלהן או נמנעות למעשות זאת בעקבות הזיהוי שלהן עם משרד הביטחון (מאחר והן ניתנות דרך היחידה והקרן להכוונת חיילים משוחררים)¹⁰⁹.
- 2. תעסוקה** – נושא התעסוקה של צעירים ערבים מורכב מכמה סוגיות: הראשונה נוגעת לכשלים בשוק העבודה והשניה הדרה ממנו¹¹⁰. סוגיה זו מושפעת ממגוון גורמים, בניהם הפערים בהשכלה, צמצום המענים הקיימים לאוכלוסיות שאינן משרתות, מיעוט מעני הייעוץ והכוונה ועוד. יש לציין כי השיעור של צעירים ערבים שאינם לומדים ואינם עובדים גבוה מאוד (בשנת 2009 היה קרוב ל-40% מהצעירים הערבים בהשוואה ל-17.3% מהצעירים היהודים)¹¹¹.
- 3. מעורבות ומנהיגות** – כאמור בדוח, מרחב הפעילות למעורבות חברתית של צעירים ערבים מצומצם. בין מגוון הפלטפורמות המאפשרות מעורבות חברתית אפשר לזהות את השירות אזרחי לאומי. השירות האזרחי נועד לשמש נתיב חלופי, במקום הצבא, לחיבור ולתרומת הצעיר למדינה – וכך לאפשר לו ליהנות מהשירותים המוצעים לצעירים על פי חוק חיילים משוחררים. יחד עם זאת,

¹⁰⁶ <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1846561>

¹⁰⁷ ממסמך של המל"ג עולה, כי אחוז היהודים המתחילים ללמוד באקדמיה מתוך שנתון ממוצע עומד על 52%, בעוד שבקרב הערבים השיעור נמוך בהרבה, ועומד על 21% בלבד, כך רק כ-11% מהסטודנטים לתואר ראשון הם ערבים.

¹⁰⁸ (כ-15.4%, לעומת 10.8% בלבד במגזר היהודי).

¹⁰⁹ דיראסאת – מרכז ערבי למשפט ומדיניות. (יוני 2011). מסלול המכשולים: אתגרים וכיווני פעולה לשילוב מהותי של האזרחים הערבים במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל. מוגש למועצה להשכלה גבוהה.

¹¹⁰ דוח קרית אונו, 2010. מודרים משכילים במקצועות איכות בחברה הישראלית. צינמון, 2012.

קינג וולדה-צדיק, 2005; קינג, 2006; הנדלס, 2005.

¹¹¹ אקשטיין ודהן, 2011.

ישנן אוכלוסיות שאינן יכולות או מעוניינות מסיבות ערכיות, פוליטיות ואחרות לקחת חלק בשירות האזרחי. כיום השירות האזרחי גורר תגובות שונות, בהן התנגדות עזה של ההנהגה הפוליטית לנושא¹¹². נושא השירות האזרחי בעייתי לא רק בבחינת התפיסות לגביו, אלא גם אם צוללים ומעמיקים להתנהלותו. גורמים שעובדים עם צעירים במסגרות אלה מביעים את המחסור בתקנים, ויתרה מזו, ישנו מחסור בתקנים איכותיים הכוללים עיסוק משמעותי שבו אפשר להתפתח וכן ליווי הולם לצעירים. כמו כן, בחלק מהתוכניות חסרה תמיכה של מעטפת השירותים (כגון דיור השלמת השכלה ועוד)¹¹³.

סיכום זה, המתייחס לניתוח המענים והצרכים המופיע במהלך הדוח, מתבסס על המקורות הקיימים בתחום, ניתוח הארגונים הקיימים, ארגוני צעירים ערבים שענו על הסקר וראיונות. למרות עבודה מעמיקה זו, בניתוח המענים וזיהוי ארגוני הצעירים הפועלים בחברה הערבית, בתהליך העבודה על המחקר נתקלנו בקושי להגיע למגוון רב של ארגוני צעירים. זאת על אף ההתפתחות וההתקדמות של התחום גם בחברה הערבית. קושי זה נובע מכמה סיבות אפשריות:

הראשונה נוגעת לכלי המחקר ולעובדה שהשאלונים לא הונגשו ותורגמו לערבית.

השנייה נוגעת למבנה הארגונים: רבים מבין ארגוני הצעירים והתארגנויות הצעירים הקיימים היום בחברה הערבית טרם התאגדו כגופים עצמאיים נפרדים, וחלקם פועלים תחת כיפה רחבה יותר של ארגונים.

כמו כן, נראה כי תחום הצעירים בחברה הערבית בישראל עבר "קפיצת מדרגה" מאוחרת יותר מזו שמאפיינת את התחום בישראל בכלל, ולכן ארגונים והתארגנויות אלה המשיכו להתבסס ולהתפתח בעת כתיבת הדוח.

לאור החשיבות שאנו מייחסים להבנת הסוגיה החברתית וביטוייה בחברה הערבית בישראל, בחרנו, כמהלך משלים לדוח, לפנות באופן אישי לחלק מהארגונים, ההתארגנויות והקהילות של צעירים ערבים. באמצעות פנייה זו ביקשנו לחשוף את המידע ולהעשיר את הכתוב בדוח. לשמחתנו, פגשנו חלק מנציגי ארגונים אלה במהלך תהליך התיקוף של הדוח, והם סייעו לנו להגיע לצעירים הפועלים במסגרת ארגוני צעירים ערבים¹¹⁴. מטרת פרק זה היא להאיר את המניעים ואת הידע שנצבר אצל האנשים בשטח ולנסות למצוא את הסוגיות המשותפות של צעירים הפועלים בארגוני צעירים וארגונים הפועלים עם צעירים. באנו ללמוד על פעילות הצעירים הערבים והארגונים העובדים עמם, הצרכים הקיימים והלימת המענים הקיימים את צרכים אלה. במסגרת מהלך זה ראינו כשמונה צעירים

¹¹² סמוחה, 2012.

¹¹³ מתוך סיכום קבוצת דיון בנושא שירותים לאוכלוסיות לא משרתות – אשר התקיימה כחלק מיום חשיפת ממצאי המחקר.

114 נרצה להודות לצעירים אלה, שפתחו לנו צוהר למידה מרתק וחשוב זה.

מקהילות צעירים ערביות ו/או העובדים עם צעירים ערבים. המתודולוגיה שבחרנו היא של "כדור שלג": המרואיינים המליצו לנו על אנשי קשר רלוונטיים.

מהלך למידה זה האיר כמה סוגיות משמעותיות נוספות המופיעות להלן. סוגיות אלה מתחברות לכל שעלה בדוח בנוגע לצעירים ערבים ולארגוני צעירים ערבים ומשלימות אותו.

הראשונה היא שלצעירים מהחברה הערבית שלושה "אתגרים" נוספים בהתמודדות כצעיר – הדבקת הפער אל מול צעירים יהודים, בהתייחס למשאבים המושקעים בהם; התמודדות עם שאלות זהות מורכבות עוד יותר; והתנהלות תחרותית בשוק ההשכלה והתעסוקה שבבסיסה שפה, חוסר אמון ואפליה מובנית.

כמו כן מאחר שבדרך כלל צעירים ערבים אינם זכאים למענים שונים הניתנים לפי חוק חיילים משוחררים, יש למצוא דרכים להנגיש מענים אלה גם לאוכלוסיות שאינן משרתות, בהן צעירים ערבים, הן בהוספת מענים לשירות אזרחי (הן תקנים והן מסגרות איכותיות להתנדבות) והן בדרכים אחרות.

בכל הקשור למעורבות חברתית, המניעים לפעילותם החברתית של צעירים ערבים אינו שונה משל צעירים בכלל – ובעיקרו הרצון לקדם מציאות שונה וטובה יותר. מצאנו כי ההתמקדות של הצעירים הערבים היא היישובים שבהם הם חיים והרצון לקדם את היישוב בתחומים שונים. בין התחומים שעלו: השכלה גבוהה, מעורבות חברתית והתנדבות, תרבות ועוד. הצעירים שהתראיינו מעלים תחושה כי ישנו רצון להציע חלופה/ תוספת למנהיגות הקיימת היום ולהוביל לשינוי במציאות של היישוב. התחושה שעולה מהצעירים היא כי "צריך לקחת אחריות" וכי הם הבינו שעתידם בידיהם וביכולתם לעצב אותו.

עוד עולה כי פעילותם של ארגוני וקהילות צעירות של ערבים אינם פונים רק לחתך הגילי של הצעירים, אלא השירותים שהם מציעים פונים לכלל האוכלוסייה (גם אם ישנו מיקוד בצעירים).

נראה כי גם בהתבוננות ספציפית באוכלוסיית הצעירים הערבים בישראל, תחום הצעירים עבר כברת דרך, וכפי שעלה במהלך למידה זה, הוא עתיד להתפתח עוד. מומלץ להמשיך וללמוד על התפתחות זו ולבחון כיצד זו יכולה לתת ולהבטיח מענים לאלה שזקוקים להם, ובד בבד לשרת ולמלא את צורכי הצעירים הערבים, הצעירים בכלל, החברה הערבית בישראל והחברה הישראלית כולה.

נספח 1.2 – אוכלוסיות הצעירים בסיכון בישראל – תקציר המסמך לשולחן העגול הממשקי במשרד רה"מ¹¹⁵

צעירים בסיכון

צעירים בסיכון הם צעירים וצעירות שסיכוייהם להיקלע לתנאים שיסכנו את בריאותם (הפיזית או הנפשית) ועלולים לדון אותם לעוני או לסבכם עם החוק – גבוהים בהשוואה לסיכוייהם של אחרים¹¹⁶. בד בבד עם התמודדותם עם האתגרים הקשורים להיותם צעירים, צעירים בסיכון נדרשים להתמודד עם סוגיות משמעותיות נוספות. יכולתו של צעיר לעמוד במשימות הנדרשות ממנו בשלב חיים זה מושפעת מקיומם של תמיכה כלכלית ורגשית, עורף המספק תמיכה שכזו וכן הכשרה אקדמית או מקצועית מתאימה. לאור זאת הצעירים בסיכון נמצאים במצב בעייתי ובנקודת פתיחה נוחה פחות, המאפשרת פחות מזו של צעירים אחרים. בשל כך, ישנה משמעות מכרעת לעבודה עם צעירים בסיכון.

לסוגיית הטיפול בצעירים משנה תוקף בכל הנוגע לצעירים שהיו תחת אחריות המדינה כל עוד נחשבו מתבגרים (בוגרי מסגרות חוץ ביתיות). זאת הן מבחינה ערכית והן מבחינה תועלתנית: מן הבחינה הערכית עולה הטענה כי לחברה יש אחריות לא לנטוש אותם בדיוק בשלב שבו עליהם להתמודד עם ההכרעות המשמעותיות בחייהם כבוגרים, בעיקר כאשר עליהם לעשות זאת מתוך עמדת נחיתות ופגיעות רבה¹¹⁷.

מנקודת המבט התועלתנית עולות כמה טענות: ראשית – הסיוע לצעירים בשלב זה ימנע אבדן של ההשקעה הממסדית הנרחבת בנוער ובילדים בסיכון. שנית – טיפול בצעירים טרם הפיכתם לנטל על החברה יהיה יעיל יותר- טיפול בצעירים אלה בשלבים מוקדמים, יקטין את המשאבים הנדרשים מהמדינה לטיפול בהם בשלבים מאוחרים יותר, כשיחלו להיתמך על ידי רשתות התמיכה של המדינה.

אוכלוסיית הצעירים בעלי הפוטנציאל לסיכון

אוכלוסיית הצעירים מתחלקת לתתי קבוצות המובחנות ביניהן בצורכיהן הייחודיים, כמו גם במידת הפגיעות או פוטנציאל ההצלחה שלהן. ישנן קבוצות צעירים שמימוש פוטנציאל ההצלחה שלהן דורש השקעת משאבים נוספים (הרחבה על אוכלוסיות אלה מופיעה בטבלה 5 המופיעה בהמשך המסמך), ביניהן: עולים מבוכרה ומקווקז ובני העדה האתיופית, בעלי צרכים מיוחדים ובעלי מוגבלות, צעירים ערבים, צעירים פגיעים וצעירים חסרי עורף משפחתי, צעירים חסרי דיור וצעירים בקצה הרצף.

¹¹⁵ השולחן העגול הממשקי במשרד רה"מ החליט לפעול לקידום תחום הצעירים בסיכון. הנספח שלפניכם הוא תמצית של מסמך שנכתב לשימוש. מטרתו למפות את אוכלוסיות הצעירים המדוברות, המענים והצרכים הקיימים. יש לציין כי במסגרת העבודה על דוח התחום ועל מסמך זה, נשענו על איסוף הנתונים של הדוח, שבאופיו (סקרים אינטרנטיים וראיונות מומחים) מדיר מגוון אוכלוסיות של צעירים בסיכון, מרביתן בקצה הרצף.

¹¹⁶ ראה: סקירת מידע וניתוח לצורך תכנון תחומי, המוסד לביטוח לאומי, 2010.

¹¹⁷ ראה סקירה אצל בנבנישתי ר, 2009.

יש לציין כי רבים מבין צעירים אלה הם צעירים מקבוצות מודרות שלא בהכרח משרתות בצבא. לאור זאת, הם אינם זכאים להטבות הניתנות בחוק חיילים משוחררים, וככאלה הם נהנים ממשאבים פחותים בהרבה מאוכלוסיות עמיתיהם המשרתים בשירות צבאי או לאומי אזרחי. הדרה זו פוגעת ביכולתם להשתלב כלכלית וחברתית ולהשיג מוביליות חברתית.

צורכי הצעירים והמשמעות כלפי צעירים בסיכון

תקופת ה"בגרות בהתהוות" מציבה לצעירים מגוון צרכים. הצרכים הבולטים ביותר בתקופה זו הם השגת דיור, רכישת השכלה, מציאת תעסוקה וגיבוש הזהות והשייכות של הפרט. בבחינת המשמעות של צרכים אלה אל מול אוכלוסיית הצעירים בסיכון עולה התמונה שלהלן:

- **בתחום הדיור – צעירים בישראל מתמודדים עם בעיה קשה ברכישת דיור ומציאת דיור מתאים ובר השגה.** אחת הבעיות בתחום הדיור נוגעת למחסור בידע על שוק הדיור¹¹⁸. בהתמודדותם עם סוגיית הדיור, צעירים בסיכון נאלצים להתמודד עם האתגרים שעמם מתמודדים כלל הצעירים, וזאת לרוב מנקודת פתיחה חברתית- כלכלית נמוכה יותר ולעתים ללא תמיכה משפחתית. אולם יש לזכור כי ישנה אוכלוסייה מבין הצעירים בסיכון שנושא הדיור כלל אינו מגיע לשאלה של "דיור בר השגה", אלא נוגע לצרכים ראשוניים ובסיסיים יותר הנוגעים למימון שכר דירה, דיור זמני ובקצה הרצף - מתייחס אף לצורך בקורת גג.
- **בתחום התעסוקה – עצם סוגיית התעסוקה (ולא רק מידת התאמתה) משמעותית בקרב צעירים, ובמיוחד בקרב צעירים חסרי השכלה תיכונית וגבוהה.** הנתונים הקיימים מצביעים על פער משמעותי בתעסוקה בין חסרי ההשכלה לבין בעלי ההשכלה: ככל שרמת ההשכלה עולה, כך צעירים מצליחים לשפר את מצבם התעסוקתי. בקרב צעירים מקבוצות ספציפיות – עולים מאתיופיה, צעירים ערבים ובעלי מוגבלות – סוגיית התעסוקה מטרידה אף יותר, בשל כשלים בשוק התעסוקה וסוגיות של אפליה והדרה. מחקרים שנערכו בתחום¹¹⁹ מצאנו, כי ישנה קבוצה גדולה של עולים צעירים שאינה לומדת ואינה מחפשת עבודה, ובעיה זו חריפה יותר בקרב עולי קווקז ובוכרה ובמידה רבה אף יותר בקרב יוצאי אתיופיה. זאת ועוד, בקרב עולי אתיופיה קיימת בעיה של מציאת תעסוקה מתאימה גם בקרב בעלי השכלה אקדמית. גם בקרב בעלי מוגבלויות קיימת בעייתיות בכל הקשור לתעסוקת צעירים; כמעט 40% מהצעירים בישראל שאינם לומדים הם צעירים עם מוגבלות.
- **בתחום ההשכלה – רכישת השכלה מתאימה היא צורך של צעירים כשלב בפיתוח קריירה והיא גורם מנבא ליכולת ההשתלבות במקצועות רבים בשוק התעסוקה.** כאשר בוחנים את נושא ההשכלה, יש להבחין בין רכישת השכלה תיכונית לבין רכישת השכלה גבוהה. כאשר מתייחסים

¹¹⁸ שמולי, כפי שמצוטט אצל לביא 2010 עמוד 27.

¹¹⁹ קינג וולדה-צדיק, 2006 קינג, 2005; הנדלס, 2005.

לאוכלוסיית הצעירים בסיכון יש לתת את הדעת לסוגיית ההשכלה התיכונית – שאינה נחלת כלל הצעירים האלה. פער זה משמעותי ומתעצם עוד יותר אל מול אתגרי התעסוקה. הסוגיות המקשות על צעירים מקבוצות שונות להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה הן:

א. השכלה תיכונית לא שלמה או לא איכותית – קשיים בהשלמת השכלה תיכונית, השכלה תיכונית לא איכותית שמובילה לאי עמידה בדרישות הסף, היעדר מסגרות להשלמת השכלה וקשיים במבחן הפסיכומטרי.

ב. סוגיה כלכלית – עלות גבוהה, אי זכאות לסבסוד ממשלתי הניתן במסגרת חוק חיילים משוחררים, חוסר מודעות לאפשרויות הסיוע בדיוור, בכלכלה וכיוצא באלה.

ג. בחירת מסלול לימודים – קושי בבחירת מקצוע לימוד וחוסר היכרות עם האפשרויות הקיימות.

ד. סוגיית ההתמדה במסגרת לימודית של צעירים בסיכון וההדרה הכללית ממערכת ההשכלה הגבוהה בהיעדר גורמים מנגישים.

בעיות אלה אינן ייחודיות לצעירים מקבוצות ספציפיות, אולם נמצא כי ישנם סיכויי נשירה גבוהים יותר בקרב סטודנטים ממצב חברתי-כלכלי נמוך יחסית, עולים חדשים, ערבים, בוגרי מכינות ומקבלי סיוע.

בקרב קבוצות אוכלוסייה ספציפיות נושא ההשכלה דורש התייחסות מיוחדת: צעירים עולים, צעירים ערבים¹²⁰ וצעירים פגיעים (עבור אוכלוסייה זו יש צורך בתחום המימון ואילו דווקא בנושאים של השלמת השכלה ופסיכומטרי נדמה כי השירותים מספקים¹²¹).

בנושא בניית זהות – גיבוש זהות הוא תהליך חקירה שבו הפרט מתנסה בבחירה בסוגיות שונות מתוך מגוון אפשרויות. באמצעות בחירותיו הוא מגדיר את אישיותו, תפיסות עולמו, מטרותיו לעתיד ותחום עיסוקו ומזהה את הכישרונות ואת הרצונות שלו. ישנה שונות רבה בין צעירים באשר לצורך שלהם בתמיכה ובליוי תהליך זה, לעתים בשל רקע סוציו - אקונומי שונה. מחקר שנערך בקרב בוגרי פנימיות מצא, כי 30% מהם זקוקים לתמיכה ולליוי רגשי כמו גם לסיוע בסוגיות אחרות של בחירה¹²²; שיעור זה גבוה משל צעירים שאינם בוגרי פנימיות הנזקקים לסיוע.

מענים המוצעים לצעירים בסיכון

צעירים בסיכון נהנים ממענים ממגוון המוצעים במשק:

¹²⁰ בקרב צעירים יוצאי אתיופיה, בוכרה והקווקז נמצאו פערים אל מול שאר האוכלוסייה היהודית (כמו גם עולים ממדינות אחרות) ברמת ההשכלה: בקרב יוצאי אתיופיה נמצא אחוז גבוה של נשירה ממערכת החינוך (12% לעומת 5% מכלל היהודים), שיעור הזכאים לתעודת בגרות נמוך (30% לעומת 55% מכלל היהודים) ושיעור נמוך של בעלי תעודת בגרות העומדת בדרישות המינימום לאוניברסיטאות (16% לעומת 48% מהאוכלוסייה הכללית). הפערים בהשכלה בקרב יוצאי בוכרה וקווקז לבין האוכלוסייה הכללית קטנים יותר, אך עדיין בולטים.

בקרב צעירים ערבים קיימת בעיה מורכבת בכל הקשור להשכלה גבוהה, ושיעורם של סטודנטים ערבים נמוך משיעורם באוכלוסייה. שני חסמים עיקריים ניצבים בדרכם של צעירים ערבים לאקדמיה: הראשון, חסם הכניסה לאקדמיה כתוצאה מ"תוצרי מערכת החינוך" וקושי בהתמודדות עם הבחינה הפסיכומטרית. השני, חסם ההשתלבות במערכת ההשכלה הגבוהה. נמצא כי שיעור הנשירה בקרב הסטודנטים הערבים גבוה ב-30% מבקרב היהודים, וכשליש בלבד מסיימים את התואר בזמן התקני, לעומת מחצית מהסטודנטים היהודים.

¹²¹ זעירא ואח', 2012.

¹²² שם.

- **המדינה ורשויותיה** – הצעירים בסיכון מקבלים מענה מכמה רשויות מדינה, רשויות לאומיות ורשויות מקומיות. המשרד המוביל את הטיפול בצעירים אלה הוא משרד הרווחה ובכללותו המוסד לביטוח לאומי. נוסף על כך, תכניות של משרד השיכון, משרד הביטחון, משרד החינוך, משרד הקליטה, המשרד לפיתוח הנגב והגליל, משרד המדע והטכנולוגיה (המנהלת לשירות אזרחי לאומי) ומשרד התמ"ת מיועדות לאוכלוסייה זו.
- **עסקים וארגונים פרטיים** – אף שישנן כמה תכניות שארגונים עסקיים מגישים לצעירים, נדמה כיום, כי המגזר השני כמעט אינו מהווה שחקן משמעותי בתחום הצעירים בכלל ובאופן בולט יותר בתחום של צעירים בסיכון.
- **המגזר שלישי** – המגזר השלישי הוא ספק השירותים העיקרי לצעירים בסיכון, ובאופן טבעי חלק גדול משירותים אלה התפתח מתוך השירותים שהוא סיפק לצעירים וילדים בסיכון. שירותיו ניתנים במגוון פלטפורמות ולמגוון קהלי יעד, לרוב בשיתוף המדינה (שירות אזרחי, השלמת השכלה, שילוב בתעסוקה, מעני דיור מלגות ועוד). עם זאת, היקף המענים שלו חלקי בלבד והוא אינו יכול או מתיימר (וגם אין זה מתפקידו) לתת מענה לכלל אוכלוסיית הצעירים בסיכון.
- **פילנתרופיה בתחום הצעירים בסיכון** – תחום הצעירים התפתח רבות באמצעות כספים פילנתרופיים, ולכאורה נראה כי ישנם גורמים פילנתרופים רבים העוסקים בתחום הצעירים. אולם בבחינת המשקיעים בתחום אפשר לזהות סוגיות אחדות, הרלוונטיות באופן בולט אף יותר לשחקנים המשקיעים בצעירים בסיכון: קיים מספר מועט של משקיעים שנפח ההשקעה שלהם משמעותי; למעט בנושא המלגות, קיימים מעט גורמים הפועלים בתחום, אלה, פעמים רבות, משתפים פעולה ביניהם; קיים מחסור במשקיעים בעלי התייחסות כוללת לצעירים, הן מבחינת קהלי היעד (פנייה לכלל הצעירים) והן מבחינת הרצף הגילי והצרכים הנובעים ממנו (פנייה לכל טווח הגילים 18-35 עם התייחסות לכל חמשת הצרכים העיקריים המאפיינים אותם).

את השחקנים הפילנתרופיים הפועלים בתחום אפשר לסווג לשלוש קטגוריות:

1. קרנות הוליסטיות הפועלות עם מגוון אוכלוסיות ובטווח רחב של תחומים, בהן: קרן גנדיר, קרן גרוס, הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה, ג'וינט ישראל והסוכנות היהודית.
2. קרנות הממוקדות באוכלוסייה ספציפית, כולן באוכלוסיות של צעירים בסיכון (באופן בלעדי או כחלק מהפעילות), בהן: קרן הישג, קרן מוזס וולפוביץ, קרן גלנקור לחינוך ולחברה, הקרן לידידות, הקרן המשפחתית על שם תד אריסון.
3. קרנות המקדמות סוגיות ספציפיות הקשורות לצעירים (וכולן בצורה זו או אחרת נוגעות גם בצעירים בסיכון), אשר מרביתן ממוקדות בשלוש סוגיות: מלגות, מעורבות חברתית ומנהיגות ושירות אזרחי. הקרנות הרלוונטיות לאוכלוסיית הצעירים בסיכון (באופן ישיר או עקיף): קרן לאוטמן, קרן הזדמנות וקרנות מלגות להשכלה גבוהה.

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

טבלה 5 – מבט על אוכלוסיות הצעירים, המענים והצרכים הקיימים

אוכלוסייה ומאפייניה	מספרים	מענים	פערים בין מענים ובין צרכים
צעירים פגיעים ניהוג לחלק את ההתייחסות של מושג זה לצעירים חסרי עורף משפחתי ולצעירים פגיעים במובן הרחב. צעירים אלה מתאפיינים ביותר ממאפיין אחד של פגיעות, אשר עלולים למנוע מהם להשתלב בעולם המבוגרים ולזכות במעמד חברתי: צעירים ששהו בהשמה חוץ ביתית, עולים, חסרי תעודת בגרות, בעלי מגבלה פיזית או נפשית, כאלה שלמדו במסגרות חינוך מיוחד, שלא שירתו בשירות צבאי או לאומי או שנעזרו בשירותי רווחה. זוהי אוכלוסייה רחבה שקשה יותר לאתר אותה, אך היא מתמודדת עם חסמים שונים וכן עם סוגיה של היעדר מסגרת וכתובת לפנות אליה.	ישנו קושי לתת הערכה מספרית לכלל הצעירים הפגיעים בישראל, בעיקר מאחר שאין קבוצת אוכלוסייה מוגדרת. לפיכך התמקדנו בגילי 18-35, המוכרים על ידי מסגרות הרווחה כבעלי צרכים שונים של נזקקות ומספרם עומד על 285,198¹²³, והם מהווים כ-14% מכלל הצעירים. מתוך כלל הצעירים המוכרים על ידי מסגרות הרווחה, רק 7,033 זוכים למענים חוץ ביתיים ו-10,796 זוכים למענה כלשהו בקהילה.	צעירים חסרי עורף משפחתי ישנו מגוון רחב של שירותים (שניתנים לרוב בשותפויות בין משרד הרווחה ועמותות) בתחומי: דיור, השתלבות בתעסוקה, השכלה, ומעורבות חברתית – אולם לא בהיקפים מספקים צעירים פגיעים צעירים אלה המתמודדים עם סוגים נוספים של פגיעות כמעט אינם זוכים למענים ייעודיים.	צעירים חסרי עורף משפחתי - היקף לא מספק של מעני דיור, השלמת השכלה ומענים הוליסטיים. - חסרה התייחסות לפיתוח קריירה (ולא שילוב בתעסוקה). - פער בין המענים הקיימים לצורך בנושא מעורבות חברתית. צעירים פגיעים במובן הרחב - קיים פער בין הצרכים של צעירים פגיעים לבין המודעות של העוסקים בתחום והתאמת השירותים הקיימים לאוכלוסייה זו. יש צורך בהרחבת השירותים בתחום השלמת השכלה תיכונית. לנושא זה חשיבות מכרעת בהשתלבות עתידית של הצעירים בחברה. - ישנו מיעוט של הכשרות לתעסוקה לאוכלוסייה זו. - ישנו פער בין המענים העוסקים בפיתוח קריירה לצעירים חסרי השכלה תיכונית ובין הצורך.

¹²³ שלום ד. ואילן י. 2011 צעירים בנתוני יסוד. מצגת של משרד הרווחה.

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

אוכלוסייה ומאפייניה	מספרים	מענים	פערים בין מענים ובין צרכים
עולים מבוכרה וקווקז ובני העדה האתיופית לצעירים עולים צורך רב יותר בעזרה מאשר לצעירים מקבוצות אוכלוסייה אחרות במגזר היהודי¹²⁴. בהכללה, קבוצה זו מתאפיינת בכך שעליה להתמודד עם אתגרי הברגרות מנקודת פתיחה נמוכה יותר מאוכלוסיית הצעירים הכללית בסוגיות, כגון גיבוש זהות, שירות צבאי, רכישת השכלה או הכרה מקצועית, מציאת תעסוקה ומצב חברתי-כלכלי נמוך יחסית. כמו כן קבוצה זו מתאפיינת בתחושת תלישות וחוסר שייכות¹²⁵, בעיקר כתוצאה מקשיי שפה, ניכור חברתי ומשבר הגירה וקיומו של עורף משפחתי חלש. כשלים בשילוב בשוק התעסוקה ובהשכלה גבוהה עלולים גם הם להשפיע על שילוב אוכלוסייה זו בחברה.	בישראל ישנם 260 אלף צעירים בני 18-35 שעלו ארצה. מתוך קבוצה זו, נבקש להתמקד בצעירים שעלו מבוכרה, מקווקז ובבני העדה האתיופית, שהם מהווים כ-3% מאוכלוסיית הצעירים בישראל. זאת לאור מידת שילוב מוצלחת יחסית של צעירים עולים ממדינות אחרות, כפי שהדבר מתבטא בהשתלבותם בשוק התעסוקה ובמערכת ההשכלה הגבוהה.	באופן יחסי לחלקם באוכלוסייה, צעירים עולים מהעדה האתיופית, מקווקז ומבוכרה נהנים ממענים רבים.	כאשר אנו בוחנים את המענים לעולים לאורך הסוגיות המרכזיות של תקופת ההתברגרות הצעירה, בולט כי העיסוק של הארגונים השונים בסוגיות הולך ויורד לאורך שלבי ההתברגרות של הצעיר. בעיקר בולט עיסוק נמוך בסוגיות האלה: תחילת תעסוקה משפחות צעירות עם ילדים.

¹²⁴ זעירא ואח', 2012.

¹²⁵ מיטל בראון מנדלביץ. ערכת הפעלה מרכזי צעירים – מהדורת אוקטובר 2009. ג'וינט ישראל אגף שילוב עולים.

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

אוכלוסייה ומאפייניה	מספרים	מענים	פערים בין מענים ובין צרכים
בעלי צרכים מיוחדים ובעלי מוגבלות צעירים בעלי מוגבלויות נאלצים להתמודד עם הדרה ואפליה בכלל ובשוק התעסוקה בפרט.	שיעור בעלי המוגבלות בגילי 18-35 מוערך בכ-13% מאוכלוסיית הצעירים¹²⁶.	אוכלוסייה זו זוכה למגוון רחב יחסית של מענים לצרכים של השתלבות במערכת ההשכלה הגבוהה, האופייניים לתקופת ההתבגרות הצעירה.	זוהי האוכלוסייה עם הפער המשמעותי ביותר בין גודלה ובין המענים המוצעים לה. הצרכים הבולטים ביותר: עיסוק נמוך של הארגונים בגילי הצבא ותחילת ההשכלה הגבוהה. היקף לא מספק של מענים בתחומי תעסוקה, הכשרה מקצועית, ייעוץ ללימודים ומלגות להשכלה גבוהה – תוך הסתכלות על תעסוקה איכותית עיסוק מועט של הארגונים בתקופת תחילת התעסוקה. סיוע כספי מועט. עיסוק מועט בנושאי גיבוש זהות.

¹²⁶ הסקר החברתי, 2011.

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

אוכלוסייה ומאפייניה	מספרים	מענים	פערים בין מענים ובין צרכים
ערבים¹²⁷ צעירים ערבים מתמודדים ביתר שאת עם סוגיות של זהות והגדרה עצמית כמיעוט ועם סוגיות של השתלבות המערכת ההשכלה הגבוהה והדרה משוק התעסוקה¹²⁸.	ישנם 453.3 אלף צעירים ערבים בגילי 18-35, המהווים כ-22% מכלל אוכלוסיית הצעירים.		אוכלוסייה זו זוכה, יחסית לחלקה באוכלוסייה, לעיסוק מועט יחסית מטעם המדינה, כמו גם מטעם ארגונים התנדבותיים. אף שהסקר הצביע על שיעור גבוה מהמצופה של מענים לערבים, בפועל אנשי מקצוע, כמו גם קובעי מדיניות, מודעים לכך שפלח זה באוכלוסייה מוזנח יחסית. הפערים הבולטים: היקף לא מספק של מענים בתחומי תעסוקה, הכשרה מקצועית, מלגות להשכלה גבוהה, ייעוץ בסוגיות של בחירת מסלול קריירה. חסרים מענים בנושא כלים לניהול משק בית ומשפחה. ישנה התייחסות מועטה (ביחס לאוכלוסיות אחרות) לסיוע כספי עיסוק מועט בסוגיות ערכיות ועיצוב תפיסות עולם. יש לפתח מענים בתחום המנהיגות והמעורבות החברתית.

¹²⁷ אף שנהוג להתייחס לצעירים ערבים כצעירים בסיכון, ולכן הם נכללים בנספח זה, בחרנו להעמיק את הלימודה הספציפית על אוכלוסייה זו בנספח הבא.

¹²⁸ דוח קריית אונן, 2010. מודרים משכילים במקצועות איכות בחברה הישראלית. http://web2.ono.ac.il/pdf_2/ono%20report_takzir.pdf

צינמון, 2012.

סוגיות רוחביות

להלן כמה סוגיות רוחביות בעלות משמעות לצעירים בסיכון:

- יש צורך במענים לצעירים שאינם זכאים לסיוע על פי חוק חיילים משוחררים (אוכלוסיות לא משרתות, צעירים שעברו יותר מ-6 שנים ממועד השחרור שלהם).
- יש לפתח שירותים וכלים לחיים עצמאיים – תקציב, זוגיות, משפחה, תכנון קריירה ואיזון בין עבודה לבין משפחה.
- יש לפתח תעסוקה לחסרי השכלה (הכשרות רלוונטיות, מענים, מלגות).

בבחירת סוגיות רוחביות בתחום הצעירים, אפשר לזהות סוגיות אחדות נוספות רלוונטיות לתחום כולו, שאף שאינן מתייחסות לצעירים בסיכון באופן בלעדי, הרי שהתייחסות אליהן תשפיע גם על אוכלוסיית הצעירים בסיכון:

- גיבוש ויישום מדיניות ממשלתית לצעירים בכלל ולצעירים פגיעים בפרט.
- גיבוש מדיניות ביחס לתפקיד השלטון המקומי.
- קידום הראייה המערכתית ותכלול השחקנים בתחום (אסדרה עצמית ופורומים מקצועיים).
- קיום דיאלוג בין עמותות ותורמים בסוגיית תפקיד החברה האזרחית וגבולות האחריות אל מול הממשלה.
- פיתוח ידע מחקרי ויישומי.
- פיתוח וחיזוק הקיימות הפיננסית של התחום באמצעים "מסורתיים" וקידומו כחלק משוק מעורב.
- העלאת המודעות לשירותים הקיימים (בקרב צעירים, משקיעים והציבור) וגידול שיעור הנעזרים בשירותים.
- שיתוף אוכלוסיית הצעירים בפיתוח שירותים עבודה.
- הנגשת הידע עבור צעירים ועבור גורמים העובדים עם צעירים – שירותים, זכויות, כלים, ניהול שירותים לצעירים.

סיכום

בניתוח תחום הצעירים בסיכון אפשר לראות כי זוהי אוכלוסייה מגוונת ורחבה של צעירים. שלא כאוכלוסיית הצעירים כולה, על אוכלוסייה זו להתמודד עם אתגרים נוספים על אלה המאפיינים את תקופת ה"בגרות בהתהוות", ולכן ישנה משמעות יתרה במתן שירותים עבודה.

בפיתוח שירותים לצעירים בסיכון מומלץ לתת את הדעת לשני צרכים משלימים: האחד, הצורך להבנות ולהציע שירותים שלהם הצעירים זכאים ונזקקים, כדי לצאת ממצב הסיכון

שבו הם מצויים. השני, הצורך לבחון כיצד ובאמצעות אילו פלטפורמות יוכלו צעירים אלה לגבש את זהותם ולהגשים עצמם.

בבניית השירותים לצעירים בסיכון מומלץ לנסות ו"לנצל" את מרחב העבודה עם צעירים בכללותו ולבחון אם ניתן להבנות שירותים מעורבים שיספקו מענים הנדרשים לצעירים בסיכון. כמו כן מומלץ להרחיב את העבודה ללמידת התחום לעומק ולבחינה משמעותית של הצרכים, המענים, המשאבים והמודלים הקיימים והאפקטיביים לעבודה עם צעירים בסיכון.

נספח 2 – מתודולוגיה

1. חברי הוועדה המייעצת

- רונית עמית - מנכ"לית קרן גנדיר
- רחל שרביט - ראשת האגף לנוער צעירים ושירותי תקון וסמנכ"לית בכירה במשרד הרווחה
- עופר בביוף – מחזיק תיק צעירים בעיריית ראש העין
- אלישבע מזי"א – מנכ"לית עמותת רוח חדשה
- פרופ' רחל גלי צינמון – חוקרת וראשת החוג לחינוך מיוחד ולייעוץ חינוכי באוניברסיטת תל אביב

2. ראיונות מומחים

בד בבד עם מידענות ולימוד התחום, נעשה תהליך של ראיונות מומחים. הראיונות שהתקיימו הם ראיונות חצי פתוחים, שנותחו לאחר מכן בניתוח תוכן לאיתור קטגוריות מרכזיות של מושג הצעירים, להבנת ההתפתחות ההיסטורית של התחום והאתגרים של התחום בעתיד. הראיונות נערכו עם מומחים ממגזרים שונים העוסקים בצעירים: חוקרים מהאקדמיה, חברי כנסת, עובדי ממשלה, ראשי ועובדי השלטון המקומי, מנהלי עמותות של ולמען צעירים ומנהלי/ נציגי קרנות ותורמים התומכים בתכניות לצעירים ופעילים חברתיים. הרוב המכריע של הראיונות נערך פנים אל פנים, מלבד שלושה ראיונות טלפוניים וראיון אחד שנערך בכתב. בסך הכול ראיינו 29 מומחים, מתוכם שלושה בטלפון ושניים בכתב. הראיונות נערכו בין מאי 2012 לבין אוקטובר 2012.

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 6: ראיונות עם מומחים ואנשי מקצוע

שם	תפקיד	תאריך	מתכונת הראיון
רועי פולקמן	מנהל האגף לתכנון אסטרטגי, יועץ לראש העיר, עיריית ירושלים	14/5/2012	פנים אל פנים
פרופ צבי אקשטיין	המשנה לנגיד בנק ישראל לשעבר, כיום דיקן ביה"ס לכלכלה במרכז הבינתחומי	17/5/2012	פנים אל פנים
פרופ' ענת זעירא	חוקרת ומרצה בביה"ס לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, האוניברסיטה העברית	17/06/2012	פנים אל פנים
יוהן אטלן	מנהל פרלמנט צעירי הנגב	17/5/2012	פנים אל פנים
שגיא שיין	מנהל מעורבות חברתית, מרכזי צעירים, ג'וינט ישראל	18/06/2012	פנים אל פנים
אלישבע מזי"א	מנכ"לית רוח חדשה	3/6/2012	פנים אל פנים
ניר להב	מנהל היחידה לאקטיביזם צעיר, הסוכנות היהודית	3/7/2012	פנים אל פנים
עמיצור דמרי	מנהל מרכזי צעירים, ג'וינט ישראל	21/05/2012	פנים אל פנים
דני פינס	מנהל אגף קליטה, ג'וינט ישראל	18/06/2012	פנים אל פנים
ציפי נחשון גליק	מנהלת השירות למתבגרים, צעירות וצעירים במשרד הרווחה	19/06/2012	פנים אל פנים
יפעת קריב	מנהלת אגף צעירים המשרד לפיתוח הנגב והגליל	3/6/2012	פנים אל פנים
רינת דנון	יועצת לסגנית השר לענייני צעירים	9/7/2012	פנים אל פנים
ח"כ גילה גמליאל	סגנית השר לענייני צעירים נשים וסטודנטים, משרד רוה"מ	9/7/2012	פנים אל פנים
ח"כ סילבן שלום	השר לפיתוח הנגב והגליל		בכתב
אלי בוך	מנהל פילנתרופיה, קרן רוטשילד	25/06/2012	טלפוני
נעמי פרוינד	מנכ"לית קרן גרוס	5/8/2012	פנים אל פנים
יערה סרורי	משרד החינוך האגף להשכלת מבוגרים	2/09/2012	טלפוני
ישראל שוורץ	משרד השיכון	13/8/2012	טלפוני
תמר שחורי	ימית חברתית	20/5/2012	פנים אל פנים
אבי דבוש	מנהל תכניות, שתי"ל	10/6/2012	פנים אל פנים
רונית הד	מנכ"לית שתי"ל	12/7/2012	פנים אל פנים
חיה ג'משי	מנכ"לית קרן קהילות שח"ף	2/8/2012	פנים אל פנים
יוס אלדר דוד ברנשטיין	מועצת מכינות הקד"ץ	14/10/2012	פנים אל פנים
פסח האוספטר ואורי מתוקי	מזכ"ל דובר דרור ישראל	4/6/2012	פנים אל פנים
שמעון לנקרי	ראש עיריית עכו, יו"ר פורום צעירים במרכז השלטון המקומי	30/05/2012	פנים אל פנים

3. סקרים

בשלב הבא הופעלו שלושה כלים מרכזיים: שאלון מקוון שאותו התבקשו למלא כל הארגונים שאותרו, סקר אינטרנטי בקרב פאנל של צעירים וסקר מקוון בקרב רשויות מקומיות יהודיות ומעורבות. לאחר מכן נערך סקר טלפוני בקרב מדגם מייצג של צעירים, כדי לאמת חלק מממצאי הסקר המקוון.

א. סקר מקוון בקרב צעירים הבוחן מודעות לצרכים של צעירים, צרכים בפועל והיכרות עם שירותים קיימים.

המחקר נערך במסגרת סקר אינטרנטי ייעודי בקרב 404 צעירים, גברים ונשים בני 18–35 המשמשים מדגם ארצי ומייצג של אוכלוסיית הגולשים בגילים אלה במדינת ישראל. הסקר בוצע במהלך השבוע השלישי של חודש אוגוסט 2012. טווח השגיאה הסטטיסטית המרבית בנסיבות דגימה זו הוא $+4.9\%$, ברמת מובהקות סטטיסטית של 95% .

ב. סקר אומניבוס בקרב צעירים, הבוחן היכרות ושימוש בשירותים קיימים לצעירים.

הסקר נערך במסגרת שני סבבי אומניבוס טלפוניים, על 307 משיבים, גברים ונשים, בני 18–34 המשמשים מדגם ארצי ומייצג של אוכלוסייה זו במדינת ישראל. הסקר נערך במהלך השבוע הרביעי של חודש אוקטובר 2012. טווח השגיאה הסטטיסטית המרבית בנסיבות דגימה זו הוא $+5.6\%$, ברמת מובהקות סטטיסטית של 95% .

ג. סקר בקרב עמותות הפועלות עם ולמען צעירים והבוחן וממפה את הארגונים הפועלים עם ולמען צעירים, את המענים והשירותים הניתנים בתחום, את ההישגים, האתגרים ואת סוגיית הגדרת ומדידת ההצלחה בתחום.

הסקר נשלח לרשימה של 253 בעלי תפקידים בעמותות והתארגנויות שאיתרנו כרלוונטיים לתחום הצעירים: גופים הפועלים עם צעירים לקידום מטרות של שינוי חברתי וגופים הפועלים למען קידום צעירים. הסקר בוצע במהלך החודשים אוקטובר–נובמבר 2012. טווח השגיאה הסטטיסטית המרבית בנסיבות דגימה זו הוא $+9.1\%$, ברמת מובהקות סטטיסטית של 95% .

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 7: שיעור ההיענות להשתתפות בסקר

קטגוריה	מספר הארגונים שנשלח אליהם	סקרים שהושלמו	סקרים שנערכו חלקית	סקרים שלא שנערכו	אחוז הסקרים שהושלמו
עמותות צעירים כללי	66	28	38	0	42.4%
מרכזי צעירים	39	16	22	1	41.0%
שירות אזרחי	13	4	9	0	30.8%
מכירות קדם צבאיות	32	5	27	0	15.6%
תנועות בוגרים, גרעינים וקהילות	40	4	36	0	10.0%
סטודנטים	17	3	15	0	17.6%
שינוי חברתי ופוליטי	46	6	40	0	13.0%
סכום כולל	253	66	186	1	26.1%

ד. סקר בקרב רשויות מקומיות אשר בוחן את המדיניות העירונית כלפי צעירים, את השירותים הניתנים בפועל ואת האתגרים שעמם מתמודדות רשויות בתחום.

הסקר נשלח לכתובות דוא"ל של מנכ"לי וראשי רשויות מקומיות ב-110 רשויות מקומיות יהודיות שגודלן מעל 10,000 איש או רשויות קטנות יותר שיש בהן מרכז צעירים. הרוב המוחלט של הרשויות שנבחרו הן רשויות יהודיות או מעורבות; הסקר נשלח רק לשלוש רשויות לא יהודיות (רשויות שבהן פועל מרכז צעירים). על הסקר השיבו 30 רשויות מקומיות.

הסקר נערך במהלך החודשים אוקטובר-נובמבר 2012. טווח השגיאה הסטטיסטית המרבית בנסיבות דגימה זו הוא 15.4%+, ברמת מובהקות סטטיסטית של 95%.

4. תיקוף והשלמת הנתונים

שלב זה החל בינואר 2013 וארך כ-10 חודשים. במסגרת שלב זה ביקשנו להציג את טיטות הדוח ואת עיקרי הממצאים לקהל רחב ומגוון של העוסקים בתחום ולקבל את התייחסותם. תחילה, הופצה טיטות הדוח המלאה לכלל המשתתפים במחקר, כדי שיוכלו להתייחס לכתוב, להאיר ולהעיר. במהלך זה התקבלו כ-15 התייחסויות ישירות (בכתב ובעל פה) מארגונים ואנשי מקצוע בתחום. התייחסויות אלה כללו הערות על נתונים, חידוד בנוגע לכתוב על השחקנים שונים ודעות מקצועיות ואישיות של המשתתפים.

במקביל התקיימו מגוון מפגשים מקצועיים שבהם הוצג הדוח ונערכו דיונים בנוגע למסקנותיו ותהליך העבודה. ביניהם:

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

- יום מרוכז להצגת ממצאי הדוח שהשתתפו בו כ-70 אנשי מקצוע מרכזיים בתחום. במסגרת יום זה הוצגו המסקנות הכלליות של הדוח והתקיימו שלוש קבוצות דיון במסקנותיו: שירותים לאוכלוסיות שאינן משרתות; אסדרה עצמית ותכלול של הגופים הפועלים בתחום; וקידום שיח ציבורי ופוליטי בתחום;
- פורום של מנכ"לי ארגוני צעירים שהשתתפו בו כ-20 מנכ"לים מהתחום;
- פורום צעירים במרכז השלטון המקומי שכלל כ-20 נציגי רשויות מקומיות;
- מפגש עם כ-10 משקיעים חברתיים הפועלים בתחום.

הסוגיות שעלו הובילו אותנו לשני מהלכים משלימים לדוח: האחד, איסוף, איחוד ומיקוד כל חלקי הדוח העוסקים בצעירים בסיכון לפרק אחד קוהרנטי בנושא. פרק זה התבסס על העיבוד שנעשה לדוח בעבור השולחן העגול הממשקי בנוגע לצעירים בסיכון בישראל. השני, השלמת הידע על צעירים ערבים בישראל והרחבת היקף העמותות והצעירים שדוח זה הגיע אליהם באופן ישיר. המטרה הייתה להשלים את המידע הרלוונטי בנוגע לצעירים ערבים בישראל. במסגרת מהלך זה רואיינו בחודשים נובמבר-דצמבר 2013 כ-10 אנשים רלוונטיים לתחום, ביניהם צעירים ערבים הפעילים בקהילות ונציגי ארגונים העובדים עם צעירים ערבים. לאנשים אלה הגענו באמצעות "דגימת כדור שלג". הראיונות היו חצי מובנים והתקיימו כולם טלפוני. לאחר איסוף הנתונים הם נותחו וזוהו הסוגיות החוצות הרלוונטיות.

לוח 8: רשימת ראיונות ייעודיים לנספח

המראיין	שם עמותה	תאריך
חסן ג'יוסי	עמותת אלעמוד אלפקרי (עמוד השדרה לשיפור מתמיד)	26.11.13
שאדי עומר	קבוצת הצעירים כפר זמר	24.11.13
אנס אבו דעאבס	קבוצת האקדמאים רהט	26.11.13
מחמוד ריאן	קהילת מידד	28.11.13
סאפי אבראהים	אופקים לעתיד	28.11.13
שוקי רחמן, מנהל תחום שירות אזרחי לערבים	מפעלות חינוך	3.12.13
נדיר כנעני	מרכז מעשה	8.12.13
ויסאם גזאי	עמותת אלעמוד אלפקרי	26.11.13

בעזרת מגוון כלים אלה נאסף מידע על צורכי הצעירים, היקף המענים שנותנות עמותות ומסגרות השלטון המקומי עבור צעירים ותובנות הארגונים וקובעי המדיניות בשלטון המקומי על הישגי ואתגרי התחום. המידע והנתונים שנאספו עובדו וניתוח זה עומד במרכז הדוח.

בדוח זה נצמדנו לסטנדרטים אקדמיים באיסוף הנתונים, אולם דוח זה הוא בגדר נייר מדיניות ואינו מתיימר להיות מחקר אקדמי. באופן זה מוקנית לנו גמישות מסוימת באופן הפרשנות של המידע כמו גם במקורות שעליהם אנו מתבססים, הנשענת על בסיס ידע רחב ומגוון ומאפשרת לנו לעסוק בסוגיות של עתיד תחום הצעירים ולשמש את כל השחקנים הפעילים בשדה: המוטבים, הארגונים וגורמי המימון המשקיעים בפעילות.

נספח 3 – שאלונים

1. שאלון סקר צעירים אינטרנטי

א. לפניך רשימה של צרכים, לפי מה שאתה חושב או לפי מה שאתה יודע, אנא בחר את חמשת הצרכים המרכזיים המעסיקים את חבריך בחיי היומיום:

1. תעסוקה מתאימה
2. רכישת השכלה
3. פנאי
4. דיור
5. מימוש עצמי ותחושת משמעות
6. הקמת משפחה
7. בחירת אזור מגורים
8. יכולת השפעה חברתית ופוליטית על הנעשה סביבם
9. אחר

ב. מבין המענים הבאים לצורכיהם של צעירים, אילו מענים ציבוריים אתה מכיר ? אנא סמן את כל מה שאתה מכיר:

1. ייעוץ תעסוקתי
2. ייעוץ להשכלה אקדמית
3. סיוע בהשלמת בגרויות
4. הכשרה מקצועית
5. שירותי שילוב בתעסוקה (שירות התעסוקה, עמותות וכדומה)
6. מלגות להשכלה גבוהה / הכשרה מקצועית
7. סיוע בפתרונות דיור
8. שירותים ייעודיים לעולים חדשים
9. שירותים ייעודיים לבוגרי פנימיות
10. תשתיות תמיכה ופיתוח לקהילות צעירות
11. תכניות מנהיגות ומעורבות חברתית (מסגרות להתנדבות, מסגרות פיתוח מנהיגות אישית וציבורית)
12. מסגרות להשפעה פוליטית (מפלגות, תנועות פוליטיות, תנועות מחאה וכדומה)
13. מסגרות להשפעה חברתית (ארגונים לשינוי חברתי, התארגנויות מקומיות, תנועות צעירים ביישוב וכדומה)
14. אחר
15. לא מכיר אף אחד מהם

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

ג. האם נעזרת בעבר בשירותיו של גוף המסייע לצעירים? אם כן, האם נעזרת באחד או יותר מהגופים ברשימה הבאה? אנא סמן את כל הגופים בהם נעזרת בעבר.

1. מרכז צעירים
2. שירותים מקצועיים של עמותה (ייעוץ, הכוונה, תכניות מנהיגות)
3. קיבלתי מענק כספי מעמותה או קרן
4. זכיתי לקבל מלגות לימודים לסטודנטים
5. נעזרתי בשירותים ייעודיים לסטודנטים (אוניברסיטאות, אגודות סטודנטים, כפר סטודנטים, דיקנט סטודנטים, וכו')
6. מחלקת צעירים ונוער ברשות המקומית
7. שירותים ממשלתיים אחרים לרבות סיוע כספי וחומרי (משרד השיכון, משרד הרווחה, משרד התמת וכו')
8. השתתפתי בתכנית למנהיגות צעירה
9. השתתפתי בפעילות של תנועה/ ארגון לשינוי פוליטי וחברתי (ברמה מקומית ו/או ארצית)
10. נעזרתי בגוף אחר המסייע לצעירים
11. לא נעזרתי בגוף המסייע לצעירים

- ד. באיזו מידה המענה, שאותו קיבלת מגוף הסיוע לצעירים שבו נעזרת, עבור הצורך לגביו פנית לאותו גוף, היה טוב ומספק, או לא טוב ומספק לדעתך או לפי תחושתך? (בקרב מי שנעזרו בעבר בגוף סיוע לצעירים)
- ה. לדעתך, האם יש צורך במענים נוספים למען צעירים כלומר, האם יש צורך בפעילויות למען צעירים בתחומים נוספים של החיים או למען חיזוק תחומי פעילות קיימים? אם כן, באילו תחומים לדעתך יש לבצע פעילויות למען צעירים או להרחיב את הפעילויות הקיימות למען צעירים? (שאלה פתוחה)

2. שאלון סקר צעירים טלפוני

א. אקריא לך רשימה של גופים המסייעים לצעירים, אנא אמור לי לגבי כל גוף מסייע, האם נעזרת או לא נעזרת בו?

1. מרכז צעירים
2. שירותים מקצועיים של עמותה (ייעוץ, הכוונה, תכניות מנהיגות)
3. מענק כספי מעמותה או קרן
4. שירותים ייעודיים לסטודנטים
5. מחלקת צעירים ונוער ברשות המקומית
6. שירותים ממשלתיים אחרים לרבות סיוע כספי וחומרי
7. תכניות למנהיגות צעירה
8. פעילות לשינוי פוליטי וחברתי (ברמה מקומית ו/או ארצית)

ב. לדעתך, האם יש צורך במתן מענה נוסף למען צעירים? כלומר, האם יש צורך בפעילויות למען צעירים בתחומים נוספים של החיים או למען חיזוק תחומי פעילות קיימים? אם כן, באילו תחומים לדעתך יש לבצע פעילויות למען צעירים או להרחיב את הפעילויות הקיימות? (שאלה פתוחה)

3. שאלון סקר רשויות

א. מבין הנושאים הבאים, מהם חמשת הנושאים שעומדים בראש סדר העדיפויות של המדיניות היישובית? אנא סמן עד 5 נושאים:

1. חינוך יסודי
2. חינוך תיכוני
3. שפ"ע (שיפור פני העיר)
4. תעסוקה
5. דיור בר השגה
6. תחבורה ציבורית
7. מניעת הגירה שלילית של צעירים
8. פיתוח מעורבות של צעירים בקהילה
9. רווחה
10. השכלה גבוהה
11. פיתוח כלכלי
12. פעילויות תרבות
13. איכות חיים

ב. לפי מה שאתה יודע, מהו אחוז הצעירים בגילאי 18-35 ביישוב? אנא מלא מספר בין 0-100 בקירוב של 5%.

ג. האם במסגרת פעילותה, מפתחת הרשות מענים ייעודיים המופנים באופן ספציפי לצעירים? (מפתחת, לא מפתחת)

ד. מבין הסיבות הבאות לפיתוח מענים ייעודיים לצעירים ביישוב, מהן שתי הסיבות העיקריות לכך שביישוב שלכם מפתחים מענים שכאלה? אנא סמן עד 2 תשובות:

1. צעירים הם קבוצת אוכלוסייה בעלת צרכים ייחודיים (בדומה לבני נוער וקשישים)
שאינה זוכה כיום למענה ראוי לצרכיה
2. השקעה בצעירים נושאת פרי באופן מהיר
3. על מנת למנוע הגירה שלילית מהיישוב
4. על מנת לחזק את המרקם החברתי של היישוב
5. על מנת לקדם ציבור פעיל פוליטית וחברתית

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

6. צעירים הם קהל בוחרים משמעותי
 7. המשכיות. הדור הצעיר הם העתיד!
 8. לבנות חברה בעלת חוסן הנובע ממיצוי הפוטנציאל האישי של כל אחד
- ה. לגבי כל אחד מהנושאים והצרכים הבאים של צעירים בגילאי 18-35, האם הרשות מספקת או לא מספקת מענים ספציפיים לצעירים בכל אחד מהנושאים? (מספקת באופן מלא, מספקת באופן חלקי, לא מספקת)

1. השכלה גבוהה
 2. תעסוקה
 3. השכלה
 4. דיור
 5. פנאי
 6. זהות
 7. קהילות
 8. מעורבות חברתית ופוליטית ומנהיגות
 9. רווחה
 10. בריאות
- ו. באיזה אופן מהאופנים הבאים פועלת הרשות בתחום הצעירים? במידה והרשות פועלת ביותר מאופן אחד, ניתן לסמן מספר תשובות.

1. מחזיק תיק צעירים
 2. מרכז צעירים
 3. רשות נוער וצעירים / מחלקת נוער וצעירים
 4. מחלקת נוער
 5. פרויקט - תפוס כיוון
 6. מדור קליטה
 7. אגף צעירים
 8. אחר:
- ז. מהו סך ההשקעה השנתית של הרשות באופן ייעודי בצעירים מתוך תקציב הרשות, בסכום או באחוז מכלל התקציב של הרשות (שירותים ייעודיים לצעירים לדוגמה: מלגות להשכלה גבוהה / רכישת מקצוע, הכשרות מקצועיות, ייעוץ תעסוקתי, ייעוץ להשכלה גבוהה, דיור לצעירים, אירועי תרבות ופנאי)? (שאלה פתוחה)
- ח. האם במסגרת תקציב הרשות ישנו סעיף תקציבי נפרד המיועד לצעירים? אם כן, מהו גודל הסעיף התקציבי הנפרד המיועד לצעירים? (שאלה פתוחה)

ט. האם בנוסף להשקעה בצעירים מתקציב הרשות עצמה, מגייסת הרשות תקציבים ייעודיים נוספים שאינם מתקציבי הרשות למימון פעילויות ספציפיות לצעירים? במידה ומגייסים תקציבים מיותר ממקור אחד, ניתן לסמן יותר מתשובה אחת.

1. כן, ממשרדי ממשלה: (ש)

2. כן, פילנתרופיה (ערים תאומות, קרנות עמותות): (ש)

3. כן, ממקורות אחרים: (ש)

י. אנא ציין את שם הרשות.

4. שאלון סקר ארגונים

חלק א' – תפיסת הצעירים

א. לפניך שני אופנים בהם תופסים את קהל הצעירים במסגרת עמותות או ארגונים. מבין שני אופנים אלו, אנא ציין, באיזה אופן העמותה או הארגון שלכם תופס צעירים? (תשובה אחת בלבד)

1. כמוטבים של הפעילות – הפעילות למען צעירים ובאה לענות על צורך של צעירים. לדוגמה סיוע לצעירים בייעוץ להשכלה גבוהה, השמה תעסוקתית, פתרונות דיור, שילוב בקהילה, ניהול משפחה ותקציב וכדומה על מנת לסייע לצעירים בסוגיות מרכזיות עבורם ולסייע להם לממש את עצמם באופן מיטבי.

2. כמשאב של החברה – הפעילות עם צעירים באה לקדם מטרה אחרת. לדוגמה, תכניות מנהיגות או מסגרות אחרות שמיועדות להפוך צעירים לאזרחים אחראים ומעורבים חברתית ופוליטית, לקדם ערכים מסוימים או לספק לצעירים אפיקים לפעולה לקידום שינוי פוליטי וחברתי.

3. כמוטבים של הפעילות וכמשאב של החברה באותה מידה

ב. יישאלו מי שהשיבו כי הארגון שלהם תופס צעירים בשני האופנים באותה מידה: מדוע השבת כי כארגון אתם תופסים צעירים הן כמוטבים של הפעילות והן כמשאב של החברה באותה מידה? אנא פרט ככל הניתן. (שאלה פתוחה)

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

חלק ב' – תקציב ומקורות הכנסה

א. מהו סך התקציב הכולל אותו הוצאתם כארגון בשנה שעברה? (תשובה אחת בלבד)

1. 0 ₪ (עמותה או ארגון התנדבותי בלבד)

2. 1 ₪ – 1 מיליון ₪,

3. 1,000,001 ₪ – 5 מיליון

4. 5,000,001 ₪ – 10 מיליון ₪

5. 10,000,001 ₪ – 50 מיליון ₪]

6. מעל 50,000,000 ₪

7. לא יודע / מסרב

ב. מתוך התקציב הכולל של העמותה או הארגון שלכם, אנא ציין מהו אחוז התקציב המיועד לפעילויות המוקדשות לצעירים?

(תשובה נומרית, % בין 0 ל-100) % המוקדש לצעירים _____

ג. לפניך פירוט של מקורות הכנסה אפשריים עבור פעילויות הקשורות לצעירים. אנא ציין כיצד כלל ההכנסות של העמותה או הארגון שלכם בתחום הצעירים מתחלקות בין מקורות ההכנסה הללו. שים לב: כלל מקורות ההכנסה צריכים להסתכם לכדי 100%.

1. (%) ההכנסות מהמדינה ומרשויות

2. (%) ההכנסות ממקורות עצמיים (דמי חבר, רבית, מכירת שירותים ומוצרים)

3. (%) ההכנסות מהון עצמי (קרן עומדת)

4. (%) מימון מקרנות פילנתרופיות

5. (%) ההכנסות מתורמים פרטיים

6. (%) ההכנסות מתאגידים עסקיים

7. (%) מקורות אחרים

חלק ג' – פעילות העמותה או הארגון בתחום הצעירים

א. כמה שנים העמותה או הארגון שלכם פועל עם צעירים ו/או מפעיל תכניות למען צעירים?

1. עד שנה

2. מעל שנה ועד שנתיים

3. מעל שנתיים ועד 3 שנים

4. מעל 3 שנים ועד 4 שנים

5. מעל 4 שנים ועד 5 שנים

6. מעל 5 שנים ועד 6 שנים

7. מעל 6 שנים ועד 7 שנים

8. מעל 7 שנים ועד 8 שנים

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

9. מעל 8 שנים ועד 9 שנים
 10. מעל 9 שנים ועד 10 שנים
 11. מעל 10 שנים
- ב. מבין הפעילויות הבאות למען צעירים, באילו פעילויות עוסקים העמותה או הארגון שלכם? אנא סמן את כל סוגי הפעילויות בהן העמותה או הארגון עוסק. (אפשרית יותר מתשובה אחת)
1. לובי וסנגור לזכויות/ שירותים לצעירים (כולל שתדלנות, השפעה על חקיקה, שינוי מדיניות, קידום שוויון וארגונים יציגים)
 2. שינוי תפיסות ועמדות ביחס לזכויות צעירים (כולל הפצת ידע, שינוי באמצעות סוכני שינוי מובילי דעה, שימוש במדיה ובתקשורת המונים)
 3. ייעוץ לקראת השכלה גבוהה
 4. ייעוץ תעסוקתי
 5. הכשרה תעסוקתית מקצועית
 6. שירותי שילוב תעסוקתי
 7. סיוע כספי או חומרי
 8. תמיכה ושירותי רישות חברתי לצעירים מאוכלוסיות מודרות על מנת לשלבם בשוק התעסוקה ו/או בחברה
 9. מתן כלים לקיום משק בית ומשפחה (ייעוץ הורי, ניהול תקציב, ייעוץ זוגי)
 10. מלגות להשכלה גבוהה/ הכשרה מקצועית
 11. התאגדות סטודנטים
 12. אירועי תרבות ופנאי (כולל אירועי קהילה וחיי קהילה)
 13. פיתוח מנהיגות (מנהיגות אישית, מנהיגות מקומית/ קהילתית, מנהיגות לשינוי חברתי וכדומה)
 14. מעורבות חברתית והתנדבות
 15. קידום תפיסות עולם ערכיות בקרב צעירים (זהות לאומית, ציונות)
 16. שימוש במשאב הצעירים לקידום שינוי חברתי ופוליטי (איכות סביבה, חלוקת משאבים בין פריפריה ומרכז, חברה משותפת, דו קיום וכו', צמצום פערים, קידום אוכלוסיות מודרות)
 17. פעילויות אחרות / פעילויות נוספות, פרט _____

חלק ד' – מאפייני קהל היעד

- א. מהו מספר הצעירים המשתתפים בכל פעילויות העמותה או הארגון? (נומרי)
1. מספר הצעירים, בגילי 18-35, הלוקחים כעת חלק בפעילות הארגון _____
 2. מספר הבוגרים של תכניות או פעילויות הארגון _____
 3. מספר הבוגרים של תכניות או פעילויות הארגון, הפעילים בארגון כיום _____

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

- ב. לפניך פירוט קהלי יעד אפשריים, אנא ציין כיצד כלל הצעירים עמם פועלים העמותה או הארגון שלכם מתחלקים? אנא שים לב: כלל קהלי הצעירים צריכים להסתכם לכדי 100%, במידה וקבוצה כלשהי, אינה חלק מהתכניות אותן מפעיל הארגון שלכם, אנא ציין (0%).
- ** טווח הגילאים אינו מחייב, אנא התייחס ביתר חשיבות להגדרת הקהל.
(אפשרית יותר מתשובה אחת)

1. (%) בגילאי צבא שירות אזרחי ושנת שירות (18-22)
2. (%) גילאי תחילת השכלה גבוהה (20-24)
3. (%) סטודנטים
4. (%) התמודדות עם תחילת תעסוקה (25-29)
5. (%) משפחות צעירות עם ילדים (30-34)
6. (%) אחר, פרט: _____

- ג. לפניך רשימה של אוכלוסיות צעירים. אנא ציין מול אלה קהלים פועלת העמותה או הארגון
(אפשרית יותר מתשובה אחת)

1. צעירים בוגרי מסגרות רווחה
2. ערבים
3. עולים מאתיופיה, קווקאז ובוכרה
4. בעלי מוגבלויות/ צרכים מיוחדים
5. צעירים חסרי עורף משפחתי
6. פריפריה חברתית
7. פריפריה גיאוגרפית
8. הציבור הרחב של צעירים
9. צעירים מצטיינים
10. אחר, פרט: _____

חלק ה' – הישגים בתחום

- א. מהם לדעתך ההישגים המרכזיים של ארגונים והתארגנויות בתחום הפעילות למען צעירים בעשור האחרון? אנא פרט ככל שניתן וכן מדוע הינך סבור כי מדובר בהישג. (שאלה פתוחה)
- ב. מבין ההישגים שלהלן, אנא ציין מהם שלושת ההישגים העיקריים בתחום הצעירים?
(אפשרית יותר מתשובה אחת, עד 3 תשובות)

1. הכרה ממשלתית והכרה של אנשי מקצוע בצעירים כאוכלוסיית יעד עם צרכים ייחודיים
2. הכרה באוכלוסיית צעירים בוגרי מסגרות רווחה/ חסרי עורף משפחתי/ צעירים פגיעים על ידי המדינה
3. הקמת מסגרות "בית לצעירים" - מרכזי צעירים ברשויות המקומיות

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

4. תקצוב ממשלתי למרכזי צעירים
5. פיתוח יידע מקצועי בתחום הצעירים (מחקרים וניירות מדיניות)
6. הגברת המעורבות האזרחית והפוליטית של צעירים
7. השתלבות צעירים במסלולי השפעה ציבורית (ניהול בסקטור הציבורי, הנהגה פוליטית)
8. התפרצות המחאה החברתית
9. שיתופי פעולה בין מגזרים בתחום הצעירים
10. שיתוף בידע בנושא צעירים
11. אחר: _____

חלק ו' – מדדים להצלחה בארגון

- א. במסגרת העמותה או הארגון שלכם, מהם ההישגים אליהם אתם שואפים? אנא פרט ככל שניתן (שאלה פתוחה).
- ב. כאשר אתם חווים הצלחות, כיצד אתם יודעים שאתם מצליחים, כלומר כיצד אתם מודדים את הצלחתכם? אנא פרט ככל שניתן והבא דוגמה (שאלה פתוחה)
- ג. לגבי כל אחד מהנושאים שלהלן, אנא ציין באיזו מידה לפי דעתך מהווה כל אחד מהם מדד להצלחה לעמותות או ארגונים העובדים עם צעירים ועבור צעירים?

לא יודע	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	
99	1	2	3	4	5	יכולת לקדם מהלכי מדיניות בקרב משרדי הממשלה הרלוונטיים (לגייס שותפים מהממשלה, לגייס תקציבים, לקדם תפיסת עולם ורעיונות בקרב הממשל)
99	1	2	3	4	5	קידום החלטות מדיניות ותקנות תקציביות לטובת פרויקטים של ועבור צעירים
99	1	2	3	4	5	יכולת לקדם מהלכים, תקציבים ולשתף פעולה עם הרשות המקומית
99	1	2	3	4	5	גיוס תקציבים מתורמים וקרנות
99	1	2	3	4	5	חיזוק תחושת שייכות ליישוב ומניעת הגירה שלילית
99	1	2	3	4	5	יצירת פתרונות רחבי היקף לצרכי של צעירים (פיתוח תעסוקה, פתרונות לדיור בר השגה, סיוע ברכישת השכלה אקדמית)
99	1	2	3	4	5	סיוע לצעירים בגיבוש זהות אישית וקהילתית
99	1	2	3	4	5	סיוע פרטני לצעירים ומענה פרטני למגוון צרכים של צעירים (ייעוץ אישי, מקצועי, סיוע חומרי)

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לא יודע	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	
99	1	2	3	4	5	עידוד מעורבות חברתית ומנהיגות בקרב צעירים
99	1	2	3	4	5	צמצום בעיית העוני בקרב צעירים
99	1	2	3	4	5	העלאת מודעות ציבורית ובקרב מקבלי החלטות לצרכים של צעירים
99	1	2	3	4	5	העלאת הנושא למודעות ציבורית ושינוי סדר יום
99	1	2	3	4	5	שימוש במתנדבים מובילי דעה
99	1	2	3	4	5	גיוס המגזר הפרטי/ עסקי ו/או שיתופי פעולה תלת מגזריים

חלק ז' – אתגרים

- א. מבין האתגרים הבאים העומדים בפני עמותות או ארגונים העוסקים בתחום הצעירים, אנא ציין מהם לדעתך שלושת האתגרים העיקריים בתחום. (אפשרית יותר מתשובה אחת, עד 3 תשובות)
1. הכרה בחוק לצרכים ייעודיים של צעירים פגיעים (בוגרי מסגרות רווחה, צעירים נפלטי מערכת החינוך וכדומה)
2. הכרה בחוק בצרכים הייעודיים של צעירים בכלל
3. הקמת משרד לקידום צעירים בעלי סמכויות/ רשות ממשלתית לענייני צעירים
4. קיום רשת בוגרים והעברת האחריות לידי הצעירים עצמם (הפיכתם מסובייקטים לאובייקטים)
5. מיסוד המצב הקיים
6. הגדלת המענים לצרכי צעירים
7. מתן מענים לאוכלוסיות שאינן זוכות למענה (צעירים חסרי השכלה אקדמית, ערבים, אתיופים, עולי קווקז, אחר)
8. מתן מענים הולמים ומעוגנים תקציבית לצעירים בוגרי מסגרות רווחה
9. מתן מענה לצעירים בקצה הרצף הטיפולי (בוגרי מסגרות חסות הנוער, עבריינות צעירים)
10. מציאת פתרונות דיור לצעירים
11. קידום מעורבות חברתית ופוליטית של צעירים
12. גיבוש תקנות תקציביות לשירותים של ועבור צעירים לאחר הוכחת הצדקה (כפי שקיים במכילות קד"צ).
13. אחר: _____

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

חלק ח' – תעודת זהות ארגונית

א. אנא ציין את שם העמותה או הארגון:

1. שם: _____

2. מסרב

ב. מבין סוגי העמותות או הארגונים הבאים, אנא סמן את סוג העמותה או הארגון שלכם:

1. יחידה ברשות המקומית

2. תאגיד עסקי/ חברת בת

3. חל"צ

4. עמותה רשומה

5. עמותת בת, מיזם

6. שותפות בין מגזרית

7. התארגנות בלתי פורמלית

8. קהילות צעירים

9. מתנ"ס

10. אחר _____

11. מסרב

ג. אנא ציין את מס העמותה / הארגון / החברה:

ד. שנת ייסוד העמותה / הארגון / החברה:

ה. כתובת העמותה / הארגון / החברה:

ו. טלפון העמותה / הארגון / החברה:

ז. פקס העמותה / הארגון / החברה (אם יש):

ח. אתר אינטרנט העמותה / הארגון / החברה (אם יש):

ט. דואר אלקטרוני (מייל) העמותה / הארגון / החברה:

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

נספח 4 – ממצאים מלאים מהסקרים

א. התפלגות בסיסית של הממצאים מסקר הצעירים האינטרנטי

לוח 9: דירוג הצרכים המעסיקים צעירים (N=404)

סה"כ	
83.9%	תעסוקה מתאימה
69.8%	רכישת השכלה
69.3%	פנאי
67.1%	דיוור
61.1%	מימוש עצמי ותחושת משמעות
58.9%	הקמת משפחה
30.4%	בחירת אזור מגורים
15.6%	יכולת השפעה חברתית ופוליטית על הנעשה סביבם
4.2%	אחר
460.4%	סה"כ

לוח 10: מידת ההיכרות עם מענים שונים לצעירים (n=404)

המענה	סה"כ
יעוץ תעסוקתי	52.2%
ייעוץ להשכלה אקדמית	50.0%
סיוע בהשלמת בגרויות	45.3%
הכשרה מקצועית	53.5%
שירותי שילוב בתעסוקה (שירות התעסוקה, עמותות וכדומה)	42.8%
מלגות להשכלה גבוהה / הכשרה מקצועית	71.0%
סיוע בפתרונות דיוור	27.2%
שירותים ייעודיים לעולים חדשים	19.1%
שירותים ייעודיים לבוגרי פנימיות	4.2%
תשתיות תמיכה ופיתוח לקהילות צעירות	11.6%
תכניות מנהיגות ומעורבות חברתית (מסגרות להתנדבות, מסגרות פיתוח מנהיגות אישית וציבורית)	31.7%
מסגרות להשפעה פוליטית (מפלגות, תנועות פוליטיות, תנועות מחאה וכדומה)	27.7%
מסגרות להשפעה חברתית (ארגונים לשינוי חברתי, התארגנויות מקומיות, תנועות צעירים ביישוב וכדומה)	30.0%
אחר	0.2%
לא מכיר אף אחד מהם	3.7%
	470.3%

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 11: מידת ההיעזרות בשירותים לצעירים (n=404)

סה"כ	שירות לצעירים
11.4%	מרכז צעירים
6.7%	שירותים מקצועיים של עמותה (ייעוץ, הכוונה, תכניות מנהיגות)
12.4%	קיבלתי מענק כספי מעמותה או קרן
27.2%	זכיתי לקבל מלגות לימודים לסטודנטים
26.7%	נעזרתי בשירותים ייעודיים לסטודנטים (אוניברסיטאות, אגודות סטודנטים, כפר סטודנטים, דיקנט סטודנטים, וכדומה)
6.4%	מחלקת צעירים ונוער ברשות המקומית
10.9%	שירותים ממשלתיים אחרים לרבות סיוע כספי וחומרי (משרד השיכון, משרד הרווחה, משרד התמ"ת וכדומה)
6.4%	השתתפתי בתכנית למנהיגות צעירה
10.4%	השתתפתי בפעילות של תנועה/ ארגון לשינוי פוליטי וחברתי (ברמה מקומית ו/או ארצית)
1.7%	נעזרתי בגוף אחר המסייע לצעירים
41.3%	לא נעזרתי בגוף המסייע לצעירים
161.6%	סה"כ

לוח 12: מידת שביעות הרצון מהמענים (N=237)

סה"כ	שביעות הרצון מהמענים
14.3%	מענה טוב ומספק מאוד
48.1%	מענה די טוב ומספק
29.5%	ככה ככה
4.6%	מענה לא כל כך טוב ומספק
3.4%	מענה כלל לא טוב ומספק
100.0%	סה"כ

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 13: צורך בהרחבת המענים הקיימים לצעירים (N=404)

מענים נוספים נדרשים	סה"כ
בתחום הדתי	2.0%
יותר מלגות / עזרה בלימודים/ עזרה בשכר לימוד	10.4%
עזרה בשכר דירה/ דיור בר השגה/ מחירי דירות זולים יותר	15.8%
עזרה כלכלית	3.7%
בתחום התעסוקה/ עזרה במציאת מקומות עבודה	5.9%
הסברה בנושא אלימות/ פשע	1.5%
מקומות בילוי	0.5%
פעילויות ספורט	1.2%
סיוע למשפחות חד הוריות	0.7%
הכוונה לצעירים	1.7%
הרחבת הפעילויות בפריפריה	0.7%
תמיכה/ אופן קשבת	0.7%
עזרה בניהול המשפחה	1.5%
אחר	3.2%
יש צורך להוסיף, אך לא יודע לציין תחום מסוים	4.5%
איך צורך להוסיף, אך יש לשפר את הפעילויות הקיימות	2.0%
אין צורך בפעילויות נוספות או בהרחבת פעילויות קיימות למען צעירים	53.0%
סה"כ	109.2%

ב. התפלגות בסיסית של הממצאים מסקר צעירים טלפוני

לוח 14: מידת ההיכרות עם שירותים לצעירים וההיעזרות בהם (N=307)

פעילות לשינוי פוליטי וחברתי	תכניות למנהיגות	שירותי ממשלתי	מחלקת צעירים ברשות	שירותים לסטודנטים	מלגת לימודים לסטודנטים	מענק כספי מעמדותה/ קרן	שירות מעמדותה	מרכז צעירים	
7.9%	4.0%	12.0%	3.7%	16.1%	23.1%	9.4%	5.2%	4.8%	מכיר ונעזר
22.5%	21.0%	35.1%	23.3%	31.8%	34.2%	19.0%	17.3%	12.7%	מכיר ולא נעזר
69.6%	75.1%	52.9%	73.0%	52.1%	42.8%	71.6%	77.5%	82.5%	לא מכיר ולא נעזר
100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	סה"כ

לוח 15: מענים נוספים שיש לפתח/ להרחיב עבור צעירים (N=307)

המענה	מידת ההסכמה
מחירי הדיור/ יוקר הדירות	9.0%
סיוע כלכלי	6.7%
מלגות לסטודנטים/ סיוע לסטודנטים	13.8%
עזרה במציאת עבודה	5.4%

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

7.7%	שיפור החינוך
1.6%	להשקיע בתרבות
2.4%	תחומי ספורט
3.2%	עזרה לנוער בעייתי
2.7%	התחום החברתי
3.9%	הסברה נגד סמים/ אלכוהול/ אלימות/ נהיגה בטוחה
1.3%	פעילויות תורניות/ ערכים דתיים
12.3%	אחר
8.1%	לא יודע
35.9%	אין צורך בפעילויות נוספות או בהרחבת פעילויות קיימות למען צעירים

ג. ממצאים מסקר מדיניות צעירים בשלטון המקומי

לוח 16: נושאים העומדים בראש סדר העדיפויות של הרשות המקומית (N=30)

הנושא	סה"כ
חינוך יסודי	63.3%
חינוך תיכוני	60.0%
שפ"ע (שיפור פני העיר)	50.0%
תעסוקה	56.7%
דיוור בר השגה	43.3%
תחבורה ציבורית	13.3%
מניעת הגירה שלילית של צעירים	43.3%
פיתוח מעורבות של צעירים בקהילה	56.7%
רווחה	40.0%
השכלה גבוהה	10.0%
פיתוח כלכלי	3.3%
פעילויות תרבות	6.7%
איכות חיים	3.3%
	450.0%

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 17: אחוז הצעירים בגילי 18-35 ברשות (n=30)

אחוז המשיבים	אחוז הצעירים
6.7	5
6.7	10
3.3	12
10.0	15
16.7	20
3.3	21
3.3	22
3.3	23
13.3	25
3.3	29
13.3	30
3.3	33
6.7	35
6.7	45
100.0	
23.2	ממוצע

לוח 18: רשויות המפתחות מענים לצעירים (n=30)

סה"כ	
90.0%	מפתחת
10.0%	לא מפתחת

לוח 19: הסיבות לפיתוח מענים ייחודיים לצעירים (n=27)

סה"כ	
55.6%	צעירים הם קבוצת אוכלוסייה בעלת צרכים ייחודיים (בדומה לבני נוער וקשישים) שאינה זוכה כיום למענה ראוי לצרכיה
22.2%	השקעה בצעירים נושאת פרי באופן מהיר
29.6%	כדי למנוע הגירה שלילית מהיישוב
63.0%	כדי לחזק את המרקם החברתי של היישוב
7.4%	כדי לקדם ציבור פעיל פוליטית וחברתית
3.7%	צעירים הם קהל בוחרים משמעותי
3.7%	המשכיות. הדור הצעיר הם העתיד!
3.7%	לבנות חברה בעלת חוסן הנובע ממיצוי הפוטנציאל האישי של כל אחד
7.4%	אחר:
196.3%	

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 20: המידה שבה רשויות מספקות מענים בנושאים שונים לצעירים (N=27)

מספקת באופן מלא	השכלה גבוהה	תעסוקה	השלמת השכלה	דיור	פנאי	זהות	קהילות	מעורבות חברתית ופוליטית ומנהיגות	רווחה	בריאות
44.4%	37.0%	55.6%	29.6%	70.4%	66.7%	40.7%	44.4%	70.4%	37.0%	51.9%
37.0%	18.5%	7.4%	11.1%	18.5%	3.7%	7.4%	7.4%			11.1%

לוח 21: אופני הפעולה של הרשות בתחום הצעירים

תפקיד / מבנה	אחוזים
מחזיק תיק צעירים	33.3
מרכז צעירים	77.8
רשות נוער וצעירים/ מחלקת נוער וצעירים	40.7
מחלקת נוער	11.1
פרויקט תפוס כיוון	3.7
מדור קליטה	3.7
אגף צעירים	3.7
אחר:	11.1
	185.2

לוח 22: השקעת הרשות בצעירים מתקציב הרשות (n=27 רשויות)

סה"כ	
66.7%	לא ציינו סכום
17.5%	ממוצע אחוזים
12.5	STD
246666.7	ממוצע ₪
205020.3	STD

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 23: הכנסות רשויות ממקורות נוספים על תקציב הרשות

מקור	הכנסה ממוצעת
משרדי ממשלה (n=15)	433700.0
פילנתרופיה (n=15)	544375.0
מקורות אחרים (n=12)	1043333.3

לוח 24: רשויות שהשיבו על הסקר

1	אופקים
1	אילת
1	גבעת שמואל
1	דימונה
1	חבל מודיעין
1	טבריה
1	ירושלים
1	מועצה אזורית משגב
1	מגדל העמק
1	מועצה אזורית באר טוביה
1	מועצה אזורית הגליל העליון
1	מועצה אזורית חוף אשקלון
1	מעוצה מקומית בית ג'אן
1	נתניה
1	עיריית נצרת עילית
1	עיריית ראשון לציון
1	עיריית שדרות
1	עכו
1	ערד
1	רחובות
1	שוהם
1	תל אביב יפו
8	לא ציינו את שם הרשות

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

ד. ממצאים מלאים מסקר עמותות וארגוני צעירים

לוח 25: סוג הארגונים שהשיבו על הסקר

סוג ההתארגנות	עמותה רשומה	אחר
יחידה ברשות המקומית		34.4%
חל"צ		9.4%
עמותה רשומה	100.0%	
עמותת בת, מיזם		12.5%
שותפות בין מגזרית		9.4%
התארגנות בלתי פורמלית		3.1%
אחר		25.0%
מסרב		6.3%
	100.0%	100.0%
N	N=34	N=32

לוח 26: האופן שבו ארגונים תופסים צעירים

	עמותה רשומה	אחר	לא סיימו את הסקר	סה"כ
כמוטבים של הפעילות	27.3%	19.4%	9.8%	17.4%
כמשאב של החברה	24.2%	6.5%	23.5%	19.1%
כמוטבים של הפעילות וכמשאב של החברה במידה זהה	48.5%	74.2%	66.7%	63.5%
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
N	N=33	N=31	N=51	N=115

לוח 27: בחינת תפיסת הצעירים בארגון על פי גודל הארגון

	מוטבים של פעילות	משאב של החברה	שניהם באותה מידה
ארגון בתחילת הדרך עד שנתיים	12.5%	37.5%	50.0%
ארגון צעיר שנתיים עד 6 שנים	25.0%	10.7%	64.3%
ארגון מבוסס 7-10 שנים	21.1%	15.8%	63.2%
ארגון ותיק מעל 10 שנים	20.8%	16.7%	62.5%

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 28: תקציב הארגונים

סה"כ	לא סיימו את הסקר	אחר	עמותה רשומה	
4.1%	6.1%	6.5%		0 ש (עמותה או ארגון התנדבותי בלבד)
30.9%	30.3%	35.5%	27.3%	1 – 1 מיליון ש
33.0%	24.2%	35.5%	39.4%	1,000,001 ש – 5 מיליון ש
6.2%	6.1%		12.1%	5,000,001 ש – 10 מיליון ש
10.3%	9.1%	6.5%	15.2%	10,000,001 ש – 50 מיליון ש
2.1%		6.5%		מעל 50 מיליון ש
13.4%	24.2%	9.7%	6.1%	לא יודע/ מסרב
100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
N=97	N=33	N=31	N=33	N

לוח 29: מידת ההשקעה בצעירים ביחס לגודל הארגון (מבחינה תקציבית)

השקעה בצעירים	עד רבע מהתקציב	רבע עד חצי מהתקציב	חצי עד שלושה רבעים מהתקציב	שלושה רבעים מהתקציב ומעלה
עד מיליון (n=34)	14.3%	21.4%	7.1%	57.1%
1 – 5 מיליון (n=32)	3.2%	25.8%	22.6%	48.4%
5 – 10 מיליון (n=6)	60.0%	10.0%	20.0%	10.0%
10 – 50 מיליון (n=10)	16.7%	16.7%	0.0%	66.7%
מעל 50 מיליון (n=2)	50.0%	0.0%	50.0%	0.0%

לוח 30: מקורות ההכנסה הממוצעים של ארגונים על פי גודל הארגון (הכנסות) באחוזים

אחרים	עסקיים תאגידיים	תורמים פרטיים	קרנות פילנתרופיות	הון עצמי (קרן עומדת)	מקורות עצמיים	מדינה ורשויות	
12.4	2.0	16.6	30.5	0.4	10.6	30.1	עד מיליון (n=28)
5.3	1.7	8.1	28.3	0.7	8.4	47.8	1 – 5 מיליון (n=26)
0.2	4.3	32.7	32.7	3.5	1.0	25.7	5 – 10 מיליון (n=10)
1.7	7.0	16.4	21.8	8.8	4.4	40.0	מעל 10 מיליון (n=12)

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 31: ממוצע מספר הצעירים המשתתפים בפעילות, הבוגרים והבוגרים הפעילים בהצלבה עם גודל ארגון (n=69)

בוגרים של התוכנית	צעירים המשתתפים בפעילות	בוגרים הפעילים בארגון כיום	
עד מיליון (n=27)	1,779	21,345	138
1-5 מיליון (n=24)	937	1,411	175
5-10 מיליון (n=18)	3,700	970	112
מעל 10 מיליון (n=)	14,090	10,045	385

לוח 32: קהלי היעד הגילים הממוצעים של הארגונים בחתך של ארגונים על פי גודל הארגון (n=)

	צבא ושירות אזרחי	תחילת השכלה גבוהה	סטודנטים	התמודדות עם תחילת תעסוקה	משפחות צעירות עם ילדים	אחר
עד מיליון	15.6	20.8	26.5	19.1	21.8	5.2
מיליון עד 5 מיליון	38.9	18.3	18.3	15.1	8.5	1.0
5-10 מיליון	13.3	14.2	60.0	15.0	7.5	0.0
מעל עשר מיליון	36.8	19.1	16.8	16.4	10.3	0.7

לוח 33: הצלבה בין קהלים (שלבים בתקופת הצעירים) ואוכלוסיות יעד(ממוצע משתתפים)

	צבא ושירות אזרחי	תחילת השכלה גבוהה	סטודנטים	התמודדות עם תחילת תעסוקה	משפחות צעירות עם ילדים	אחר
צעירים בוגרי רווחה	26.2	18.5	25.4	19.2	17.0	2.1
ערבים	21.4	14.5	36.4	17.5	15.0	1.1
עולים	31.6	26.9	18.1	17.1	10.0	0.1
בעלי צרכים מיוחדים	11.7	8.3	48.3	21.7	6.7	3.3
פריפריה חברתית	32.2	17.8	28.9	8.9	6.1	7.5
פריפריה גיאוגרפית	32.5	27.5	22.5	13.3	10.0	0.0
ציבור רחב	46.3	18.8	12.5	13.8	7.5	1.3
צעירים מצטיינים	2.5	15.0	17.5	20.0	32.5	12.5
אחר	18.3	16.7	23.3	15.0	21.7	0.0

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 34: פעילויות הארגון מול אוכלוסיות יעד

ערכים	מעורבות חברתית ומנהיגות	כלים לניהול משק בית ומשפחה (הורות צעירה)	סיוע כספי	קידום תעסוקה	קידום השכלה גבוהה	שיח פוליטי ותקשורתי	
0.00%	0.00%	25.0%	20.0%	4.3%	13.9%	0.00%	צעירים בוגרי רווחה
0.00%	25.0%	0.00%	10.0%	8.7%	8.3%	0.00%	ערבים
0.00%	12.5%	25.0%	10.0%	20.3%	27.8%	0.00%	עולים
28.6%	8.3%	25.0%	0.00%	2.9%	5.6%	0.00%	בעלי צרכים מיוחדים
14.3%	16.7%	0.00%	30.0%	17.4%	11.1%	12.9%	פריפריה חברתית
21.4%	12.5%	25.0%	20.0%	18.8%	2.8%	0.00%	פריפריה גאוגרפית
21.4%	16.7%	0.00%	10.0%	15.9%	19.4%	3.2%	ציבור רחב
14.3%	8.3%	0.00%	0.00%	11.6%	11.1%	77.4%	צעירים מצטיינים
0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	6.5%	אחר
100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	

לוח 35: תחומי הפעולה של הארגון עם צעירים מול ותק הפעולה

ארגון ותק מעל 10 שנים	ארגון מבוסס 7-10 שנים	ארגון צעיר שנתיים עד 6 שנים	ארגון בתחילת הדרך עד שנתיים	
5.9%	3.2%	7.1%	7.5%	שיח פוליטי ותקשורתי
4.2%	16.0%	9.3%	5.0%	קידום השכלה גבוהה
25.4%	14.9%	17.1%	20.0%	קידום תעסוקה
10.2%	7.4%	9.3%	0.00%	סיוע כספי
5.9%	8.5%	7.9%	**12.5%	כלים לניהול משק בית ומשפחה (הורות צעירה)
1.7%	0.00%	2.9%	2.5%	פנאי ושייכות
16.1%	14.9%	17.1%	35.0%	מעורבות חברתית ומנהיגות
19.5%	21.3%	17.1%	7.5%	ערכים
4.2%	7.4%	6.4%	2.5%	אחר
100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

לוח 36: מדידת הצלחות בארגוני צעירים

היגד	אחוזים
משוב של משתתפים	32%
מעקב אחר פעילות של בוגרי התוכנית (לימודים גבוהים, גיוס, תעסוקה)	32%
מדדי הצלחה כמותיים (ציונים, אחוז גיוס)	25%
סקרי הערכה	22%
כמות המשתתפים	20%
מחקר/ מחקר הערכה	18%
עמידה ביעדים שהוגדרו מראש	18%
מנגנון הערכה פנימי שנבנה על ידי הארגון	13%
סיפורי הצלחה פרטניים של בוגרים	13%
השתתפות של צעירים במנגנונים שונים (עבודה, לימודים, וועדות)	12%
דיאלוג בתוך התוכנית/ צוות	10%
תהודה בתקשורת	7%
אחר (ראיונות חתר למשל)	5%
שינוי מדיניות לאורך זמן	3%

מטרות הארגונים – דוגמאות איכותניות מתוך השאלונים

א. מטרות מדדים אישיים שהארגון מציב לעצמו או שמתייחסים לחזק הארגוני

• מדדים אידיאליים¹²⁹

○ הגדלת ההיכרות עם הארגון

○ השגת המטרות של הארגון

○ מימוש תפיסות העולם של הארגון

• מטרות אחרות הקשורות לאיכות חיי הצעירים.

○ "מתן במה מרכזית למרכז הצעירים בעיר וכניסתו של המרכז לתודעה

היישובית. בכל זאת מדובר בגוף ציבורי חדש בנוף העירוני".

○ "מיצוב ומיתוג המרכז כנותן שירותים, אך יחד עם זאת מהווה חממה ליזמות

חברתית חדשה".

○ "שואפים שמקסימום צעירי העיר יכירו את המרכז, יקבלו ממנו שירות

ובעקבותיו יגיעו להשכלה גבוהה, קריירה איכותית ואיכות חיים קהילתיים

גבוהה".

¹²⁹ אידיאליים – רשימה של התשובות לשאלה על שאיפות הארגון שלא תאמו את התמונת הכלליות שנמצאו. מדובר במטרות ספציפיות של הארגון שאינן ניתנות להכללה.

- ב. מדדי מקרו לשינויים חברתיים ושינויי מדיניות
- הגדלת מספר הצעירים המעורבים בעשייה חברתית/ אזרחית
 - "אנו שואפים להגברת המעורבות של צעירים רבים ככל הניתן בפעילות אקטיביסטית ותורמת. אנו חותרים לבניית אישיות שלמה המורכבת מפעילות חברתית יחד עם תודעה ציבורית חזקה ויוצרת".
 - "התמקמות של הבוגרים בעמדות הובלה והשפעה משמעותיות במשק ובחברה בישראל הובלת שינויים ויצירת שיתופי פעולה".
 - "הבוגרים ישתלבו כאזרחים תורמים במדינת ישראל ויובילו את החברה הישראלית בהיותם בעלי תודעה חברתית גבוהה הבאה לידי ביטוי בעשייה, בהשכלה, בתעסוקה מכבדת ובמטען ערכי".
 - תחומים של צדק חברתי-כלכלי (כמו צמצום פערים)
 - "השפעה על מדיניות רווחה וקידום עקרונות מדינת רווחה".
 - "הפחתת יוקר המחיה, וקבלת שירותים ראויים מהמדינה בדמוי תחבורה ציבורית ראויה גם באזורי הפריפריה, תשתיות. החזרת מוצרי צריכה בסיסים לפיקוח".
 - "בנייתה של חברה אזרחית על בסיס הרעיון הדמוקרטי, והמושגת על ערכי השוויון, הצדק, הפלורליזם, הדיאלוג וההגנה על חירויות. חברה המודעת לזהותה, תרבותה וההיסטוריה שלה, ומאפשרת לפרט עיצוב חופשי של זהותו, מימוש יכולותיו ורצונותיו".
 - שינוי מדיניות בתחום הצעירים/ השפעה על קובעי מדיניות
 - "שינוי מדיניות בנושאים הנוגעים בקרב צעירי האזור. הפניית הזרקור התקשורתי לאזור הנגב".
 - "השפעה על מקבלי החלטות ומדיניות ממשלתית – הכרה בנדבך הטכנולוגי כהכרחי בכל מסלול הכשרה ופיתוח לצעירים".
 - "אנו שואפים להביא לשינוי ההתייחסות אל צעירים בסיכון ובמצוקה ולשנות את המדיניות – שכיום איננה קיימת".
 - החזרת צעירים לפריפריה
 - "עלייה במספר הצעירים החיים בעיר".
 - "מיצוב הפריפריה כמקום שטוב לחזור אליו ולגדל משפחה".
 - "החזרת הצעירים מהמרכז לפריפריה ולעיר".
 - פיתוח תשתיות לצעירים
 - "פיתוח תשתית לצעירים בתחום תרבות, דיור ותעסוקה".
 - "לקיים מסגרת תומכת ל-X ובני משפחותיהם".

- "יותר תכניות במגוון רחב של אתרים ברחבי הגליל – וכתוצאה מכך יותר פעילים צעירים ומעורבות נוספת של צעירים יהודים וערבים בעשייה למען צדק סביבתי וחברתי".

ג. מדדים קהילתיים

- יצירת קהילת צעירים מקומית חזקה
 - "לקדם אקטיביזם של צעירים, למען עצמם ולמען הקהילה שלהם... לצאת מהקליפה ולהשפיע".
 - "מעורבות חברתית ופיתוח חיי קהילה של צעירים בעיר. המרכז גם רואה בפעולותיו אמצעי משמעותי להשפעה על בחירת צעירי העיר לקבוע בה את ביתם".
 - "הפרויקט שואף ליצור ולפתח קהילה מקצועית מיומנת ומוכשרת ברמה גבוהה".
- הטמעה של שירותים לצעירים בעיר/ יישוב
 - "הקמה וליווי של יזמות עסקיות וחברתיות על ידי יזמים צעירים בעיר".
 - "הקמת כפר צעירים, הקמת דיור קבע לזוגות צעירים, הישארות צעירים ביישוב וקידום ברמה האישית".
 - "לעצב שירותים ספציפיים שאינם קיימים עבור צעירים בפריפריה".
- חיזוק מנהיגות צעירה
 - "התמקמות של הבוגרים בעמדות הובלה והשפעה משמעותיות במשק ובחברה בישראל, הובלת שינויים ויצירת שיתופי פעולה".
 - "הבוגרים ישתלבו כאזרחים תורמים במדינת ישראל ויובילו את החברה הישראלית בהיותם בעלי תודעה חברתית גבוהה הבאה לידי ביטוי בעשייה, בהשכלה, בתעסוקה מכבדת ובמטען ערכי".
 - "השתלבות צעירים במסלולי השפעה ציבורית (ניהול בסקטור הציבורי, הנהגה פוליטית)".

ד. מדדי הצלחה אישיים של הלקוחות הצעירים

- מימוש פוטנציאל השכלתי ותעסוקתי
 - "השאיפה לאפשר לצעירים למצוא את הפוטנציאל שלהם מקצועית, השכלתית ובמקביל לאפשר להם להפוך לאזרחים מעורבים ומשפיעים באופן מקומי וארצי".
 - "אנו שואפים לסייע לכ-1000 צעירים להשתלב תעסוקתית בארגונים בחזית המשק הישראלי בהתאם להשכלתם ולשאיפותיהם".
 - "השמה מקסימלית של צעירים בתעסוקה/ השכלה".

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

- קידום צעירים בתחומי החיים השונים
 - "להוות כתובת מיטבית לצורכיהם של הצעירים, קידום הצעירים בתחומי החיים השונים"
 - ש[צעירים א.ר.] יחוו בה [עיר] חיים חברתיים ומקצועיים. פיתוח תשתית לצעירים בתחום תרבות, דיור ותעסוקה".
 - "העשרת הזוגיות וההורות של הצעירים".
- חיזוק העצמאות וקיום חיים נורמטיביים של צעירים
 - "בנושא הצעירים, אנו שואפים להביא אותם לעצמאות אישית וקיום חיים נורמטיביים באמצעות כל הכלים שהזכרו".
 - "המטרה היא מקסימום שליטה וניהול חיים עצמאיים כולל את ניהול העזרה להם נזקקים".
 - לעזור לצעירים היוצאים בשאלה ללמוד להסתדר בעולם החדש אליו נחשפים בצורה הטובה ביותר, לתת כישורים"

נספח 5 - מיפוי מענים וולונטריים וממשלתיים לצעירים

ידע ומידע	שניו חברתי פוליטי	מעורבות חברתית	פנאי ומשפחה	זהות	תעסוקה	השכלה	רווחה	דיור	
									בעלי מוגבלויות
									עולים
									ערבים
									צעירים פגיעים
									צעירי פריפריה
									הציבור הרחב
									מצטיינים

○ לא רלוונטי ● קיים במידה מועטה ● כלל לא ● קיים במידה מסוימת

צעירים חסרי מנוח

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-3

רשימת מרכזי צעירים

27. צפת	13. נתיבות	אזור מרכז:
28. קריית ים	14. ערד	1. אור עקיבא
29. כרמיאל	15. שדרות	2. חדרה
30. חיפה	16. קריית גת	3. ירושלים
31. חצור הגלילית	17. אופקים	4. כפר סבא
32. מטה אשר	18. ירוחם	5. נתניה
33. יקנעם	19. מצפה רמון	6. פתח תקווה
34. טבריה	20. אילת	7. רחובות
35. נהריה	21. רהט	8. רמלה
36. בית ג'אן	אזור צפון:	9. תל אביב
37. אצבע הגליל		
38. קצרין	22. טירת כרמל	אזור דרום:
39. מעלות	23. מגדל העמק	10. אשדוד
40. משגב	24. נצרת עילית	11. באר שבע
41. פקיעין	25. עכו	12. דימונה
	26. עפולה והעמקים	

תכניות ממשלתיות

משרד הרווחה

1. תכנית בשבילי
2. תכנית אפיקים
3. תכנית אפיקים משלבת
4. תכנית צעירים בונים
5. תכנית אוהל חם
6. דירות מעבר
7. תכנית מנטורינג

משרד התמ"ת

1. הכשרה מקצועית
2. פיילוט תעסוקתי
3. תוכנית תב"ת
4. תוכנית הטובים לתעשייה
5. אשת חיל
6. קידום תעסוקתי של משפחות הרשומות בשירותי הרווחה
7. תל"מ
8. חרדים לעתיד
9. שח"ר
10. הנדסאים בדואים
11. מיזם משותף "בעצמי"

משרד הביטחון

1. פיקדון אישי
2. מענק שחרור
3. מלגות לימודים במכינות הקדם אקדמיות

4. דמי קיום במכינות הקדם אקדמיות
5. תעודת גמר תיכון (תג"ת)
6. מלגות לימודים לתואר ראשון והכשרה מקצועית
7. מלגות שכר לימוד לשנת לימודים ראשונה
8. מלגות לימודים לבני הפריפריה
9. לימודי הנדסאים וטכנאים מוסמכים
10. קורסים מקצועיים בשילוב התמ"ת והתאחדויות מקצועיות
11. הלוואות בתנאים מועדפים
12. אבחון תעסוקתי לבחירת מקצוע
13. ייעוץ והכוונה
14. ייעוץ והכוונה בלשכות המחוזיות
15. מרכזי ייעוץ והכוונה ברשויות מקומיות (הכוונה למרכזי צעירים)
16. מית"ם
17. כנסי שחרור וסדנאות לקראת שחרור בשת"פ עם צה"ל
18. תעסוקה
19. דיוור ישיר לבתי החיילים עם פרטי המשרה ודרכי התקשרות עם המעסיק
20. מועדון תעסוקה אינטרנטי
21. תוכנית יעד
22. תוכנית אופקים להייטק

רשימת ארגונים ומסגרות אחרות

1. מכינה צבאית בית-יתיר – מושב יתיר
2. בני-דוד – עלי
3. גליל עליון – המדרשה למנהיגות – קיבוץ מעיין ברוך
4. גשר חינוכי
5. חוסן – פדואל
6. ימין אורד – חצור הגלילית שלוחת נחשון
7. כרמי חיל – קיבוץ בית-רימון
8. מיצר – קיבוץ מיצר
9. מכינת הנגב – הר הנגב
10. משכיות – מכינה קדם-צבאית ישיבתית
11. מכינה קד"ץ- נחשון – מצודת יואב
12. עצם
13. עטרת ירושלים – העיר העתיקה, ירושלים
14. עין פרת – המדרשה הישראלית למנהיגות חברתית – כפר אדומים
15. עמי-חי למנהיגות חברתית-ציונית – קיבוץ כרמים
16. צהלי – משואות-יצחק
17. Appleseeds Academy תפוח
18. LEAD
19. MEET
20. OCCUPY-TLV
21. מעוז-SEAL
22. uti
23. אס"ף
24. אגודה ישראלית למען יהודי אתיופיה
25. אגודת הסטודנטים של אוניברסיטת בן גוריון
26. אגודת הסטודנטים של אוניברסיטת תל אביב
27. אגודת הסטודנטים של האוניברסיטה העברית בירושלים
28. אגודת הסטודנטים של האוניברסיטה הפתוחה
29. אגודת הסטודנטים תל חי
30. אגף צעירים של מכללת אורנים
31. אדרת
32. **אופק תעסוקתי**
33. אורבינקה – התעוררות עירונית
34. אורות כרמיאל (קרן קהילות)
35. אזרחים בונים קהילה
36. אזרחים למען הסביבה בגליל
37. אחרי ! נוער מוביל שינוי
38. אחרי! לפסגות
39. איגוד הצרכנות – מחזירים את הכוח לצרכן
40. איט וורקס
41. איילים
42. אייסף
43. אלומה – בת עמי
44. אלישע – צופית
45. אלעאמר
46. אלרפאאה
47. אם תרצו
48. אמב"י
49. אפיקי אורות (קרן קהילות)
50. אפיקים
51. ארגון ערבים – הגוף המתפעל את השירות האזרחי לחרדים
52. ארזי הלבנון

53. אשוקה ישראל יזמות חברתית
54. ב' זה אוהל
55. ב' זה בבושקה
56. מעגל הקבוצות - קהילת קמה
57. בוחרים מחר
58. ביה"ס ליזמות וחדשנות חברתית
59. בינ"ה
60. בית העם - רוטשילד
61. בית ישראל - ירושלים
62. בלנדא - עמותה לצעירים ערביים
63. מעגלי צדק
64. בני עקיבא
65. בעצמי
66. בתי הנוער נחשונים - מייסוד עמותת הבוגרים של השומר הצעיר
67. ג'וינט ישראל
68. גוונים
69. גל-עכו מכינה קדם-צבאית
70. גרעין עפולה (קרן קהילות)
71. גרעין שעלי תורה בית שמש
72. גרעין שעלי תורה גבעת אולגה
73. גרעין שעלי תורה קדימה
74. דרור ישראל - הנוער העובד והלומד-יסודות לצמיחה
75. האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה
76. האגודה להתנדבות
77. האגודה להתנדבות - שירות לאומי
78. האסיפה הארצית: רשת קהילות המחאה
79. החממה - מרכז צעירים פתח תקווה
80. החצר הנשית
81. הכשרה להוראה של יוצאי אתיופיה - סמינר הקיבוצים
82. הל"ל
83. הל"ל באר שבע
84. הל"ל המרכז לחיים יהודיים בהר הצופים
85. הל"ל חיפה
86. המאבק על החופים
87. המועצה הבריטית
88. המכינה הקדם-צבאית - קריית מלאכי
89. המכינה הקהילתית לזהות יהודית - בית שאן
90. המשמר החברתי המקומי
91. הנוער העובד - האיגוד לנוער וצעירים עובדים
92. הנני
93. הסתדרות הנוער העובד והלומד - תנועות הבוגרים
94. העמותה להכוון לימודי לתלמידים ערביים
95. העמותה לשוויון חברתי
96. העמותה לשוויון חברתי - רכזת דרום
97. הפרדס - קהילה - עמותה לפיתוח קהילתי בשכונות דרום תל אביב
98. הקול למען צדק חברתי
99. הקרן למגיני זכויות אדם
100. השדולה החברתית כלכלית של המחאה
101. התאחדות הסטודנטים בישראל
102. התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
103. ח' זה חינוך
104. חברים בטבע
105. חדר מצב - צדק חברתי

106. החוט המשולש
107. חוף הכרמל – "מנשרים קלו" – מעגן מיכאל – החברה להגנת הטבע – מכינה קדם מצבאית בהקמה
108. חינוך לפסגות
109. חיראאכונא
110. יוניסטרים
111. ילדים בסיכוי – המועצה לילד החוסה
112. יש דירות
113. ישראל 2020
114. ישראל חופשית
115. ישראלים להצלת הדמוקרטיה
116. אג'נדה – מרכז ישראלי לאסטרטגיה תקשורתית
117. כיוונים – האוניברסיטה העברית
118. כיוונים אשדוד – מרכז צעירים
119. כל זכות
120. כנפיים
121. כף המאזניים – תנועת הבוגרים של מכינת רבין
122. למרחב
123. מ.ט.ל בית חם
124. מאהל עפולה
125. מבטאיםבית היוצר למגמה המגשימה
126. תנועת תרבות גרעיני אומנויות
127. מדור לדור
128. מהפך תג'יר
129. מוסאוא
130. מועדונים חברתיים
131. מורשתנו
132. מזא"ה 9 – מרכז צעירים תל אביב
133. מחאת אוכלי הלוף
134. מחאת אור עקיבא
135. מחאת הדלק
136. מחנות העולים – עמותת תיקון
137. מט"ים – מרכזים לפיתוח תעסוקה
138. מכון אדלר
139. מכון שיטים
140. מכינת "חמדת יהודה"
141. מכינת העמק
142. מכינת תל"ם ביפו
143. מכללת ספיר
144. ממזרח שמש
145. מנטורנג
146. מע"ש
147. מפעלות הפועל ת"א
148. מצילים את חופי הכרמל
149. מקלט לנפגעות סחר, זנות ועבדות
150. מרכז אדווה
151. מרכז הישגים מצפה רמון
152. מרכז לטיפול בנפגעות תקיפה מינית
153. מרכז למידה לעיוור
154. מרכז לצעירים עפולה להעמקים
155. מרכז מהות ללקויי למידה סמינר הקיבוצים
156. מרכז מעשה
157. מרכז פרס לצעירים חצור הגלילית
158. מרכז צעירים ההון האנושי – נצרת עילית
159. מרכז צעירים מגדל העמק
160. מרכז צעירים אצבע הגליל
161. מרכז צעירים אופקים
162. מרכז צעירים אור עקיבא
163. מרכז צעירים בית ג'אן אזורי (חורפיש, פקיעין ורחניה)
164. מרכז צעירים בית שמש

194. עולים ביחד	165. מרכז צעירים דימונה
195. עיריית ירושלים – היחידה לשירות לאומי	166. מרכז צעירים ההון אנושי – טירת הכרמל
196. עכו, גרעין אומ"ץ	167. מרכז צעירים חדרה
197. עלם	168. מרכז צעירים חיפה
198. עמותה לחינוך בלתי פורמלי נתניה	169. מרכז צעירים טבריה
199. עמותת אהבת הנגב	170. מרכז צעירים יקנעם
200. עמותת אלומה	171. מרכז צעירים כפר-סבא
201. עמותת אריאלה	172. מרכז צעירים כרמיאל
202. עמותת חיבורים – חינוך בונה חברה	173. מרכז צעירים מטה אשר
203. עמותת חן לפריון	174. מרכז צעירים מעלות
204. עמותת ידיד	175. מרכז צעירים משגב
205. עמותת ידיד עתידים	176. מרכז צעירים נתיבות
206. עמותת ישראל בשביל אופניים	177. מרכז צעירים נתניה
207. עמותת כיוונים	178. מרכז צעירים עכו
208. עמותת כיוונים – האוניברסיטה העברית	179. מרכז צעירים ערד
209. עמותת לוטם- טבע נגיש לכולם	180. מרכז צעירים עתידים – רחובות
210. עמותת קבוצת רעות	181. מרכז צעירים צפת
211. עמותת ש"ל	182. מרכז צעירים קצרין
212. עמותת שחרות (קהילת שחר)	183. מרכז צעירים קרית ים
213. עמותת שלומית	184. מרכז צעירים רמת השרון – "צעיר בעיר"
214. עמותת תור המדבר, קהילת קמה	185. מרכז תנופה קריית גת
215. עמינדב- אגודה תורנית להתנדבות	186. מרכזי סיוע לנפגעות תקיפה מינית
216. עפולה, גרעין אומנויות – תנועת תרבות	187. נובה
217. ערבה – חצבה- מכינה קדם צבאית	188. נחשון – המדרשה הישראלית למנהיגות חברתית
218. פורום אבו דבה	189. נתיבים – מרכז צעירים שדרות
219. פורום פריפריה	190. סטארט אפ – מרכז צעירים באר שבע
220. פסטיבל בשקל	191. סל"ע
221. פעמונים סטודנטים (תכנית)	192. עד"י (עוצמה, דאגה, ידידות)
222. פרלמנט צעירי הנגב	193. עו"סים שינוי
223. פרלמנט צעירים – שדרות	

224. צדק חברתי נגד הונאות ציבוריות
- 225. צעירים בונים**
226. צעירים בונים ישראל – צב"י
227. צ.ב.ע.-צעירים בונים עתיד
228. צעירים בירוחם
229. צעירים במרכז – מרכז צעירים ירושלים
230. עמותת צעירים יוזמים עתיד
231. קהילות שח"ף
232. קהילת מחאה – מודיעין
233. קהילת מית"רי אשקלון – מנהיגות ישראלית תרבות יהודית
234. קהילת נצרים (קרן קהילות)
235. קהילת קמה
236. קו הזינוק- עמותה
237. קו לעובד
238. קולות בנגב
239. קפה כל העמים
240. קרן קהילות – אורות אשקלון
241. קרן קהילות – גרעין בית מוריה
242. קרן קהילות – גרעין נריה בנהריה
243. קרן קהילות – גרעין תורני ירוחם
244. קרן קהילות – גרעין תל אביב
245. קרן קהילות – מגשימים ביחד
246. קרן קהילות – מרכז נריה
247. מכינה קדם צבאית קשת – יהודה
248. קשתות – מרכז צעירים רמלה
249. ר' זה רווחה לישראל
250. רוח חדשה
251. סדאקה רעות
252. שב"ל – שהכל ברא לכבודו
253. שגרירי רוטשילד
254. שומרי משפט – רבנים למען זכויות אדם
255. תכנית שילוב תעסוקתי לנפגעות תקיפה מינית
256. שינוי כיוון – שמים את הצפון במרכזת' זה תחבורה ציבורית
257. ת.ל.מ. למען צעירים אתיופים
258. תב"ת מייסודה של ג'וינט ישראל
259. תבל בצדק
260. תהל
261. תוכניות זינוק/ אפיקים
262. תכנית גוזו ליוצאי אתיופיה מטעם הלל בחיפה
263. תכנית יוצאי אתיופיה, אונ' ת"א
264. תכנית יוצאי אתיופיה, מכללת קריית אונו
265. תנועת אור

"צעירים חסרי מנוח"

דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18–35

www.midot.org.il